

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Humanitāro zinātņu fakultāte
Baltu valodniecības katedra

UNIVERSITY OF LATVIA
Faculty of Humanities
Baltic Linguistics

BALTU FILOLOĢIJA

XXV (1) 2016

Baltu valodniecības žurnāls

Journal of Baltic Linguistics

LU Akadēmiskais apgāds

UDK 811 (082)(051)
Ba 418

BALTU FILOLOĢIJA

Redaktors / Editor

Pēteris Vanags

Latvijas Universitāte, Stockholms universitet

Redaktora vietnieki / Associate Editors

Lidija Leikuma
Latvijas Universitāte

Edmundas Trumpa
Latvijas Universitāte

Redakcijas kolēģija / Editorial Board

Aleksej Andronov

*Sankt-Peterburgskij
gosudarstvennyj universitet*

Laimute Balode

*Latvijas Universitāte,
Helsingin yliopisto*

Rick Derksen

Universiteit Leiden

Pietro U. Dini

Università degli Studi di Pisa

Trevor G. Fennell

Flinders University of South Australia

Artūras Judžentis

Vilniaus dailės akademija

Jenny Larsson

Stockholms universitet

Benita Laumane

Liepājas Universitāte

Dace Markus

Liepājas Universitāte

Nicole Nau

*Universytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

Juozas Pabrėža

Šiaulių universitetas

Jurgis Pakerys

Vilniaus universitetas

William R. Schmalstieg

Pennsylvania State University

Wojciech Smoczyński

Uniwersytet Jagielloński

Bonifacas Stundžia

Vilniaus universitetas

Giedrius Subačius

University of Illinois at Chicago

Jānis Valdmanis

Latvijas Universitāte

Steven Young

*University of Maryland,
Baltimore County*

Baltu filoloģija ir recenzējams izdevums ar starptautisku redakcijas kolēģiju. Visus iesniegtos rakstus pirms to publicēšanas recenzenti novērtē un akceptē.

Baltu filoloģija is a fully refereed journal with an international panel of referees. All articles submitted are assessed by our referees before being accepted for publication.

Sējuma valodas konsultanti: Anna Frīdenberga (latviešu valoda), Trevor G. Fennell (angļu valoda), Edmundas Trumpa (lietuviešu valoda).

Language consultants for this volume: Anna Frīdenberga (Latvian), Trevor G. Fennell (English), Edmundas Trumpa (Lithuanian).

Redakcijas adrese / Editorial Address

Baltu valodniecības katedra

Humanitāro zinātņu fakultāte

Latvijas Universitāte

Visvalža iela 4A

Rīga, LV-1050, Latvia

e-pasts: pvanags@latnet.lv

© Latvijas Universitāte, 2016

ISSN 1691-0036

ISBN 978-9934-18-201-3

SATURS – CONTENTS

Raksti – Articles

Vaida BUIVYDIENĒ, Lina RUTKIENĒ
Dabartinės technikos mokslų kalbos leksikos hibridizacija 5

Ilga JANSONE
No priekšvārdu salikteņiem darināti Vidzemes onīmi
(1826. gada Vidzemes dvēseļu revīzijas materiāli) 21

Gintarė JUDŽENTYTĒ, Vilma ZUBAITIENĒ
Dar dėl Georgo Elgerio „Dictionarium Polono-Latino-
Lottaicum“ (1683) registro šaltinio 37

Giedrė JUNČYTĒ
Middle Marking in Change in Body Posture Verbs in Lithuanian . . . 59

Rolandas KREGŽDYS
Sūdūvių knygelės etnomitologinė faktografija: mitonimų
Barstucke ‘die kleinen Mennichen; Erdleutlein; der Götter
diener’ ir *Marcopole* ‘die Edelleuthe / Erde leute resp.
Subterranei dicti’ etimologinė raida ir semantinė transformacija. 79

Dzintra PAEGLE
Kristībvārdi Suntažu draudzē 17. un 18. gadsimtā
(Pēc Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāliem) 97

Hronika – Chronicle

Seminārs *Latviešu raksti un raksti Latvijā 16.–19. gadsimtā –
pētniecības aktualitātes un problēmas*, 2016. gada 14. janvārī
(Pēteris Vanags) 115

In memoriam – Obituaries

Algirdas Sabaliauskas (1929–2016) (*Edmundas Trumpa*) 120

Izdošanas principi – Publication Policy 124

DABARTINĖS TECHNIKOS MOKSLŲ KALBOS LEKSIKOS HIBRIDIZACIJA¹

Vaida BUIVYDIENĖ, Lina RUTKIENĖ
Vilniaus Gedimino technikos universitetas

1. Įvadas

Intensyvūs šalių kontaktai, informacijos mainai, dažniausiai vykstantys anglų kalba, sparti informacinių ir komunikacinių technologijų plėtra palieka pėdsaką šalių kultūroje, ekonomikoje ir kitose žmogaus veiklos srityse. Vienas šios globalizacijos nulemtų reiškinių yra hibridizacija. Užsienio literatūroje iš biologijos pasiskolintas *hibridizacijos* terminas dažniausiai vartojamas skirtingų kultūrų sąveikai, vienos kultūros elementų liejimuisi į kitą apibūdinti (Zuckerman 2009; Sanchez–Stockhammer 2012).² Hibridizacija apibrėžiama kaip procesas, kurio metu susijungusios skirtingos rūšys suformuoja naujas rūšis (hibridus), turinčius abiejų šaltinių ypatumų, tačiau pabrėžiama, kad jų negalima vadinti tik abiejų šaltinių dariniu, sukurtas hibridas įgyja savitų bruožų ir reikšmių.

Kalboje hibridizacija pastebima visuose kalbos lygmenyse: garsyne, žodyne ir tekstuose. Hibridizacijai lengviausiai pasiduoda sparčiausiai kintantis kalbos sluoksnius – leksika. Leksikos hibridizaciją galima suprasti tiek plačiąja, tiek siaurąja reikšme. Plačiąja prasme – tai žodyno grynumo mažėjimas, leksikos tarptautiškėjimas, šiuo metu – labiau anglėjimas. Leksikos hibridizaciją puikiai atskleidžia skolinių gausėjimas ir akademinuose tekstuose, kartais sąmoningas autorių pasirinkimas neversti tam tikrų anglų kalbos žodžių. Siaurąja prasme hibridizacija – tai hibridų daryba.

Hibrido samprata gana problemiška. Užsienio kalbotyroje hibrido samprata įvairuoja, tačiau pateikiamose apibrėžtyse ryškus sociolingvistinis aspektas, t. y. pabrėžiama įvairių socialinių ir kultūrinių aplinkybių ir kalbų kontaktų įtaka bei dvikalbystė, lemianti hibridizacijos reiškinius (Thomason, Kaufman 1988). Darybos požiūriu hibridai aiškinami kaip žodžiai, sudaryti iš kelių skirtingų kalbų dalių (Matras 2000; McConvell, Meakins 2005). *Lietuvių kalbos enciklopedijoje* pateikiama gana plati hibridų apibrėžtis: „tai žodžiai, be savo, turintys ir kitų kalbų nekaitybinių morfemų“ (LKE 2008: 207). Hibridai paprastai atsiranda dėl kalkiavimo, skolinių perdirbimo arba per žodžių darybą, vartojant jau pasiskolintas morfemas (LKE 2008). Panašiai

¹ Straipsnis parengtas vykdant Valstybinės lietuvių kalbos komisijos finansuojamą projektą Svetimžodžių funkcionavimo profesinėje kalboje tyrimas.

² Pasak Sanchez–Stockhammer (2012), terminas hibridas, sukurtas maždaug XVII amžiuje, iki XIX amžiaus pabaigos vartojamas buvo retai, ir tik neigiama reikšme.

hibridus apibrėžia ir Stasys Keinys: lietuvių kalbos žodyno atžvilgiu hibridu laikytinas žodis, kuriame yra sujungtos savos kilmės ir skolintų žodžių daromosios priemonės (pamatiniai žodžiai, darybos afiksai) (Keinys 1984: 115), taigi abiem šiais atvejais hibridai vertinami kaip savų ir svetimų žodžių dalių dariniai. Reikėtų paminėti, kad S. Keinio sampratoje hibridas pirmiausia yra leksikologijos terminas, „nes jis iš dalies yra žodžių skirstymo pagal kilmę sistemoje (tarpinė grandis tarp skolinių ir indigenių žodžių)“ (Keinys 1984: 117). S. Keinys (1984: 114) teigia, kad hibridas yra dar ir neatsiejamas nuo žodžių darybos, nes būtent per ją atsiranda hibridai, kitaip sakant, esminė hibridų sąlyga – pamatinis žodis. Anželika Smetonienė (2015: 22) pabrėžia, kad tyrinėjant skolinius kartais sudėtinga atskirti pasiskolintus veiksmažodžius nuo lietuvių kalbos vedinių iš pasiskolintų vardažodžių. Vienu atveju toks veiksmažodis turėtų būti įvardijamas kaip skolinys, antruoju – kaip hibridas, t. y. lietuvių kalbos vedinys iš skolinio su indigeniomis priesagomis. A. Smetonienės teigimu, jiems atskirti remiamasi galimo vedinio darybos kategorijomis, jo ir galimo pamatinio žodžio kirčiavimo santykiu, galimo pamatinio žodžio ir galimų slavų kalbų atitikmenų reikšmių sąveika su nagrinėjamo veiksmažodžio reikšmėmis. Tačiau net ši analizė ne visada leidžia patikimai diferencijuoti skolinius nuo lietuvių kalbos vedinių (Smetonienė 2015: 22). Pasak Astos Mitkevičienės (2015), vadovaujantis opozicijos principu, hibridai, turintys skolinių šaknis, taip pat patenka prie skolinių. Jurgita Mikėlionienė (2000) ir kai kurie kiti lingvistai hibridais nelaiko būdvardžių, prieveiksmių ir veiksmažodžių. Šių kalbos dalių atveju, autorių nuomone, reikėtų kalbėti ne apie hibridizaciją, o apie skolinių adaptaciją priimančioje kalboje. Šią poziciją reikėtų patikslinti. Ne visi būdvardžiai, prieveiksmai ir veiksmažodžiai, turintys tas pačias priesagas, darybos požiūriu yra vienodi: vieni jų yra adaptuotieji skoliniai, kiti – hibridai. Adaptuotaisiais skoliniais, o ne hibridais reikėtų laikyti tuos žodžius, kurie kalboje neturi pamatinio žodžio. Vincas Urbutis (2009: 137) kaip adaptuotojo skolinio pavyzdį pateikia būdvardį *matinis*, lietuvių kalboje neturintį pamatinio žodžio. Skoliniai, kurie priimančioje kalboje turi pamatinį žodį ir kurie padaryti prie jo pridėjus lietuviškus formantus, laikytini tikraisiais hibridais. Šio straipsnio objektas būtent ir yra tokie hibridai.

Hibridizacijos problemas aktualumą rodo ir atlikti tyrimai. Minėta J. Mikėlionienė, ištyrusi 10 000 neologizmų, rastų Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centre rengiamame tęstiniame Lietuvių kalbos tekстыne, nustatė, kad naujieji hibridai sudaro 18 proc. visų neologizmų. Tiesa, autorė tyrė tekстыne funkcionuojančias kalbos atmainas, net žargono hibridus. Mokslo kalboje hibridų taip pat gana daug. Kalbant apie terminiją, galima pasiremti S. Keinio pateikta statistika: mokslininkas nustatė, kad kas aštuntas teisės ir kas šeštas fizikos terminas daiktavardis, pateiktas terminų

žodynuose, yra hibridas (Keinys 2005: 194). Tikriausiai abejonių nekelia tai, kad gausėjant skolinių, kalboje daugėja ir hibridų.

Sociolingvistų teigimu, į kalbinę bendruomenę, kurioje tarp kitų kalbos atmainų funkcionuoja ir bendrinė kalba, galima žiūrėti kaip į konfliktinį modelį, kuriame egzistuoja dvi konkuruojančios normų sistemos: viena klostosi valsybės institucijoms skleidžiant nustatytas bendrinės kalbos normas ir atvirai skatinant (raginant) jų laikytis, kita – pačiai kalbinei bendruomenei, įvairioms jos socialinėms grupėms ne taip atvirai palaikant nekodifikuotų kalbos atmainų funkcionavimą (Milroy, Milroy 1999: 59–60). Hibridizacija – antrosios „normų sistemos“ kuriamas reiškinys.

Šiame straipsnyje nagrinėjami Vilniaus Gedimino technikos universiteto (Lietuva) rašytinėje mokslo kalboje rasti naujieji hibridai, jų struktūriniai modeliai. Šaltiniai, iš kurių rinkti hibridai, yra Statybos ir Elektronikos fakultetų vadovėliai, mokomosios knygos, disertacijos, baigiamieji magistro darbai (žr. šaltinių sąrašą). Aptariamų hibridų visetą sudaro 136 hibridai, kurie nėra kodifikuoti (kai kurie galėtų būti vartojami), nėra įtraukti į tarptautinių žodžių bei minėtų specialybių terminų žodynus ir į Lietuvos Respublikos terminų banką³.

2. Priesaginiai hibridai

Sinchroninis naujųjų hibridų tyrimas parodė, kad hibridų daryboje svarbiausias vaidmuo tenka sufiksacijai. Pats dažniausias naujųjų hibridų modelis yra skolintas kamienas + lietuviška priesaga. Dažniausi yra priesagos *-inis* būdvardžiai, priesagos *-uoti* veiksmožodžiai. Nagrinėtuose tekstuose pastebėtas tik vienas priesaginis hibridinis daiktavardis – *antreprenerystė* OIK 7 (: *antrepreneris*). Hibridai su lietuvišku kamieniu ir skolinta priesaga lietuvių terminijai nėra būdingi, ir mūsų tyrimas tik patvirtina šį teiginį.

2.1. Būdvardžiai

Dažniausiai priesaginiai hibridai sudaromi su lietuviška priesaga *-inis*, *-ė*. Ši priesaga iš visų priesaginių būdvardžių darybos yra produktyviausia, naujieji hibridai – ne išimtis. Iš viso rasti 39 priesagos *-inis*, *-ė* hibridai, pvz., *adaptyvinis*, *-ė* OK 25 (: *adaptyvus*); *banerinis*, *-ė* ELF 2015 (: *baneris*); *biurinis*, *-ė* (: *biuras*) STF 2014; *impostinis*, *-ė* STF 2014 (: *impostas*); *inkrementinis*, *-ė* OIK 14 (: *inkrementas*); *kepstrinis*, *-ė* ELF 2014 (: *kepstras*); *kilerinis*, *-ė* ELF 2014 (: *kileris*); *loftinis* (: *loftas*) STF 2015; *rygelinis*, *-ė* STF 2015 (: *rygelis*); *rutininis*, *-ė* DNTV 34 (: *rutina*); *spaiderinis*, *-ė* STF 2014 (: *spaideris*) ir kt.

³ Autorės neatmeta galimybės, kad kitų sričių žodynuose, kurių terminai nėra įtraukti į Lietuvos Respublikos terminų banką, gali pasitaikyti vienas kitas šiame straipsnyje nagrinėjamas hibridas.

Tarp hibridinių priesagos *-inis*, *-ė* vedinių yra 7 hibridai, padaryti iš dūrinių: *elektrolankinis*, *-ė* ES kn. pavad. (: *elektrolankas*); *klintbetoninis*, *-ė* (: *klintbetonis*) STF 2015, *multimodalinis*, *-ė* ELF 2015 (: *multimodalus*); 17 *silikatbetoninis*, *-ė* STF 2015 (: *silikatbetonis*); *skiedracementinis*, *-ė* KMDE 46 (: *skiedracementis*); *romancementinis*, *-ė* STF 2015 (: *romancementis*); *termobarjerinis*, *-ė* ŠIM 67 (: *termobarjeras*).

Be priesagos *-inis*, *ė* vedinių, aptikti ir 2 hibridiniai būdvardžiai su sufixu *-iškas*, *-a*: *eksperimentiškas*, *-a* ELF 2014 (: *eksperimentas*); *situaciškas*, *-a* STF 2014 (: *situac-ij-a* (kamieno dezintegracija)). Su kitomis priesagomis būdvardžių hibridų nebuvo pastebėta.

Paprastai tokie hibridai žymi naujas realijas ir konkurencijos nesudaro, dažniausiai grynai lietuviškų atitikmenų neturi, išskyrus tuos atvejus, kai pamatinis žodis – skolinys – yra nenorminis (pvz., *baneris* (= *reklaminė juosta*, *reklamjuostė*), *kileris* (= *žudikas*), *rygelis* (= *rėmjuostė*), *spaideris* (= (*voriskasis laikiklis*))⁴ arba kai hibridas yra darybiškai netaisyklingas (pvz., *elektrolankinis* (= *lankinis*)⁵).

2.2. Veiksmažodžiai

Dabartinėje lietuvių kalbos gramatikoje (toliau – DLKG) teigiama, kad „dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodžiai daromi su devyniomis priesaginėmis morfemomis: *-auti*, *-enti*, *-inėti*, *-inti*, *-yti*, *-oti*, *-telėti*, *-ėti*, *-uoti* <...>. Visos jos gali turėti po keletą variantų” (DLKG 1997: 386). Tačiau mūsų tirti pavyzdžiai rodo, kad moksliniuose tekstuose naujieji hibridai daryti tik su priesaga *-uoti* (išskyrus vieną veiksmažodį – *ekologinti*) ir dažniausia tokių vedinių darybinė reikšmė – ‘daryti tai ar tokį, kas pasakyta pamatiniu žodžiu’. Kaip nurodyta DLKG (1997: 388), *-uoti* yra pats produktyviausia veiksmažodžių priesaga. Tai patvirtina šio straipsnio autorių analizuoti mokslo tekstai. Iš viso rasti 24 tokie hibridiniai veiksmažodžiai. Keletas pavyzdžių: *audituoti* STF 2014 (: *auditas*), *aukcionuoti* STF 2016 (: *aukcio-nas*), *dogmuoti* STF 2016 (: *dogma*), *franšizuoti* STF 2015 (: *franžizė*), *kvituoti* STF 2015 (: *kvitas*), *sankcijuoti* STF 2015 (: *sankcija*), *silikonuoti* STF 2015 (: *silikonas*), *stropuoti* STF 2015 (: *stropas*). 2 priesagos *-uoti* hibridai padaryti iš dūrinių: *ekoparazituoti* STF 2014 (: *ekoparazitas*; plg. angl. *eco-parasite*; rus. *экопаразит*), *termocikluoti* ŠIM 66 (: *termociklas*; plg. rus. *термоцикл*; angl. *thermocycle*). 8 hibridiniai veiksmažodžiai turi ilgesnę priesagą *-izuoti*.

⁴ Plačiau žr. Mikulėnienė 2013.

⁵ Kalbama apie J. Naruševičiaus vadovėlio *Elektrolankinis suvirinimas* terminą *elektrolankinis*. Į termino *lankinis suvirinimas* apibrėžtį įeina suvirinimo būdas – lankinis virinimas atliekamas elektros lanku (žr. LRTB: lankinis suvirinimas – *Kietųjų medžiagų, dažniausiai metalo, elektrinis suvirinimas jungimo vietoje išlydant jas elektros lanku*).

Vincentas Drotvinas šią priesagą vadina sudėtine. Autorius nurodo, kad priesaga *-iz(ir)-* yra kilusi iš viduramžių lotynų kalbos priesagos *-isar* (plg. prancūzų k. *-iser*, vokiečių k. *-isieren*, rusų k. – изировать) ir į lietuvių kalbą priesaga pateko per kalbas tarpininkes (Drotvinas 2001: 4). Akademinių tekstų autoriai vartoja tokius veiksmažodžius, kaip *absolutizuoti* ELF 2014 (plg. rus. абсолютизировать; vok. *absolutisieren*), *ekologizuoti* STF 2014 (plg. rus. экологизировать; angl. *ecologize*; vok. *ökologisieren*), *mineralizuoti* ELF 2015 (rus. минерализировать; vok. *mineralisieren*; angl. *mineralize*), *lamelizuoti* STF 2015 (rus. ламелизировать), netgi *nanostruktūrizuoti* STF 2015 (plg. rus. нано-структуризировать).

Kaip rašoma DLKG (1997: 388), jei pamatiniu žodžiu eina medžiagų pavadinimai, priesagos *-uoti* vediniai yra visiškai sinonimiški priesagos *-inti* veiksmažodžiams, tačiau su šia priesaga nagrinėtoje literatūroje, kaip minėta, aptiktas tik vienas veiksmažodis – *ekologinti* STF 2014 (: *ekolog-ij-a* (kamieno dezintegracija)). Jurgis Pakerys, ištyręs naujųjų lietuvių kalbos skolinių duomenų bazėje fiksuotus 129 skolintus kamienus turinčius veiksmažodžius, pastebi įdomų dalyką: autoriaus teigimu, *-uoti* prototipiškai vartojama adaptuojant vadinamuosius tarptautinius veiksmažodžius, t. y. „rimtąją“, specialiąją, leksiką, o *-inti* – „nerimtąją“, t. y. slengo, žargono, šnekamosios kalbos: *patrolinti*, *printinti* (Pakerys 2013).

Kalbant apie konkurencinius santykius, matyti, kad dauguma tokių veiksmažodžių hibridų iš vartosenos stumia dvižodes konstrukcijas, susidarantią tekste, išreiškiant veiksmą, atliekamą su dalyku, pasakytu tam tikru terminu: *dengti mastika* – *mastikuoti*, *atlikti monitoringą* – *monitoringuoti*, *rengti aukcioną* – *aukcionuoti*, *papildyti mineralais* – *mineralizuoti*, *sandarinti silikonu* – *silikonuoti*. Pastebėtina, kad aptarti hibridiniai veiksmažodžiai daugiausia rasti studentų baigiamuosiuose darbuose.

Kalbant apie priesaginių hibridų darybos būdą reikėtų paminėti ir pastebėtą kamienų dezintegraciją. Dezintegracija – tai darybos atvejis, kai pamatinis kamienas neapima pamatinio žodžio leksinio kamieno priesagos. V. Urbučio teigimu, tai ypač dažnai matoma tarp skolinių ir jų vedinių. Mokslininkas nurodo, kad įprasčiausias dezintegracijos pavyzdys yra galinio *-ij-(a)* nebuvimas pamatiniame kamienne (Urbutis 2009: 239). Dezintegracijos atvejų matome tiek rastuose būdvardžių, tiek veiksmažodžių hibriduose (iš viso rasti 5 hibridai su dezintegruotais kamienais): *aliuminis*, *-ė* ES 184 (: *alium-in-is* + *-inis*, *-ė*); *ekologinti* STF 2014 (: *ekolog-ij-a* + *-inti*); *kalcinacinis*, *-ė* ELF 2014 (: *kalcinac-ij-a* + *-inis*, *-ė*); *lokalizacinis*, *-ė* STF 2015 (: *lokalizac-ij-a* + *-inis*, *-ė*); *situaciškas*, *-a* STF 2014 (: *situac-ij-a* + *-iškas*, *-a*). Kai kuriose kitose kalbose tokia daryba laikoma ne sufiksacija, o mišriąja daryba – praleidimas (elipsė) + priesaga. Vis dėlto dauguma aptartų hibridų turi pilnuosius kamienus.

3. Hibridiniai dūriniai

3.1. Skolintas kamienas + lietuviškas kamienas

Didžiąją dalį tokių dūrinių sudaro kompozitai, kurių pirmas dėmuo yra tarptautinis, o antras lietuviškas. Senesniuose kalbotyros darbuose tvirtinama, kad tokie dūriniai užima izoliuotą padėtį žodžių darybos sistemoje (Valeckienė 1998), *Dabartinėje lietuvių kalbos gramatikoje* tokie dūriniai iš viso neaptariami. Tačiau technikos mokslų kalbos tyrimas rodo ką kita – hibridinių dūrinių su pirmu tarptautiniu dėmeniu moksliniuose tekstuose yra daug ir akivaizdu, kad tiek studentų, tiek mokslininkų darbuose tokių kompozitų sparčiai daugėja. Tad jie verti atidesnio žvilgsnio. Patys dažniausi dūriniai yra su tarptautiniais dėmenimis *auto-*, *bio-*, *geo-*, *eko-*, *mikro-*, *makro-*, *nano-*, *termo-*, *vibro-*. Iš viso su šiais dėmenimis padaryti 46 hibridai, pvz., *biojutiklis* ELF 2014 (: *bio-* + *jut-ikl-is*), *biožaliava* SPŠ 2012: 36–37 (: *bio-* + *žal-iaiv-a*), *mikroketumas* EPSM 75 (: *mikro-* + *kiet-um-as*), *nanodažymas* STF 2016 (: *nano-* + *daž-ym-as*), *nanomilteliai* VAPP 19 (: *nano-* + *milt-el-iai*), *termopurškimas* STF 2015 (: *termo-* + *puršk-im-as*), *vibrovalkšnumas* VLGN 18 (: *vibro-* + *valkšn-um-as* (: *valk-šn-us vilkti*)). Skaitant literatūrą matyti, kad susidaro savotiškos mikrosistemos, susijusios su pirmu tarptautiniu dūrinio dėmeniu, pvz., *vibroapdorojimas* STF 2015 (: *vibro-* + *apdoroj-im-as* (: *ap-dorojo*)), *vibrogramzdinimas* VLGN 11 (: *vibro-* + *gramzdin-im-as* (: *gramzdino*)), *vibrogramzdintuvas* VLGN 11 (: *vibro-* + *gramzdin-tuv-as* (: *gramzdinti*)), *vibrogrimzdimas* VLGN 20 (: *vibro-* + *grimzd-im-as* (: *grimzdo*)), *vibroįrengimas* VLGN 5 (: *vibro-* + *į-rengimas* (: *reng-im-as*)). *Tarptautinių žodžių žodyno* (TŽŽ, 2013) sudarytojai šiuos tarptautinius dėmenis laiko sudurtinių žodžių dalimi, V. Urbutis (2009: 144), vėliau ir Lina Inčiuraitė-Noreikienė (2015) vadina sietiniais kamienais. Užsienio kalbotyroje tokiems hibridiniams dūriniamis pastaruoju metu skiriama daug dėmesio. Rusų lingvistai Jevgenijus Klobukovas ir Svetlana Gudilova žodžius, į kurių sudėtį įeina tokie tarptautiniai dėmenys, vadina *kvazikompozitais* (Клобуков, Гудилова 2001). Vokiečių lingvistikoje aptartiems skolintiems dėmenims pavadinti vartojamas *konfikso* terminas. Konfikso sąvoka kilusi iš lotynų kalbos: *configere* – jungti vieną su kitu. Konfikso nuo afiksų skiriasi tuo, kad, skirtingai nei afiksai, turi leksinę reikšmę. Vokiečių kalboje konfikso gali būti nebūtinai tik kompozitų dalis – jie gali prisijungti ir priesagą, pvz., *Thermik* (Gaeta, Schlücker 2012). Lietuvių kalboje konfikso būtent ir skirtųsi nuo kitų leksinę reikšmę turinčių morfemų tuo, kad gali būti tik kompozito dalis. Taigi tikslumo sumetimais lietuvių kalbotyrą būtų galima papildyti konfikso terminu, kuris įeitų į bendrą tarptautinių terminų sistemą ir būtų vartojams šalia afikso, prefikso, sufikso ir kt. Tuomet galėtume kalbėti apie atskirą darybos būdą – konfiksoaciją. Konfikso terminas, šia reikšme pasiskolintas iš vokiečių kalbos,

pavartojamas ir rusų kalbotyroje. Kaip matyti, įvairiose kalbose tokie tarptautiniai dėmenys traktuojami skirtingai. Pvz., švedų kalboje tėra vienas prefikso terminas, apimantis ir priešdėlius, ir tokius tarptautinius dėmenis (Lind, Rham 2015). Pagrindinis kriterijus, galintis padėti atskirti minėtus tarptautinius elementus, siūlomus vadinti konfiksais, nuo tarptautinių priešdėlių (pvz., *sub-*, kuris bus aptariamas toliau), turėtų būti jų morfologinis statusas kalboje šaltinyje. Jei kalboje, iš kurios tarptautinis elementas atėjo, jis galėjo funkcionuoti kaip atskiras žodis su atitinkama galūne ar buvo dūrinio viena iš šaknų, šio statuso jis neturėtų prarasti ir priimančioje kalboje. O jei kalboje šaltinyje tarptautinis dėmuo buvo priešdėlis, vadinasi, toks turėtų likti ir priimančioje kalboje.

Įdomu, kad aptarti konfiksaciniai dariniai dažniausiai randami mokslininkų (ne studentų) darbuose. Mokslinės literatūros autoriai matydami tokius skolinius, kaip *geoinformacija*, panašiu pavyzdžiu veikiausiai pasidaro ir dūrinius su lietuvišku kamienu, tokius kaip *geostebėseną*. Nors lietuvių dūrybai būdinga tendencija remtis paprastaisiais (darybiškai neskaidomais) žodžiais, pavyzdžių analizė rodo, kad mokslinės literatūros autoriai yra linkę konfiksacinius dūrinius darytis su lietuviškais vediniais: *mikropleišėjimas* KABK 39 (: *mikro-* + *pleišėj-im-as* (: *pleišėjo*)), *mikrosuvirinimas* STF 2014 (: *mikro-* + *suvirin-im-as* (: *su-virino*)), *mikrotuštuma* ŠIM 68 (*mikro-* + *tušt-um-a*), *mikrovaldiklis* (: *mikro-* + *vald-ikl-is* (: *valdo*)), *termoatnaujinimas* STF 2015 (: *termo-* + *atnaujin-im-as* (: *at-naujino*)), *termosuvirinimas* STF 2015 (: *termo-* + *suvirin-im-as* (: *su-virino*)). Kad tai lietuvių kalboje įvykęs darybos veiksmas, o ne vertimas, liudytų tai, jog greta konfiksacinio darinio beveik visada tame pačiame tekste funkcionuoja ir vedinys be tarptautinio komponento: *pleišėjimas – mikropleišėjimas, atnaujinimas – termoatnaujinimas, įkalamumas – vibroįkalamumas, gramzdinimas – vibrogramzdinimas*.

Vertinant kilmės požiūriu, reikėtų pasakyti, kad aptarti konfiksai yra kilę iš klasikinių graikų ir lotynų kalbų. Tekstuose konfiksai pakeičia rūšinį termino komponentą – dažniausiai priesagos *-inis* būdvardį ar daiktavardžio kilmininką – ir dūrinyje įgyja determinatyvinę reikšmę, t. y. susiaurina, patikslina antro dūrinio dėmens reikšmę, plg.: *terminis purškimas – termopurškimas, vibracinis gramzdinimas – vibrogramzdinimas* ir kt. Be abejo, tokie dėmenys, kaip *mikro-*, *mako-* ir kt., lietuvių kalboje negalintys funkcionuoti kaip savarankiški žodžiai, nekeičiami, tačiau konfiksai *vibro-*, *termo-* žodynuose su lietuviškais kamienais paprastai nepateikiami, su jais sudaromi rūšiniai terminai: *terminis purškimas, vibracinis gramzdinimas* ir pan. Tokius dvižodžius terminus vienažodžiai terminai tekstuose nukonkuruoja ir šiuo atveju neatitiktis tarp kodifikacijos ir praktikos akivaizdi. Kita vertus, ir kodifikuotuose leidiniuose nevienodai pateikiami hibridų lietuviški atitikmenys, pvz., *Statybos terminų žodyne* (Kudzys 2002) *vibravimą*, laikantis kalbos grynumo

principo, siūloma vadinti *virpinimu*, o būdvardis *terminis* pateikiamas prie šiluminio tik kaip sinonimas. Tačiau terminas *virpinimas* nagrinėtuose technikos mokslų tekstuose iš viso nepastebėtas, o rūšinis pagrindinio termino komponentas šiluminis vartojamas itin retai.

Akivaizdu, kad tokių dūrinių fiksavimas ir tyrimas pastaruoju metu yra aktuali tema, reikalaujanti daugiau dėmesio, sisteminimo.

3.2. Lietuviškas kamienas + skolintas kamienas

Palyginti su prieš tai aptartais dūriniais, hibridų, kurių pirmas kamienas būtų lietuviškas, o antras – skolintas, skaitytuose moksliniuose tekstuose rasta nedaug – pastebėti 8 tokie hibridai. Iš jų 6 yra būdvardžiai: *daugiakanalis*, –ė STF 2015 (: *daug + kanalas*), *daugiapolis*, –ė STF 2015 (: *daug + polis*), *mažacementis*, –ė PLUP 18 (: *mažai + cementas*), *vienkriteris*, –ė PART 30 (: *vienas + kriterij-us* (kamieno dezintegracija)). Kaip matyti iš pavyzdžių, produktyviausias yra daiktavardį valdantis prievoksmis *daug*. Aptikti tik 3 hibridiniai kopuliatyviniai daitvardžiai, kurių pirmas kamienas yra lietuviškas ar senasis skolintas, o antras – skolintas: *putbetonis* STF 2014 (: *puta + betonas*), *stygbetonis* IAĪG 15 (: *styg + betonas*), *stikloplastikis* STF 2015 (: *stiklas + plastikas*).

Apibendrinant svarbu pastebėti, kad hibridinių dūrinių (apimant ir konfiksacinius) rasta beveik tiek pat kiek priesaginių hibridinių vedinių (priesaginių vedinių – iš viso 58, dūrinių – 54). Tai leidžia daryti išvadą apie dūrybos populiarėjimą. Norint suvokti šio reiškimo priežastis, reikėtų pažvelgti į platesnį – sociokultūrinį – kontekstą. Postmodernistinė pasaulėjauta patogumo ir ekonomijos principus iškelia kaip vienus svarbiausių, o dūriniai, būdami trumpesni ir patogesni už dvizodžius terminus, išreiškia šią pasaulėjautą. Mokslininkė V. Nadmidon sparčią dūrinių posistemio plėtrą būtent ir sieja su sociokultūrinio kontekstu. Autorė mano, kad dūrinių daugėja dėl sudėtingų sąvokų, kurias turi įsisąmoninti visuomenė, gausos. Dūriniai labai tinka norint tiksliau pavadinti šias naujas sąvokas, išreikšti daugiau požymių, žodžiui suteikti didesnę semantinę krūvį (Надмидон 2014).

4. Mišriosios darybos hibridai

Moksliniuose technikos tekstuose pastaraisiais metais ypač padaugėjo ir sudurtinių būdvardžių, padarytų iš prievoksmio *daug* arba skaitvardžio ir tarptautinio žodžio. Sisteminei tokio pobūdžio kompozitų darybai būdinga, kad antrasis dėmuo būtų nepriesaginis žodis, plg.: *daugiapolis*, –ė, *daugiakanalis*, –ė, *daugiadisciplinis*, –ė ir pan⁶. Tačiau skaitytuose darbuose kur kas

⁶ Plačiau žr. Kaulakienė, Angelė; Petrėtienė, Angelika; Rutkienė, Lina; Žukienė, Regina. *Kalbinių patarimai studentams: teorija ir praktika*. Vilnius: Technika, 2010.

dažnesni hibridiniai būdvardžiai, turintys priesagą *-inis*, *-ė*, tokių būdvardžių rasta 11: *daugiadimensinis*, *-ė* STF 2015; *daugiadisciplininis*, *-ė* STF 2015, *daugiafunkcinis*, *-ė* STF 2015, STF 2016; *daugiakriterinis*, *-ė* STF 2014; *daugiaprojektinis*, *-ė* STF 2016; *daugiaprograminis*, *-ė* STF 2016; *dvidimensinis*, *-ė* STF 2014; *dvifaktoris*, *-ė* ADD 55; *dvifazinis*, *-ė* ELF 2014; *dviparametrinis*, *-ė* STF 2014; *tridimensinis*, *-ė* STF 2015. Šiuo atveju abejotina, kad kompozicijai būtų imamas priesaginis antras dėmuo. Veikiausiai darant hibridą pasinaudota tiek kompozicija, tiek sufiksacija. Tai patvirtintų darinio darybinė reikšmė, taip pat transformacijos metodas. Pvz., *daugiafunkcinį*, *-ę*, transformavę į žodžių junginį, gautume *daug funkcijų atliekantį*, *-ią* – priesaginio kamieno čia nėra. Remdamiesi kontekstu, teigtume, kad, pvz., funkcinio pastato, kaip tokios rūšies nėra, nes visi pastatai atlieka tam tikrą funkciją. Tačiau yra pastatų, kurie atlieka daug funkcijų. Taigi tokie pastatai, remiantis sistetine daryba, būtų *daugiafunkciai*, tačiau kalbos vartotojai veikiausiai dėl nepatogaus tarimo ir, kaip patys dažnai sako, žodžio *keistumo* dar prideda ir sufiksą, taip padarydami netaisyklingus būdvardžius. Skaitytuose tekstuose aptikta 12 mišriosios darybos naujų hibridų.

Kai darybai imamas tarptautinis žodis su priesaga *-ij-a*, įvyksta kamieno dezintegracija (rasti 6 mišriosios darybos būdvardžiai su dezintegruotais kamienais), pvz., *daugiadimensinis*, *-ė* STF 2015 (: *daug + dimens-ij-a + -inis*, *-ė*); *daugiafunkcinis*, *-ė* STF 2014, 2016 (: *daug + funkc-ij-a + -inis*, *-ė*); *daugiakriterinis*, *ė* STF 2014 (: *daug + kriter-ij-us + -inis*, *-ė*); *dvidimensinis*, *-ė* STF 2014 (: *dv-iejų + dimen-ij-a + -inis*, *-ė*); *tridimensinis*, *-ė* (: *tr-ijų + dimen-ij-a + -inis*, *-ė*); STF 2015.

5. Priešdėliniai hibridai

Apie prefiksaciją pasirinkta kalbėti paskiausiai, nes tokių hibridų nėra daug. Priešdėliniai naujieji hibridai, rasti nagrinėjamuose tekstuose, apima tokį modelį: tarptautinis priešdėlis *sub-* + lietuviškas vedinio kamienas. Skaitytuose šaltiniuose pastebėti 3 tokie hibridai: *subapskaita* (*sub-apskaita* (: *apskait-o ap-skaito*)) STF 2015; *subperdavimas* (*sub-perdavimas* (: *perdavimas per-davė*)) STF 2014; *subrodiklis* STF 2015 (*sub-rodiklis* (: *rod-iklis rodė*)). Rastas tik vienas naujas hibridas, padarytas iš tarptautinio kamieno su lietuviška priesaga – *perprodukcija* STF 2016 ‘viršytoji produkcija’.

6. Išvados

1. Kalbinė globalizacija yra įvairialypė: ji daro ne tik teigiamą įtaką kalbai (turtina žodyną), bet ir veikia kalbą neigiamai – lemia skolinių plitimą, nenorminių hibridų radimąsi, lietuviškos leksikos nykimą.

2. Hibridizacijos reiškinyvis labiau pastebimas tiek užsienio, tiek lietuvių kalbininkų. Šiam reiškiniui reikėtų skirti daugiau dėmesio: stebėti vartosenos polinkius, fiksuoti ir tirti hibridizacijos faktus.
3. Sinchroninis naujųjų hibridų tyrimas parodė, kad hibridų daryboje svarbiausias vaidmuo tenka sufiksacijai. Vyrauja priesagos *-inis*, *ė* būdvardžiai ir priesagos *-uoti* veiksmožodžiai, retesnių priesagų neieškoma – vartojamos tik produktyviosios.
4. Tyrimas atskleidė, kad technikos mokslo kalboje daugėja kompozitų su tarptautiniais dėmenimis. Tokių hibridų, kurie šiame straipsnyje siūlomi vadinti konfiksaciniais dūriniais, populiarėjimas sietinas su sociokultūriniais aspektais: sudėtingų sąvokų gausėjimu ir siekiu kuo tiksliau šias sąvokas pavadinti. Šie konfiksaciniai dūriniai skaitytuose tekstuose vartojami kaip terminai, kurie, labiau atitikdami kalbos ekonomijos dėsnį, nukonkuruoja dvižodžius terminus. Konfiksacinių dūrinių populiarėjimas yra nauja, išsamių tyrimų reikalaujanti žodžių darybos tendencija.
5. Moksliniuose technikos tekstuose gausėja ir mišriosios darybos būdvardžių, padarytų išrieveiksmio *daug* arba skaitvardžio, tarptautinio žodžio ir priesagos *-inis*, *-ė*.
6. Priešdėlinių hibridų, palyginti su hibridais, padarytais kitais darybos būdais, technikos tekstuose rasta labai mažai. Dažniau pasitaikantis modelis: tarptautinis priešdėlis *sub-* + lietuviškas vedinio kamienas.

Hibridų sąrašas

absoliutuoti ELF 2014, adaptyvinis, -ė OK 25, akcizuoti STF 2015, aliuminis, -ė ES 184 antreprenerystė OIK 7, armatūrinis, -ė STF 2014, audiodažnis ELF 2014, audituoti STF 2014, aukcionuoti STF 2016, autostoginė STF 2016, banerinis, -ė ELF15, bioplėvelė STF 2015, biojutiklis ELF 2014, biožaliava SPŠ 2012, biurinis, -ė STF 2014, daugiadimensinis, -ė STF 2015, daugiadisisciplininis, -ė STF 2015, daugiafunkcinis, -ė STF 2014, daugiakanalis, -ė STF 2015, daugiakriterinis, -ė STF 2014, daugiapolis, -ė STF 2015, daugiaprograminis, -ė STF 2016, daugiaprojektinis, -ė STF 2016, defektuoti STF 2015, distansuoti ELF 2015, dogmuoti STF 2016, dreninis, -ė STF 2015, dupleksinis, -ė MRE 11, dvidimensinis, -ė STF 2014, dvifaktoris, -ė ADD 55, dvifazinis ELF 2014, dviparametris, -ė STF 2014, ekoaplinka STF 2014, ekoerdvė STF 2014, ekologinti STF 2014, ekologizuoti STF 2014, ekomedžiaga ŠIM 15, ekoparazituoti STF 2014, ekovata STF 2015, eksperimentiškas, -a ELF13, elektrolankinis, -ė ES kn. pav, fostinis STF 2015, franšizuoti STF 2015, funikulierinis, -ė STF 2015, geostebėseną STF 2015, implementuoti ELF 2015, impostinis, STF 2014, inkrementinis, -ė OIK 14, kalcinacinis, -ė ELF 2014, kepstrinis, -ė ELF 2014, kilerinis, -ė ELF 2014, klintbetoninis, -ė STF 2015, konvektorinis, -ė STF 2015, ksilolitinis, -ė STF 2015, kvituoti STF 2015, lamelizuoti STF 2015, lizinguoti STF 2014, loftinis, -ė STF 2015, lokalizacinis, -ė STF 2015, makroplaušas KABK 16, makrotūris KMDE 9, mastikuoti STF 2015, mažacementis PLUP 18, mažaaenergis PART 10, melamininis PLUP 17, mikrodukėš PLUP 18, mikrokietumas EPSM 75, mikronelygumas EPSM 53, mikroplaušas KABK 16, mikropleišėjimas KABK 39, mikropleištas STF 2015, mikrosuvirinimas STF 2014, mikrotūris KMDE 9, mikrotuštuma ŠIM 68, mikrovaldiklis, mikrožingsnis ELF 2014, mineralizuoti ELF 2015, modeminis EAD14, monitoringuoti, -a STF 2015, multijūpurškimas ELF 2015, multimodalinis, -ė ELF 2015, naftalininis PLUP 17, nanodažymas STF 2016, nanodydis VAPP 19, nanogrūdelis ŠIM 199, nanokryptis VAPP 19, nanomedžiaga STF 2015, nanomilteliai VAPP 19, nanoplaušas STF 2015, nanostruktūrizuoti, nanošiuurkštis DNAD 31, ordinarinis ELF 2015, perprodukcija STF 2016, rygelinis, -ė STF 2015, romacementinis, -ė STF 2015, rostverkinis, -ė STF 2015, rutininis, -ė DNTV 34, sankcijuoti STF 2015, silikatbetoninis, -ė STF 2015, silikonuoti STF 2015, situaciškas, -a STF 2014, skiedracementinis, -ė KMDE 46, spaiderinis, -ė STF 2014, stygbetonis IAIG 15, stikloplastikis STF 2015, stroboskopinis, -ė ELF 2014, stropuoti STF 2015, subapskaita STF 2015, subperdavimas STF 2014, subrodiklis STF 2015, superplastifikuoti PLUP 17, šlanginis, -ė ES 142, šablonizuoti ELF 2014, tarpfunkcinis, -ė OIK 25, termoatnaujinimas STF 2015, termobarjerinis ŠIM 67, termoatnaujinimas STF 2015, termociklavimas ŠIM 66, termopurškimas STF 2015, termoputa STF 2016, termosuvirinimas STF 2015, tranzistorinis, -ė ELF13, tridimensinis, -ė STF 2015, universalinis, -ė STF 2015, universalistinis, -ė OIK 10, universalizuoti, -i OIK 11, vibroapdorėjimas STF 2015, vibrogramzdinimas VLGN 11, vibrogramzdintuvas VLGN 11, vibrogramzdimas VLGN 20, vibrojkalumumas VLGN 13, vibrojrengimas VLGN 5, vibroplaktas VLGN 53, vibropolis STF 2015, vibrovalkšnumas VLGN 18, vienkriteris PART 30.

Šaltiniai

- DNAD = Lukauskaitė, G. 2015. *Daugiafunkčių nikelio-aliuminio dangų ant aliuminio-magnio lydinių tyrimai*. Daktaro disertacija Vilnius: Technika, 148 p. ISBN 978-609-457-848-9.
- DNTV = Kaklauskas, A.; E. K. Zavadskas; D. Bardauskienė; R. Dargis. 2012. *Darnus nekilnojamojo turto vystymas*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 880 p. ISBN 978-609-457-198-5; eISBN 978-609-457-197-8.
- ELF 2014, 2015 = Vilniaus Gedimino technikos universiteto Elektronikos fakulteto magistro studijų studento X baigiamasis magistro darbas, rašytas 2014 ar 2015 m.
- EPSM = Gargasas, J. 2015. *Elektrolankiniu purškimu sudaromų metalinių dangų tyrimas: daktaro disertacija*. Vilnius: Technika, 136 p.
- ES = Naruševičius, J. 2011. *Elektrolankinis suvirinimas: vadovėlis įvairios kvalifikacijos suvirintojams*. Vilnius: Mažoji Evelina. 197 p. ISBN 978-9955-9310-6-5.
- IAIĞ = Marčiukaitis, G. 2012. *Iš anksto įtemptas gelžbetonis*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 296 p. ISBN 978-609-457-185-5.
- KABK = Kaklauskas, G.; D. Bačinskas; V. Gribniak; D. Jakubovskis; D. Ulbinas; E. Gudonis; A. Meškėnas; E. Timinskas; A. Sokolov. 2012. *Kompozitais armuotos betoninės konstrukcijos*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 300 p. ISBN 978-609-457-349-1.
- KMDE = Gailius, A. 2012. *Kompozicinės medžiagos ir dirbiniai energetiškai efektyvių pastatų statybai*. Mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 104 p. ISBN 978-609-457-177-0.
- OIK = Janiūnaitė, B.; M. Petraitė; G. Jucevičius. 2011. *Organizacinė inovacinė kultūra*. Mokslo studija. Kaunas: Technologija, 143 p. ISBN 978-609-02-0271-5.
- PART = Aviža, D. 2016. *Pastato atitvarų racionalaus termoizoliacinio sluoksnio daugiatikslė selektonovacija: daktaro disertacija*. Vilnius: Technika, 148 p.
- PIS = *Pastatų inžinerinės sistemos: straipsnių rinkinys*. 15-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“ 2012 metų teminės konferencijos medžiaga. Vilnius: Technika, 2012. 180 p. ISBN 978-609-457-121-3.
- PLUP = Šputytė-Jucikė, J. 2016. *Priedų ir lengvųjų užpildų poveikis termoizoliacinio cementinio kompozito struktūrai ir savybėms: daktaro disertacija*. Vilnius: Technika: 146 p.
- PPKT = Kvedaras, A.K.; A. Šapalas; G. Šaučiuvėnas; Ž. Blaževičius. 2014. *Platus plieninių konstrukcijų tvermės norminimas. LVS3. Pagrindžiamasis dokumentas*. Vilnius: Technika, 94 p. ISBN 978-609-457-745-1.
- SKPK = Balčiūnas, G. 2015. *Statybinių kompozitų su pluoštinių kanapių spaliais tyrimai: daktaro disertacija*. Vilnius: Technika, 134 p. ISBN 978-609-457-854-0.
- STF 2014, 2015, 2016 = Vilniaus Gedimino technikos universiteto Statybos fakulteto magistro studijų studento X baigiamasis magistro darbas, rašytas 2014, 2015 ar 2016 m.

- ŠIM = Valiulis, A. V. 2010. Šiuolaikiškos inžinerinės medžiagos. Kūrimas ir taikymas : vadovėlis. Vilniaus Gedimino technikos universitetas. 304 p. ISBN 9789955286745.
- TKPV = Zemlickienė, V. 2015. *Technologijų komercinio potencialo vertinimas*: daktaro disertacija. Vilnius: Technika, 146 p. ISBN 978-609-457-846-5.
- VAPP = Škamat, J. 2013. *Vibracinio apdorojimo poveikis purkštųjų nikelio pagrindo dangų struktūrai ir savybėms*. Daktaro disertacija. Vilnius: Technika, 114 p.
- VLGN = Kelevišius, K. 2013. *Vibropolio laikomosios galios nustatymas pagal įrengimo metu išmatuotus parametrus*. Daktaro disertacija. Vilnius: Technika, 102 p. ISBN 978-609-457-602-7.

Literatūra

- DLKG = *Dabartinė lietuvių kalbos gramatika*. 1997. Red. Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Drotvinas, Vincentas. 2001. Tarptautinių veiksmažodžių aplytavinimas. *Gimtasī žodis* 1, 2–6.
- Gaeta, Livio; Schlücker, Barbara. 2012. *Das Deutsche als kompositionsfreudige Sprache. Strukturelle Eigenschaften und systembezogene Aspekte*. Berlin, New York: De Gruyter (= Linguistik – Impulse & Tendenzen 46).
- Inčiuraitė-Noreikienė, Lina. 2015. Lietuvių kalbos dūriniai su neoklasikiniais dėmenimis. *Baltistica L (2)*. 245–259.
- Mikulėnienė, Danguolė; Aurelija Dvylytė (sud.). 2013. *Kalbos patarimai 4. Leksika. Skolinių vartojimas (leksikos skolinių sąrašas ir senųjų svetimybių sąrašas)*, 2-oji papildyta ir pataisyta laida. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Kaulakienė, Angelė; Angelika Petrėtienė; Lina Rutkienė; Regina Žukienė. 2010. *Kalbininkų patarimai studentams: teorija ir praktika*. Vilnius: Technika.
- Keinys, Stasys. 2005. *Dabartinė lietuvių terminologija*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Keinys, Stasys. 1984. Lietuvių kalbos hibridai (sąvoka, rūšys ir normiškumas). *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*, T. 3 (88), 113–123.
- Lind, Camilla; Jessica Rham. 2015. *Hjälp ditt barn med svenska*. Flexband, Tukan Förlag.
- LKE = *Lietuvių kalbos enciklopedija*. 2 patikslintas ir papildytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008.
- LRTB = Lietuvos Respublikos terminų bankas [žiūrėta 2016 m spalio mėn.]. Interneto prieiga: <http://terminai.vlkk.lt>
- Matras, Yaron. 2000. Mixed Languages: a functional-communicative approach. *Bilingualism: Language and Cognition* 3 (2), 79–99.
- McConvell, Patrick; Felicity Meakins. 2005. A mixed language emerges from coede-switching. *Australian Journal of Linguistics* 9 (2), 79–99.
- Mikelionienė, Jurgita. 2000. Šiuolaikiniai metodai kalbos naujovėms tirti. *Darbai ir dienos* 24, 5–73.

- Milroy, James; Milroy, Lesley. 1999. *The Authority of Language. Investigating Standard English*. 3rd edition. London and New York: Routledge.
- Mitkevičienė, Asta. 2015. Sinoniminiai terminai 1918–1940 metų lietuvių literatūros mokslo darbuose. *Lietuvių kalba* 9, 1–23.
- Pakerys, Jurgis. 2013. Naujųjų mokslinių duomenų bazės veiksmazodžių morfologija. *Taikomoji kalbotyra* 3. Interneto prieiga: <http://taikomojikalbotyra.lt/azalija.serveriai.lt/2013/12/naujuju-skoliniu-duomenu-bazes-veiksmazodziu-morfologija>.
- Sanchez-Stockhammer, Philipp Wolfgang. 2012. *Conceptualizing Cultural Hybridization: A Transdisciplinary Approach*. Transcultural Research. Heidelberg Studies on Asia and Europe in a Global Context. Berlin, Heidelberg: Springer.
- Smetonienė, Anželika. 2015. *Lietuvių kalbos priesaginiai veiksmazodžiai: slavizmai ir hibridai (XVI–XVII a. LDK tekstuose)*. Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Kudzys, Antanas (red.). 2002. *Statybos terminų žodynas*. Vilnius: Lietuvos mokslas.
- TŽŽ = *Tarptautinių žodžių žodynas*. 2013. Redaktorių taryba: A. Kaulakienė ir kt. Vilnius: Alma Litera.
- Thomason, Sarah; Terrence Kaufman. 1988. *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. University of California Press.
- Urbutis, Vincas. 2009. *Žodžių darybos teorija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Valeckienė, Adelė. 1998. *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Zuckermann, Ghil'ad. 2009. Hybridity versus Revivability: Multiple Causation, Forms and Patterns. *Journal of Language Contact* 2, 40–67.
- Клобуков, Е. В.; С. В. Гудилова. 2014. *Языковая специфика производных сложных слов (квази-компонентов)*. *Язык, сознание, коммуникация*. Вып. 20. Доступ через интернет: http://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_20_02klobukov.pdf.
- Надмидон В. Д. 2014. К вопросу о классификации сложных слов в разносистемных языках. Вестник Бурятского государственного университета. 1 (10). Доступ через интернет: <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-klassifikatsii-slozhnyh-slov-v-raznosistemnyh-yazykah>.

Vaida Buivydienė
Lietuvių kalbos katedra
Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Saulėtekio al. 11, LT 10223, Vilnius, Lietuva
vaida.buivydiene@vgtu.lt

Lina Rutkienė
Lietuvių kalbos katedra
Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Saulėtekio al. 11, LT 10223, Vilnius, Lietuva
lina.rutkiene@vgtu.lt

KOPSAVILKUMS

Mūsdienu tehnisko zinātņu valodas leksikas hibridizācija

Vaida BUIVYDIENĒ, Lina RUTKIENĒ

Globalizācija ir viena no visplašāk iztīrātajām parādībām dažādos aspektos. Tai ir milzīgs iespaids uz sabiedrisko dzīvi, un tā ir ietekmējusi daudzu jaunu sociālo procesu rašanos. Intensīvi kontakti starp valstīm, informācijas apmaiņa, kas notiek galvenokārt angļu valodā, straujā informācijas un komunikācijas tehnoloģijas izaugsme ir atstājusi iespaidu uz kultūru un ekonomiku, kā arī citām cilvēku darbības sfērām.

Viena no parādībām, ko ir ietekmējis globalizācijas process, ir hibridizācija. Šis termins, kas pēdējā laikā ir plaši izplatīts, sākotnēji nāk no dabaszinātņu jomas un ticis aizgūts, lai apzīmētu dažādu kultūru, arī valodu, mijiedarbību. Hibridizācija tiek definēta kā process, kurā atsevišķi un atšķirīgi objekti vai procesi rada citu objektu vai procesu (hibrīdu), kam piemīt noteiktas savu avotu iezīmes, rezultāts turklāt nav vienīgi salikts, bet ieguvis jaunas īpatnības un iezīmes.

Hibridizācija valodā ir notikusi un novērota dažādās valodās fonētikas, leksikas, arī teksta līmenī. Vārdu krājumu, visstraujāk mainīgo valodas līmeni, hibridizācija ir ietekmējusi visspēcīgāk.

Hibridizāciju vārdu krājumā var aplūkot gan šaurākā, gan plašākā nozīmē. Plašāk runājot, hibridizācija ir leksikas sākotnējās tīrības stāvokļa zudums, leksikas internacionalizācija, kas šobrīd notiek angļu valodas ietekmē. To varētu ilustrēt ar pieaugošo aizgūto vārdu skaitu akadēmiskajā diskursā, kad autori dažreiz apzināti izmanto starptautiskus terminus, tos netulkojot. Šaurākā nozīmē ar hibridizāciju var apzīmēt jaunu hibrīdu darināšanu.

Rakstā analizēta hibridizācijas mūsdienu lietuviešu valodas akadēmiskajā tehnisko zinātņu diskursā. Pētījums veikts Viļņas Ģedimīna Tehniskajā universitātē (analizētas vairāk nekā 3068 lappuses akadēmiska teksta, atrodot tajās 136 hibrīdus).

SUMMARY

**Hybrids versus Standard Words
in the Field of Technical Discourse**

Vaida BUIVYDIENĒ, Lina RUTKIENĒ

Globalisation has been one of the most widely treated phenomena in its many aspects. It has a tremendous impact on social life and has influenced the emerging of multiple social processes. Intensive contacts between countries, the exchange of information that has been carried out mostly in English, the rapid growth of information and communication technologies has left an imprint on the culture and economics of countries, as well as in other spheres of human activity.

One phenomenon that has been influenced by the process of globalisation is hybridization. This term, which has recently become wide-spread, originally comes from the domain of Natural sciences and was borrowed from foreign authors to designate the interaction of different cultures, the process of adopting features of each other's language. Hybridization is defined as a process where separate and disparate entities or processes generate another entity or process (the hybrid), which shares certain features with each of its sources, but which is not purely compositional, acquiring new features and meanings.

Hybridization in language has already occurred and has also been observed on different language, namely, speech sounds (phonetics), words (lexics) and texts. Lexics, the most rapidly changing language level, has been influenced by hybridization in the most rapid way.

Hybridization in lexics could be taken both in a narrower and broader sense. Broadly speaking, hybridization is the loss of an original state of purity in vocabulary, the internationalisation of vocabulary, currently through the influence of English. This could be illustrated by the increasing number of borrowed words in academic discourse, when sometimes co-authors intentionally use international words without translating them. In a narrower sense, hybridization means forming new hybrids.

The paper analyses the hybridization of academic language. The survey was carried in Vilnius Gediminas Technical University (more than 3,068 pages of academic text have been read, 136 hybrids have been found).

NO PRIEKŠVĀRDU SALIKTENIEM DARINĀTI VIDZEMES ONĪMI (1826. GADA VIDZEMES DVĒSEĻU REVĪZIJAS MATERIĀLI)

Ilga JANSONE
Latvijas Universitātes
Latviešu valodas institūts

0. Ievads

1826. gadā, Vidzemes zemniekiem iegūstot uzvārdus, rodas neliela uzvārdu semantiskā grupa, kuras pamatā ir cits antroponīms – priekšvārds. Līdzīga situācija ir arī ar citu, senāku, onīmu grupu – mājvārdiem, kuru pamatā arī var būt priekšvārds.

Priekšvārdu objekta kategorijas maiņa parasti ir saistīta ar toponimizēšanos vai sekundāro antroponimizēšanos. Gan 1826. gada mājvārdu, gan uzvārdu sistēmā vērojamas šādas pazīmes:

1) priekšvārds saglabā savu gramatisko formu, bet maina objekta kategoriju, kļūstot par uzvārdu vai mājvārdu, piemēram, uzv. *Abrams* Endzeles pr. m., mv. *Addam* Vecbrenguļu pr. m., uzv. *Adam* Endzeles pr. m., uzv. *Anton* Dīķeru pr. m., uzv. *August* Dzērbenes pr. m., uzv. *Ludwig* Alsviķa pr. m., mv. *Iwann* Vietalvas pr. m., uzv. *Iwan* Dantes pr. m., uzv. *Lisbet* Kauguru pr. m., uzv. *Martin* Drabešu pr. m., mv. *Pawull* Vecsalacas pr. m., uzv. *Richard* Dantes pr. m., mv. *Tennis* Vējavas pr. m.;

2) priekšvārds maina objekta kategoriju un gramatisko formu – gramatizēšanās procesā rodas ar piedēkļiem atvasināti mājvārdi un uzvārdi, piem., uzv. *Andrehn* Dzērbenes pr. m., mv. *Anning* Turaidas pr. m., uzv. *Antzing* Dūķeru pr. m., mv. *Brentzan* Veckalsnavas pr. m., uzv. *Jahniht* Jaunlaicenes pr. m., uzv. *Jurgan* Ērgļu pr. m., uzv. *Laurit* Ķēču pr. m., mv. *Mahrtinehn* Trikātas māt. m., mv. *Mikkelit* Aizkraukles pr. m., mv. *Thomen* Veckalsnavas pr. m.;

3) priekšvārds maina objekta kategoriju un gramatisko formu – gramatizēšanās procesā rodas hipokoristikas, piemēram, mv. *Jurgutz* Cesvaines pr. m., mv. *Janka* Vietalvas pr. m., mv. *Grischka* Veļķu pr. m.;

4) priekšvārds maina objekta kategoriju un gramatisko formu – tas iekļaujas saliktenos un vārdkopās, piem., uzv. *Lehlpeter* Devēnu pr. m., mv. *Melpeter* Valtenberģu pr. m., mv. *Sillemikel* Vecgulbenes pr. m., mv. *Leel Iwan* Veckalsnavas pr. m., mv. *Jahnekaln* Alūksnes pilsn., uzv. *Anderfohn*, *Janson*, *Martinfohn*, *Petrfohn*, *Reinfohn*, *Tönnisfohn*, *Willipfohn* Drabešu pr. m., *Adamfohn*, *Anderfohn*, *Antzfohn*, *Bredikfohn*, *Ehrichfohn*, *Endrickfohn*, *Gustfohn*, *Jahnfohn*, *Jurrjöfohn*, *Marthinfohn*, *Matzfohn*, *Peterfohn*, *Simanfohn* Dantes pr. m.

Kā rāda 1826. gada Vidzemes dvēseļu revīzijas materiāli, pastāv vēl viena īpatna mājvārdu un uzvārdu apakšgrupa, proti, saliktenonīmi un

vārdkoponīmi, kas sastāv no diviem priekšvārdiem. Rakstā sīkāk analizēta šī aptuveni 50 vienību lielā mājvārdu un uzvārdu grupa.

Kā norāda Sanda Rapa (2015: 71), no Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēkas izvēlētā 100 000 vietvārdu korpusa puse ir saliktie toponīmi. Līdzīga situācija vērojama arī vienā no antroponīmu grupām, proti, uzvārdos. Šai salikto toponīmu un antroponīmu grupai pieskaitāmi arī tie mājvārdi un uzvārdi, kuru pamatā ir divi priekšvārdi. Onomastikā sekundārā antroponimizēšanās un gramatizēšanās vairāk aplūkota priekšvārdu sakarā. Klāva Siliņa „Latviešu personvārdu vārdnīcā“ šķirkļos ar *a* burtu sastopami vairāki saliktie priekšvārdi, kuru pamatā ir divi atsevišķi priekšvārdi, piemēram, *Anandra* [*Anna* + *Andrejs* (?); 1975¹], *Ananzella* [*Anna* + *Anžela* (?), 20. gs. 2. cet.], *Anbarbe* [*Anna* + *Barbe* (?); 1888] (Siliņš 1990: 55), *Andžāna* [*Andžs* + *Anna* vai uzv. *Andžāns* (?); 1975] (Siliņš 1990: 58), *Angrieta* [*Anna* + *Grieta*; 1858], *Anjūde* [*Anna* + *Judīte* (?); 1813], *Anjūle* [*Anna* + *Jūle*; 1826] (Siliņš 1990: 59), *Ankatrīna* [*Anna* + *Katrīna*; 1789], *Anlībe* [*Anna* + *Lībe*; 1863], *Anlīze* [*Anna* + *Līze*; 1764], *Anmarija* [*Anna* + *Marija*; 19. gs. 4. cet.], *Annlavīze* [*Anna* + *Lavīze*; 19. gs. 1. cet.] (Siliņš 1990: 60), *Ansistoms* [*Ansis* + *Toms* (?); 1938] (Siliņš 1990: 61), *Anterēz-a/-e* [*Anna* + *Terēze*; 20. gs. 2. cet.] (Siliņš 1990: 62), *Artegīls* [*Arta* + *Egīls*; 1942] (Siliņš 1990: 70). Šādu salikteņu rašanās nav raksturīga tikai latviešu valodai. Rozas un Folkera Kolheimu sastādītajā priekšvārdu vārdnīcā „Das große Vornamenlexikon“ šķirkļos ar *a* burtu iekļauti četri priekšvārdi, kuru pamatā ir divi atsevišķi priekšvārdi: *Anabel* [*Ana* + *Isabel*] (Kohlheim & Kohlheim 2007: 54); *Annabella* [*Anna* + *Bella*] (Kohlheim & Kohlheim 2007: 59); *Anneliese* [*Anna* + *Liese*], *Annemarie* [*Anne* + *Maria*] (Kohlheim & Kohlheim 2007: 60). Salīdzinot šo latviešu un vācu valodas materiālu, var secināt, ka latviešu valodā divu priekšvārdu apvienošana ir (vai ir bijusi) daudz raksturīgāka, taču šo salikteņantroponīmu nesēju skaits varētu būt visai mazs. Pēc Pilsnības un migrācijas lietu pārvaldes Personvārdu datubāzē sastopamās informācijas, mūsdienās Latvijā no iepriekšminētajiem ir sastopami tikai priekšvārdi *Anmarija* (*Anmarija* – 5, *Nadīne Anmarija* – 1) un *Annemarija* (*Anmarija* – 3, *Annemarija Sigīta* – 1) (<http://www.pmlp.gov.lv/lo/sakums/statistika/personvardu-datu-baze/>). Diemžēl par šāda veida saliktajiem uzvārdiem un mājvārdiem Latvijā pētījumi līdz šim nav veikti.

¹ Iekavās aiz semikola norādīts priekšvārda pirmreģistrējums (pēc K. Siliņa datiem).

1. Pētījuma avoti

Onīmu pētījumiem izmantoti Latvijas Valsts vēstures arhīva (LVVA) 199. fonda „Vidzemes guberņas dvēseļu revīziju saraksti“ 1826. gada materiāli². Atsevišķos gadījumos, kad 1826. gada materiāli nav pieejami, mājvārdu ekscerptiem izmantoti 1816. vai 1834. gada revīziju materiāli, bet uzvārdu pētījumiem – 1834. gada materiāli. 1826. gada Vidzemes guberņas dvēseļu revīzija (tāpat kā iepriekšējās) veikta pa muižām. Tā kā muižu skaits katrā revīzijā ir mainījies, notikusi to apvienošana un atdalīšana, reizēm ir problemātiski izsekot gan ar šīm pārmaiņām saistītām materiālu atrašanās vietām, gan arī dažādām materiālu kārtojuma nejausībām. Vidzemes muižu skaits, par kurām atrodami vismaz vienas dvēseļu revīzijas materiāli, pārsniedz 680 vienības.

	<i>Fabru, Wittums 1° Jēf.</i>	<i>11 1/2</i>	<i>1823 guberņā</i>
<i>XV</i>	<i>Jankarls Jakob, Fabru 1° Jēf., Jēfa Neu Laitzen N: 29 Litt B.</i>	<i>11 1/2</i>	<i>1823 guberņā Neu Laitzen</i>
	<i>Thom, Fabru 2° Jēf., Jēfa, Kev. Laitz.</i>	<i>10</i>	
<i>XVI</i>	<i>Krustapils Fabru, Jankarls Jēf., Jēfa N: 2 Litt B.</i>	<i>20 1/2</i>	

1. att. Fragments no Opekalna draudzes Repjakalna privātmuižas (*Reppekaln*) dvēseļu revīzijas saraksta (LVVA 199. f., 1. apr., 369. l., 5. op. lp.)

Vidzemes onīmu (mājvārdu un uzvārdu) datubāze veidota ar vairākiem mērķiem: 1) apkopot visus 1826. gadā sastopamos Vidzemes mājvārdus un vietvārdus; 2) sastātīt zemniekiem 1826. gadā dotos uzvārdus ar atbilstošajā muižas teritorijā sastopamajiem mājvārdiem; 3) veikt pētījumus par abām onīmu grupām gan kopā, gan šķirti.

² Vidzemes guberņā pirmā dvēseļu revīzija notika 1782. gadā un bija pielīdzināta Krievijas guberņu 4. revīzijai. Turpmākās dvēseļu revīzijas tika veiktas ar lielāku vai mazāku laika intervālu: 5. revīzija – 1795., 6. revīzija – 1811., 7. revīzija – 1816., 8. revīzija – 1834., 9. revīzija – 1850., bet pēdējā – 10. revīzija – 1858. gadā. 1826. gada Vidzemes dvēseļu revīzija netiek izdalīta kā atsevišķa vienība (to uzskata par 1816. gada revīzijas atkārtojumu).

Bikfch Kauping	Awoting Behrling Berkmann Bihring Eglit Esfis Gulbing Irrens Kalning Karkling Marliefiht Mellup Pumpurs Stodt Timufchka Wegling Wietol
-------------------	--

2. att. Allažu draudzes Allažu mācītājmuižas (*Allasch, Pastorat*) 1826. gada Vidzemes gubernas dvēseļu revīzijas sarakstos (LVVA 199. f., 1. apr., 16. l.) iekļautie mājvārdi un uzvārdi

Abakohks Jaunlaicenes pr. m. (Opekalna dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 229/1. l.
Abullap Ērgļu pr. m. (Ērgļu dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 95. l.
Abel Ādažu pr. m. (Ādažu dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 1. l.
Abel Aizkujas pr. m. (Cesvaines dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 14. l.
Abel Beļavas pr. m. (Beļavas dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 209. l.
Abel Bormaņu pr. m. (Gaujienas dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 70. l.
Abel Dzērbenes pr. m. (Dzērbenes dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 437. l.
Abel Gaujienas pils pr. m. (Gaujienas dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 12. l.
Abel Grotūžu pr. m. (Vecpiebalgas dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 129. l.
Abel Idus pr. m. (Mazsalacas dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 158. l.
Abel Jaunkārķu pr. m. (Ērgemes dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 181. l.
Abel Vidrižu pr. m. ar Barauskas pusm. (Turaidas-Lēdurgas dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 504. l.
Abeling Inciema pr. m. (Turaidas dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 161. l.
Abelit Auciema pr. m. (Straupes dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 34. l.
Abelit Grundzāles pr. m. (Gaujienas dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 130. l.
Abelkoks Apes pr. m. (Apukalna dr.) LVVA 199. f., 1. apr., 154. l.

3. att. Fragmenti no 1826. gada Vidzemes gubernas dvēseļu revīzijas sarakstos iekļauto uzvārdu alfabētiskā rādītāja

Atsevišķos gadījumos kāda konkrēta antroponīma vai toponīma pārmaiņu izziņai izmantoti arī Latvijas Valsts vēstures arhīva 235. fonda „Vidzemes un Latgales evaņģēliski luterisko draudžu metriku grāmatas” materiāli, kā arī Edgara Dunsdorfa publicētie Vidzemes 1638. gada arklu revīzijas atšifrējumi (Dunsdorfs 1941).

2. Salikteņonīmi ar neatvasinātiem priekšvārdiem

Latviešu valodniecībā salikteņonīmi, kuru abi komponenti ir antroponīmi, līdz šim nav sīkāk aplūkoti. Atsevišķi salikteņantroponīmi pieminēti Paula Baloža pētījumos (sk., piem., Balodis 2008: 53).

Jānis Endzelīns „Latviešu valodas gramatikā” salikteņiem velta tikai deviņas lappuses (Endzelīns 1951: 255–264), vietumis pieminēdams arī kādu toponīmu, no kuriem neviens nav divu priekšvārdu saliktenis.

Pēc formas salikteņonīmi varētu būt locījuma salikteņi ar vienskaitļa ģenitīvu pirmajā daļā. To apliecina Alojas draudzes Stābeģu privātmuižā pierakstītais antroponīmsaliktenis *Jahnjurr*, kas varētu būt radies no vārdsavienojuma *Jāņa Juris*, jo minētās personas priekšvārds ir *Juris*, bet tēvavārds *Jānis*.

Name der Befindestellen nach der Nummer der letzten Revision vom Jahre 1816.	Neu angenommener Familien-Name der einzelnen Familien und deren Nummer.	Männliches Geschlecht.	Bei der letzten Revision befanden sich und sind nach derselben hinzugekommen.
Nummer und Name.	Nummer und Name.	Gemeinde-Glieder.	Alter.
	LIII Egle.	Toennis, Martins, 2. h. v. h. 2. 2. 2.	2 ½ ✓
	LII Mins Kerker.	Kosper, Micksels 8. 2. 2. 2. 2. 2. 2. 2.	14. ✓
	LVI Jahn- Jurr.	Jurre, Jahn's 8. 2. 2. 2. 2. 2. 2. 2. Jahn's 8. 2. 2. 2. 2. 2. 2. 2. Peter, 2. 2. 2. 2. 2. 2. 2. 2.	Weggengelassen
27 Surkelsdorf. Eichenangern.	VI Wan- mags.	Michel, Jahn's 8. 2. 2. 2. 2. 2. 2. 2. Andres, 2. 2. 2. 2. 2. 2. 2. 2.	6 2. ✓ 8. ✓
	LII Mins- kerker.	Jacob, Jahn's 8. 2. 2. 2. 2. 2. 2. 2.	14 ½ ✓

4. att. Fragments no Alojas draudzes Stābeģu (Stakenberģu) privātmuižas (Eichenangern) dvēseļu revīzijas saraksta (LVVA 199. f., 1. apr., 91. l., 20. lp.)

2.1. Salikteņantroponīmi

Salikteņantroponīmos vispopulārākais ir priekšvārds *Jānis*, kas, atbilstoši 19. gadsimta pirmās puses nekonekventajai rakstībai, atveidots dažādi: *Jan*, *Jahn*, arī *Jāhn*.

Uzvārdos, kas fiksēti Vidzemes guberņas 1826. gada dvēseļu revīzijas sarakstos, priekšvārds *Jānis* visbiežāk (12 reizes) ir salikteņa otrais komponents, bet pirmais komponents visbiežāk ir priekšvārds *Juris* (7 reizes) atšķirīgos rakstības variantos (*Jur*, *Jurr*):

Jurjan Gaujienas pils pr. m., Gaujienas dr., LVVA 199. f., 1. apr., 12. l.;

Jurjan Vijciema pr. m., Trikātas dr., LVVA 199. f., 1. apr., 506. l.;

Jurjahn Jaunannas pr. m., Alūksnes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 24. l.;

Jurrjahn Ozolu pr. m., Liepkalnes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 322. l.;

Jurrjahn Romeškalna pr. m., Opekalna dr., LVVA 199. f., 1. apr., 374. l.;

Jurrjāhn Jaungulbenes pr. m., Gulbenes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 421/1. l.

Unikāls ir trīskomponentu salikteņantroponīms, kas sastāv no diviem priekšvārdiem *Jānis* (*Jan*) un *Juris* (*Jur*), no kuriem priekšvārds *Jānis* izmantots divreiz:

Janjurjan Jaunlaicenes pr. m., Opekalna dr., LVVA 199. f., 1. apr., 229/1. l.

Sastopami arī citi uzvārdi, kur salikteņantroponīma otrais komponents ir priekšvārds *Jānis*, bet pirmais komponents ir vai nu priekšvārds *Ansis*, vai priekšvārds *Pēteris*:

Anfchjahn Ozolu pr. m., Liepkalnes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 322. l.;

Peterjahn Ērgļu pr. m., Ērgļu dr., LVVA 199. f., 1. apr., 95. l.

Vidzemes guberņas dvēseļu revīzijas materiālos fiksēti vēl trīs uzvārdi, kas formāli sastāv no diviem priekšvārdiem, kuros priekšvārds *Jānis* ir otrais komponents, bet priekšvārds *Krišs* – pirmais komponents:

Krifchjahn Pabažu pr. m., Krimuldas dr., LVVA 199. f., 1. apr., 327. l.

Ticamāk tomēr būtu šo uzvārdu skaidrot kā sekundārās antroponimizēšanās gadījumu, kad priekšvārds nepārveidotā formā kļūst par uzvārdu, jo priekšvārds *Krišjānis*, pēc Klāva Siliņa datiem, sastopams jau kopš 1764. gada Zemgalē (Siliņš 1990: 2002), nedaudz vēlāk – 18. gadsimta 70. gados – tas minēts arī Ērgemes draudzē (Jansone 2015: 276).

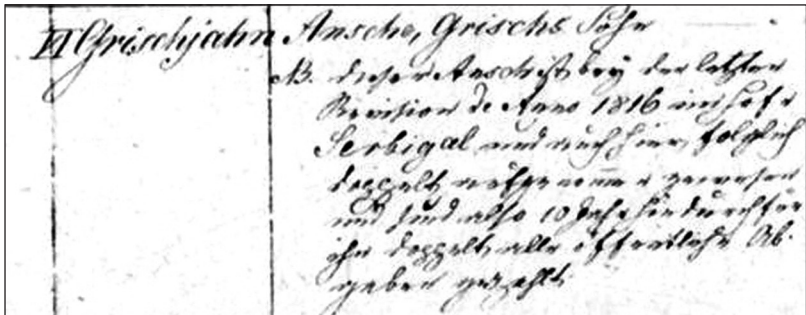
Nedaudz atšķirīga ir situācija ar uzvārdu *Grišjānis*, kas sastopams divās blakus draudzēs:

Griřchjahn Grundzāles pr. m., Gaujienas dr., LVVA 199. f., 1. apr., 130. l.;

Griřchjahn Palsmanes māc. m., Palsmanes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 333. l.

Uzvārdu *Grišjānis* formāli varētu saistīt gan ar hipokoristiku *Griša* no priekšvārda *Grigorijs*, gan ar priekšvārda resp. uzvārda *Krišjānis* rakstības variantu. Ka šādi rakstības varianti ar *G* : *K* nemotivētu maiņu ir pastāvējuši, liecina Ērgemes draudzē 18. gadsimtā fiksētie priekšvārdi, piemēram *Grohmul* : *Krohmul*. Arī priekšvārds *Gregors* un tā hipokoristika *Griša*, ja to par

tādu var uzlūkot no vēsturiskās antropoloģijas viedokļa, ir bijusi pazīstama gan Gaujienas, gan Palsmanes draudzē. Ielūkojoties Grundzāles privātmuižas dvēseļu revīzijas sarakstos, var pamanīt, ka persona, kuras ģimenei ir piešķirts uzvārds *Grišjānis* (*Griſchjahn*) ir *Ansis Grišas dēls* (*Ansche Grischs Sohn*). Šis ieraksts runā par labu pieņēmumam, ka Grundzāles privātmuižā fiksētā uzvārda otrais komponents ir priekšvārds *Jānis* (*Jahn*), bet pirmais komponents – priekšvārds *Griša* (*Grisch?*). Sarežģītāk ir ar Palsmanes mācītājmuižā doto uzvārdu, jo persona, kuras ģimenei šis uzvārds ir piešķirts, ir *Reinis Miķeļa dēls* (*Rein Mikkels Sohn*) ar dēliem *Jakobu* un *Jāni*. Piebilstams tikai, ka Palsmanes privātmuižā ir bijusi arī ģimene ar uzvārdu *Gregor*, kas ļauj arī Palsmanes mācītājmuižā doto uzvārdu saistīt ar priekšvārdu *Griša*.

5. att. Fragments no Gaujienas draudzes Grundzāles privātmuižas 1826. gada dvēseļu revīzijas saraksta (LVVA 199. f., 1. apr., 130. l., 38. lp.)

Neskatoties uz priekšvārda *Jānis* popularitāti, Vidzemes vēsturiskajos uzvārdos otrais komponents ir arī citi priekšvārdi.

Trīs reizes Vidzemes uzvārdos ir fiksēts otrais komponents – priekšvārds *Kārlis* (*Karls*, *Karl*), bet pirmais komponents – priekšvārds *Jānis* (*Jan*):

Jankarls Jaunlaicenes pr. m., Opekalna dr., LVVA 199. f., 1. apr., 229/1. l.;

Jankarls Repjakalna pr. m., Opekalna dr., LVVA 199. f., 1. apr., 369. l.;

Jankarl Ziemera pr. m., Alūksnes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 434. l.

Iepazīstoties ar dvēseļu revīzijas sarakstiem visās trijās blakus esošajās muižās, šķiet, ka uzvārds *Jankarls* ir dots vienas dzimtas pārstāvjiem, kuri 1826. gadā ir atradušies dažādās muižās.

Trijos Vidzemes uzvārdos otrais komponents ir arī priekšvārds *Juris* (*Jurr*, *Jurri*), bet pirmais komponents ir atšķirīgs – tie ir priekšvārdi *Ansis*, *Jānis* un *Vīlis*:

Ansjurr Ozolu pr. m., Liepkalnes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 322. l.;

Jahnjurr Stābeģu pr. m., Alojās dr., LVVA 199. f., 1. apr., 91. l.;

Wiljurri Priekuļu kr. m., Cēsu dr., LVVA 199. f., 1. apr., 112. l.

Divos Alojās draudzes salikteņuzvārdos otrais komponents ir priekšvārds *Jurgis* (*Jurg*), bet pirmais komponents – priekšvārds *Jānis* (*Jahn*):

Jahnjurg Alojās pr. m., Alojās dr., LVVA 199. f., 1. apr., 18. l.;

Jahnjurg Ungurpils pr. m., Alojās dr., LVVA 199. f., 1. apr., 355. l.

Tāpat divos Āraišu draudzes salikteņantropoņimos otrais komponents ir priekšvārds *Jakobs* (*Jacob*), bet pirmie komponenti ir atšķirīgi – tie ir priekšvārdi *Jānis* (*Jan*) un *Mārtiņš* (*Martin*):

Janjacob Rāmuļu pr. m., Āraišu dr., LVVA 199. f., 1. apr., 360. l.;

Martinjacob Rāmuļu pr. m., Āraišu dr., LVVA 199. f., 1. apr., 360. l.

Turklāt sastopami arī vēl divi salikteņantropoņimi, kuru otrie komponenti ir priekšvārdi *Bērtulis* un *Andrejs*, bet pirmie komponenti – priekšvārdi *Ioans* un *Pēteris*:

Iwanbertul Ērgļu pr. m., Ērgļu dr., LVVA 199. f., 1. apr., 95. l.;

Peterandrej Ērgļu pr. m., Ērgļu dr., LVVA 199. f., 1. apr., 95. l.

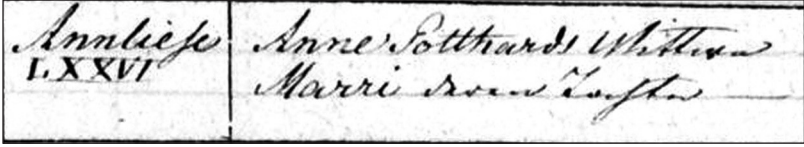
Salikteņantropoņimos ar neatvasinātiem priekšvārdiem neapšaubāmi dominē priekšvārds *Jānis*, kas līdz pat 20. un 21. gadsimta mijai ir populārākais vīriešu priekšvārds Latvijā. Atsevišķās Vidzemes evaņģēliski luteriskajās draudzēs 18. gadsimtā šis priekšvārda dominante ir vēl izteiktāka, piemēram, Ērgemes draudzē 1720.–1799. gadā šis priekšvārds ir dots 17 % zēnu, bet nākamie populārākie priekšvārdi *Pēteris*, *Juris*, *Indriķis*, *Viļums* – katrs tikai 8 % zēnu (Jansone 2015: 280). No 24 analizētajiem salikteņantropoņimiem priekšvārds *Jānis* ir sastopams 19 reizes – 12 reizes kā salikteņoņima otrais komponents, bet 7 reizes – kā pirmais komponents.

Atsevišķos gadījumos salikteņantropoņima pamatā noteikti ir nominācijas procesu ietekmējušī vārdkopa, kas nekur nav fiksēta; tā visdrīzāk bijusi uzvārda pieņēmēju apziņā, jo parasti par uzvārdu nekļūst vārdkopa. Spilgts piemērs tam ir jau iepriekš minētais uzvārds *Jahnjurr* (< ģen. *Jāņa* + nom. *Juris*). Iespējams, šai gadījumā pirmajam komponentam piemīt diferencētājfunkcija, taču pat no vēsturiskās antropoņimikas viedokļa nevar uzskatīt, ka šo uzvārdu pirmajiem komponentiem vienmēr piemīt diferencētājfunkcija, proti, ka tie ir determinatīvie salikteņi. Salikteņantropoņimi vairumā gadījumu drīzāk būtu uzlūkojami par kopulatīvajiem salikteņiem, kuros vārdrinda varētu nebūt saistīta ar uzvārda iekļauto priekšvārdu tiešu atbilstību dzimtas vīriešu priekšvārdiem vai tēvavārdiem 1826. gadā.

Vienīgais salikteņuzvārds, kas saistāms ar sieviešu priekšvārdiem, ir reģistrēts Inciema privātmuižā:

Annliefe Inciema pr. m., Turaidas dr., LVVA 199. f., 1. apr., 161. l.

Iespējams, uzvārds *Annliefe* ir radies no saliktā priekšvārda *Annlize* (sk. Siliņš 1990: 60), taču nevar izslēgt arī iespēju, ka tas ir divu sieviešu priekšvārdu – *Anna* un *Lize* – salikteņuzvārds, jo tas ir dots atraitei *Annai* ar

6. att. Fragments no Turaidas draudzes Inciema privātmuižas dvēseļu revīzijas saraksta (LVVA 199. f., 1. apr., 161. l., 84. lp.)

meitu. Diemžēl nav iespējams noskaidrot minētās atraitnes mātes vārdu, jo iepriekšējā 1816. gada revīzijā šī ģimene ir dzīvojuši citā mājā, kas parastajā kārtībā nav norādīta.

2.2. Salikteņtoponīmi

Šai salikteņtoponīmu grupai pieskaitāmi arī salikteņtoponīmi. Vidzemes 1826. gada dvēseļu revīzijas sarakstos izdevies konstatēt deviņus mājvārdus³, kas pieskaitāmi salikteņtoponīmu grupai ar neatvasinātiem priekšvārdiem. Līdzīgi kā uzvārdu nominācijā, arī salikteņtoponīmos dominē priekšvārds *Jānis* (*Jahn, Jan*). Tas ir piecu mājvārdu otrais komponents. Četros gadījumos pirmais komponents ir priekšvārds *Juris* (*Jur, Jurr*):

Jurjahn Ļaudonas pr. m., Ļaudonas dr., LVVA 199. f., 1. apr., 236. l.;

Jurjahn Jaunpils pr. m., Jaunpils dr., LVVA 199. f., 1. apr., 169. l.;

Jurjan (10) Odzienes pr. m., Ļaudonas dr., LVVA 199. f., 1. apr., 314. l.;

Jurrjahn Zelgauskas pr. m., Bērzaunes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 429. l.

Tikai vienā gadījumā otrais komponents ir priekšvārds *Andrejs* (*Andres?*):

Andrejahn Vibrokas pr. m., Mālpils dr., LVVA 199. f., 1. apr., 463. l.

Dīvos mājvārdos otrais komponents ir priekšvārds *Pēteris* (*Peter*), bet pirmie komponenti ir atšķirīgi, tie ir priekšvārdi *Andžs* (*Andsch*) un *Toms* (*Tohm*):

Andschpeter Allažu pr. m., Allažu dr., LVVA 199. f., 1. apr., 15. l.;

Tohmpeter (2) Idus pr. m., Mazsalacas dr., LVVA 199. f., 1. apr., 158. l.

Vienā gadījumā salikteņtoponīma otrais komponents ir priekšvārds *Ansis*, bet pirmais komponents – priekšvārds *Lauris*:

Lauranz Stābeģu pr. m., Alojās dr., LVVA 199. f., 1. apr., 91. l.

Tāpat vienā gadījumā mājvārda otrais komponents ir priekšvārds *Brencis*, bet pirmais komponents – priekšvārds *Juris*:

Jurbrenze Siguldas pr. m., Siguldas dr., LVVA 199. f., 1. apr., 426. l.

³ Šo mājvārdu skaitu iespējams palielināt līdz 19, ja par vienu vienību uzskata katru Vidzemes guberņas dvēseļu revīzijas sarakstos minēto mājvārdu. Piemēram, Ļaudonas draudzes Odzienes privātmuižā ir sastopami 10 mājvārdi *Jurjan*, kas radušies, pamatsaimniecībai sadaloties vairākās atsevišķās vienībās. Šis mājvārdu skaits norādīts iekavās aiz konkrētā mājvārda.

Analizēt salikteņtoponīmus ir vēl sarežģītāk nekā salikteņantroponīmus, jo nav zināms to rašanās laiks. Piemēram, Mālpils draudzes Vibrokašs privātmuižā sastopamais mājvārds *Andrejahn* ir minēts jau Vidzemes 1638. gada arklu revīzijas materiālos (Dunsdorfs 1941: 90). Tas atšķirīgā pirmā priekšvārda rakstījumā *Anderjahn* sastopams arī 1795. gada Vidzemes dvēseļu revīzijas sarakstos (LVVA 199. f., 1. apr., 463. l., 13. op. lp). Visdrīzāk salikteņtoponīmi ir pieskaitāmi kopulatīvajiem salikteņiem, kuru pamatā ir vārdninda, resp., priekšvārdu rinda.

3. Salikteņonīmi ar atvasinātiem priekšvārdiem

Vidzemes guberņas 1826. gada dvēseļu revīzijas sarakstos daudz mazāk ir sastopami salikteņonīmi, kas radušies no atvasinātiem priekšvārdiem.

Īpatnējs ir Kokneses draudzē dotais uzvārds *Janpetrovičs* (*Janpetrowitsch*), kura pirmais komponents ir priekšvārds *Jānis*, bet otrais – atvasinātais – komponents ir *Petrovičs*, kam pamatā ir vai nu priekšvārds *Pēteris*, vai *Pjotrs*. Šis uzvārds atbilst krievu valodā raksturīgajam uzrunas veidam, proti, uzrunai vārdā un tēvavārdā:

Janpetrowitsch Viskāļu kr. m., Kokneses dr., LVVA 199. f., 1. apr., 359. l.

Ielūkojoties konkrētajā revīzijas sarakstā, redzams, ka „Šultēs“ (*Schultes*) ir fiksētas divas ģimenes ar uzvārdu *Janpetrovičs*. Pirmajā ierakstā sastopamās personas – trīs brāļi – pilnībā varētu atbilst uzvārda otrajā komponentā iekļautajai informācijai – tie visi ir Pētera dēli, taču vecākajam no tiem ir tikai 11 gadi. Nevienam no šiem zēniem gan nav minēts priekšvārds *Jānis*. Iespējamo zēnu tēvu Pēteri Mārtiņa dēlu ieraugām otrajā ierakstā ar vēl vienu dēlu. Kā vairumam salikteņonīmu, kas radušies no diviem priekšvārdiem, ir atrodams vienam no salikteņa komponentiem atbilstošs reālas personas vārds, kas, iespējams, pat nav nominācijas pamatā. Konkrētajā gadījumā nevar izslēgt iespēju, ka minētā uzvārda pamatā ir iesauka.

XXIV	<i>Janpetrowitsch Jānis, Pēteris, Pjotrs, dēmi N. 14. gada</i>	1	11
	<i>Janpetrowitsch Pēteris, Pjotrs, dēmi N. 14. gada</i>		
	<i>Janpetrowitsch Pēteris, Pjotrs, dēmi N. 14. gada</i>		9
VII	<i>Veģanabls Krons, Anonā, dēmi N. 16. gada</i>	7	
XXI	<i>Šultes Jānis, Pēteris, Pjotrs, dēmi N. 18. gada</i>	12	
XXIV	<i>Janpetrowitsch Pēteris, Pjotrs, dēmi N. 18. gada</i>		3 1/2
	<i>Janpetrowitsch Pēteris, Pjotrs, dēmi N. 18. gada</i>		5

7. att. Fragments no Viskāļu kroņa muižas Vidzemes 1826. gada dvēseļu revīzijas saraksta (LVVA 199. f., 1. apr., 359. l., 79. op. lp.)

1826. gada Vidzemes guberņas dvēseļu revīzijas sarakstos ir reģistrēti arī divi resp. astoņi mājvārdi, kuru otrais komponents ir no priekšvārda *Jānis* ar piedēkli *-ēn-* atvasinātais variants *Jānēns* (*Jahnen*), bet pirmie komponenti ir atšķirīgi – tie ir priekšvārdi *Miķelis* (*Mikkell*) un *Pēteris* (*Peter*):

Mikkeljahnen (4) Jaunpiebalgas pr. m., Jaunpiebalgas dr., LVVA 199. f., 1. apr., 340. l.;

Peterjahnen (4) Jaunpiebalgas pr. m., Jaunpiebalgas dr., LVVA 199. f., 1. apr., 340. l.

Jaunpiebalgas privātmuižā dvēseļu revīzijas saraksti ir saglabājušies kopš 1811. gada, tajos jau ir minēti abi mājvārdi. Katrā no mājām mitinās četras ģimenes. Acīmredzot katrai no šīm ģimenēm uzceļot savu māju, radušies četri vienādi mājvārdi. Izsekot konkrēto mājvārdu nomināciju ir grūti; var pieņemt, ka sākotnēji ir bijušas mājas *Jānēni*, kurām daloties vienas no mājām nosauktas viena saimnieka vārdā par *Miķeljānēniem*, otras – cita saimnieka vārdā par *Pēterjānēniem*. Šo divu māju un mājvārdu rašanos var attiecināt vismaz uz 18. gadsimta sākumu, jo Jaunpiebalgas draudzes evaņģēliski luteriskās baznīcas metriku grāmatas laulību sarakstā jau 1717. gadā ir minētas vairākas personas no *Mickel Jahnen* (sk. LVVA 235. f., 3. apr., 98. l., 246. lp.), bet 1713. gadā – līgava no *Peter Jahnen* (sk. 244. lp.). Savukārt 1703. gadā minēts līgavainis no *Jahnan* (sk. 240. lp.). Tādējādi var secināt, ka mājvārdi *Peterjahnen* un *Mikkeljahnen* radušies 18. gadsimta sākumā kā vārdkopnosaukumi, kas vēlāk saplūduši saliktenī. Šo mājvārdu pirmajam komponentam neapšaubāmi piemīt diferencētājfunkcija, bet konkrētie saliktheņtoponi pieskaitāmi determinatīvajiem saliktheņiem.

4. Vārdkoptoponīmi ar neatvasinātiem priekšvārdiem

Vārdkoptoponīmu grupai atbilst tikai mājvārdi. Kā redzams no dažāda senuma dokumentiem, Vidzemes guberņas dvēseļu revīziju sarakstos robeža starp saliktheņtoponīmu un vārdkoptoponīmu ir plūstoša – ja vienas revīzijas sarakstos ir minēts vārdkoptoponīms, tad citas revīzijas dokumentos tas var būt saliktheņtoponīms. 1826. gada sarakstos konstatēti 8 mājvārdi, kas attiecināmi uz vārdkoptoponīmiem ar neatvasinātiem priekšvārdiem. Puse no šiem nosaukumiem fiksēta Dzērbenes draudzes Gatartas privātmuižā, turklāt tie veido nosaukumu pārus:

Jeschke Bertul Gatartas pr. m., Dzērbenes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 79. l. un

Jeschke Jahn Gatartas pr. m., Dzērbenes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 79. l.;

Wielum Jurre jetzt Christoph Gatartas pr. m., Dzērbenes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 79. l. un

Wilum Jahn (arī *Wielum Jahn*) Gatartas pr. m. Dzērbenes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 79. l.

Diviem mājvārdiem ir kopīgs priekšvārds *Ješke (Jeschke)*, bet citiem diviem – priekšvārds – *Wiłums (Wilum vai Wielum)*.

Gatartas privātmuižā vismaz 80 % mājvārdu salikteņonīma vai vārdkoponīma otrais komponents norāda uz pašreizējā saimnieka vārdu, tādēļ veidojas situācija, ka vārdkoptoponīma atkarīgais un neatkarīgais komponents iegūst pretējas nozīmes, proti, diferencētājfunkcija piemīt otrajam komponentam, kas apelatīvu gramatiskajā sistēmā būtu uzskatāms par neatkarīgo komponentu.

Pārējie vārdkoptoponīmi ir fiksēti pa vienam katrā muižā, tādēļ to salīdzināšana, nosakot katra vārdkopas komponenta funkcijas, ir sarežģītāka. No tradicionālās gramatikas viedokļa divu vārdkoptoponīmu neatkarīgais komponents ir priekšvārds *Augusts*, bet atkarīgais komponents – priekšvārds *Mačs*:

Matfch Auguft Bērzaunes pr. m., Bērzaunes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 45. l.;

Matsch August Lauteres pr. m., Bērzaunes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 239. l.

Viena vārdkoptoponīma neatkarīgais komponents ir priekšvārds *Mačs*, bet atkarīgais komponents – priekšvārds *Ansīs*:

Ansch Matsch Liepupes pr. m., Liepupes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 342. l.

Iespējams, šai vārdkoptoponīmu grupai pieskaitāms arī mājvārds *Jēkes Krišs*, kur neatkarīgais komponents ir priekšvārds *Krišs*, bet atkarīgais komponents – priekšvārds *Jēcis*:

Jehkes Krisch Vecsalacas pr. m., Salacas dr., LVVA 199. f., 1. apr., 399. l.

Šaubas izraisa atkarīgā komponenta *Jehkes* atbilsme priekšvārdam, kaut gan priekšvārds *Jaek, Jaeke* ir reģistrēts šās muižas citās mājās. Protams, ņemot vērā Vecsalacas privātmuižas atrašanos Igaunijas tuvumā, šo priekšvārdu var saistīt ar igauņu *Jaak*, kas ir priekšvārda *Jakob(us)* saīsinājums un igauņu valodā sastopams vismaz kopš 17. gadsimta (Rajandi 1966: 86).

Gadījumos, kad salikteņtoponīmi vienas muižas robežās neveido mājvārdu pārus, noteikt to sintaktiskās attiecības un komponentu funkcijas ir neiespējami, jo, piemēram, mājvārdi *Ansch Matsch* un *Jehkes Krisch* vai nu kā vārdkoptoponīmi, vai salikteņtoponīmi pastāv vismaz kopš 1811. gada, turklāt saikne ar konkrētas personas priekšvārdu nav pamanāma.

5. Vārdkoptoponīmi ar atvasinātiem priekšvārdiem

Vārdkoptoponīmi ar atvasinātiem priekšvārdiem sastopami ierobežotā Vidzemes areālā – Bērzaunes, Cesvaines un Dzērbenes draudžu muižās.

Gatartas privātmuižā ir fiksēts mājvārdu pāris, kur vārdkoptoponīma pirmais komponents ir atvasinājums no priekšvārda *Juris* ar izskaņu *-iņš*, bet otrais komponents ir mainīgais, tajā ietverti priekšvārdi *Jānis* un *Mattīs*:

Jurrin Jahn jetzt Mattis Gatartas pr. m., Dzērbenes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 79. l.;

Jurrin Mattis Gatartas pr. m., Dzērbenes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 79. l.

Šajā mājvārdu pāri skaidri redzams, ka neatkarīgais, nemainīgais komponents ir pirmais, bet mainīgais komponents, kuram piemīt diferencētājfunkcija, ir otrais. Šī tradicionālajai gramatiskajai sistēmai pretējā vārdkoptoponīmu funkcija novērojama ne tikai mājvārdos ar abiem priekšvārdiem. Tā raksturīga arī citiem vārdkoptoponīmiem, piemēram, Bērzaunes privātmuižā minēti četri mājvārdi ar atvasināto priekšvārdu *Jurrin* pirmajā komponentā – *Jurring Dabbak*, *Jurring Silling*, *Jurring Dfihfle*, *Jurring Liezeet*.

Bērzaunes un Cesvaines draudzēs reģistrētie vārdkoptoponīmi neveido mājvārdu pārus, taču visos gadījumos atvasinātie priekšvārdi ir otrie komponenti, ko, iespējams, var uzlūkot par vārdkoptoponīmu neatkarīgajiem komponentiem. Bērzaunes draudzē izplatīti mājvārdi, kuru neatkarīgais komponents (priekšvārdi *Alberts*, *Brencis*, *Toms*) ir atvasināts ar izskaņu *-āns* resp. *-ēns*:

Anz Albertan Lauteres pr. m., Bērzaunes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 239. l.;

Indrik Brentzan Bērzaunes pr. m., Bērzaunes pr. m., Bērzaunes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 45. l.;

Jakob Tohmann Lauteres pr. m., Bērzaunes dr., LVVA 199. f., 1. apr., 239. l.

Cesvaines draudzē abos vārdkoptoponīmos ietvertie priekšvārdi atvasināti katrs ar savu piedēkli – vienā gadījumā tas ir dubultpiedēklis *-ul- + -ān-* resp. *-ēn-*, otrā gadījumā – piedēklis *-el-*:

Matfch Mikkulan Oļu pr. m., Cesvaines dr., LVVA 199. f., 1. apr., 316. l.;

Jefchke Jahnel Kārķļu pr. m., Cesvaines dr., LVVA 199. f., 1. apr., 118. l.

Šiem mājvārdiem, šķiet, atvasinātais priekšvārds pilda vārdkoptoponīma neatkarīgā komponenta funkcijas neatkarīgi no tā atrašanās vietas.

6. Secinājumi

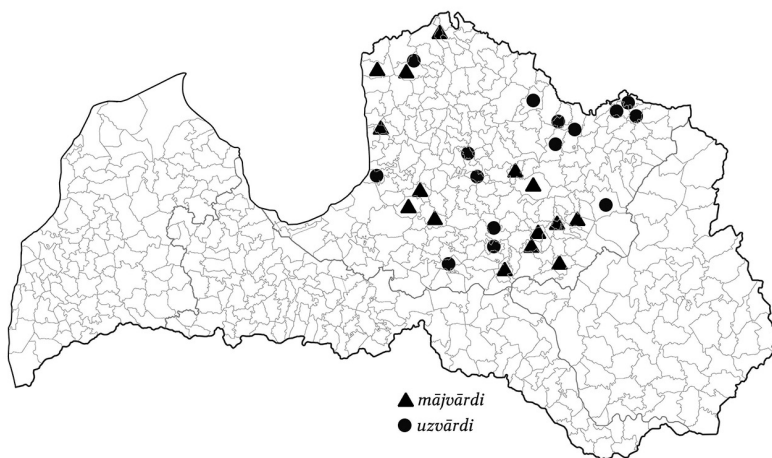
Salikteņonīmi un vārdkoptoponīmi, kas sastāv no diviem neatvasinātiem vai atvasinātiem priekšvārdiem, veido nelielu, bet valodas vēsturē un kultūrvēsturē nozīmīgu onīmu grupu, kas samērā vienmērīgi izplatīta visā Vidzemes teritorijā, izņemot Rīgas apkārtni.

Izņemot Alojās draudzi, salikteņantroponīmi un salikteņtoponīmi nav sastopami vienā un tai pašā draudzē; Alojās draudzē sastopamie salikteņantroponīmi atšķiras no tur minētajiem salikteņtoponīmiem.

Ja uzvārdi ir sastopami tikai kā salikteņantroponīmi, tad dažādos laika posmos un dažādās vietās robeža starp salikteņtoponīmu un vārdkoptoponīmu ir plūstoša, kaut gan salikteņtoponīmi vairāk ir sastopami Vidzemes lībiskā dialekta areālā.

Ja vārdkoptoponīmi veido vārdu pārus, tad vārdkopā iesaistītie priekšvārdi atrodas pakārtojuma attieksmēs, taču šis pakārtojuma attieksmes ir pretējas tradicionālajam pieņēmumam, ka neatkarīgais komponents ir otrais. Ļoti bieži vārdu pāros mainīgais priekšvārds, kuram piemīt diferencētājfunkcija, ir otrais.

Diemžēl ne antroponīmiskais, ne toponīmiskais materiāls neļauj pilnībā konstatēt uzvārda un/vai mājvārda saikni ar konkrētas personas priekšvārdu.

8. att. Salikteņonīmu un vārdkoponīmu, kas darināti no diviem vai vairākiem priekšvārdiem, izplatība (karti zīmējusi Liene Markus-Narvila)

Saīsinājumu saraksts

apr. – apraksts

dr. – draudze

f. – fonds

kr. m. – kroņa muiža

l. – lieta

LVVA – Latvijas Valsts vēstures arhīvs

m. – muiža

māc. m. – mācītājmuiža

mv. – mājvārds

pilsm. – pilsmuiža

pr. m. – privātmuiža

pusm. – pusmuiža

sk. – skatīt!

uzv. – uzvārds

Avoti

LVVA 199. f., 1. apr. (Vidzemes guberņas dvēseļu revīziju saraksti)

LVVA 235. f., 3. apr. (Vidzemes guberņas evaņģēliski luteriskās baznīcas metriku grāmatas)

Literatūra

- Balodis, Pauls. 2008. *Latviešu personvārdu etimoloģiskās semantikas teorētiskais modelis un tā realizācija*. Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares baltu valodniecības apakšnozarē. Rīga: LU.
- Dunsdorfs, Edgars. 1941. *Vidzemes 1638. gada arklu revīzija*. IV sējums. Reģistri. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens.
- Endzelīns, Jānis. 1951. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Jansone, Ilga. 2015. Priekšvārdu dinamika Ērģemes evaņģēliski luteriskajā draudzē 18. gadsimtā. *Onomastica Lettica*, 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 252–288.
- Kohlheim, Rosa & Volker Kohlheim. 2007. *Duden. Das große Vornamenlexikon*. 3., völlig neu bearbeitete Auflage. Bearbeitet von Rosa und Volker Kohlheim. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.
- Rajandi, Edgar. 1966. *Raamat nimedest*. Tallinn: Eesti raamat.
- Rapa, Sanda. 2015. Toponymization in the Latvian Language. *Acta Linguistica Lithuanica*, LXXIII. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 117–129.
- Siliņš, Klāvs. 1990. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga: Zinātne.
- <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/statistika/personvardu-datu-baze/> – Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes personvārdu datubāze.

Ilga Jansone
 Latvijas Universitātes
 Latviešu valodas institūts
 Akadēmijas laukums 1, LV-1050 Rīga. Latvija
 ilgajan@lza.lv

SUMMARY

Onyms of Vidzeme Created from Composites of Forenames (Materials of Church Metrics from 1826)

Ilga JANSONE

The article deals with surnames and house names created from two forenames and mentioned in the church metrics lists from Vidzeme in 1826.

The chief source for the study were the materials from the State Archives of Latvia Fund No 199 “Lists of Church Metrics in Vidzeme Gubernya”, which contains about 50 surnames and house names created from two forenames.

The biggest group consists of compound onyms with underived forenames. 25 surnames and 9 house names refer to this group. The most popular forename *Jānis* (*Jan*, *Jahn*) appears in the compounded anthroponyms of the group, and it has been mentioned 12 times. However, the most popular surname is *Jurjāns* with the forename *Juris* (*Jurr*, *Jur*) in the first component. This group also includes a surname with a tripartite component *Janjurjan*. The only compounded anthroponym created from female forenames is *Annlīze*, but the basis of this surname may not be

the forenames *Anna* and *Līze*, but the compounded forename *Annlīze*. The second component of nine compounded toponyms is the forename *Jānis*, and the most widespread house name is *Jurjāns*, namely, *Jurjāni*.

The second group consists of compounded onyms with derived forenames. Both surnames and house names refer to this group, but the number is less. Compounded anthroponyms are represented only by the surname *Janpetrovičs*, but compounded toponyms – by house names *Miķeljānēni* and *Pēterjānēni*.

Both word group onyms refer only to house names. Word group toponyms with underived forenames are not so numerous – only 8 house names altogether. Word group toponyms with derived forenames were established in limited areas – only in Bērzaune, Cesvaine and Dzērbene parish manors. Their number is even smaller – only seven, and five of them were created from derived forenames with *-āns*, namely, *-ēns*.

Compound onyms and word group onyms that consist of two underived or derived forenames are a small, but an important group of onyms in history of language and cultural history, and the group was evenly spread all across the territory of Vidzeme.

Usually compound anthroponyms and compounded toponyms were not established in the same parish.

If surnames had been established only as compounded anthroponyms, the borderline between compounded toponyms and word group toponyms is more flexible in different places at different times, although compounded toponyms were more widely established in the area of the Livonian dialect in Vidzeme.

DAR DĖL GEORGO ELGERIO „DICTIONARIUM POLONO-LATINO-LOTTAUCUM“ (1683) REGISTRO ŠALTINIO

Gintarė JUDŽENTYTĖ, Vilma ZUBAITIENĖ
Vilniaus universitetas

1. Įvadas

1.1. Tyrimo priešistorė

2015 m. žurnale „Baltų filologija“ publikuotame straipsnyje „Konstantino Sirvydo „*Dictionarium trium linguarum*“ (1642) ir Georgo Elgerio „*Dictionarium Polono–Latino–Lottaucum*“ (1683): jų santykis ir leksikografinių metodų skirtybės“ (Judžentytė, Zubaitienė 2015: 89–143) ištirti dviejų XVII a. trikalbių žodynų tarpusavio ryšiai: 1) aprašytas G. Elgerio žodyno (toliau – ED 1683) ir K. Sirvydo trikalbio žodyno (toliau – SD 1642) santykis apskritai; 2) aptartas ED 1683 santykis su 1621 metų G. Knapijaus žodyno „*Polonolatinograecus seu promptuarium linguae Latinae et Graece*“ (toliau – KT 1621) lenkiškąja ir lotyniškąja dalimis, t. y. nustatyti ED 1683 registro papildymai ir kiti žodyno straipsnių pakeitimai, kurie galėtų būti susiję su KT 1621 arba jo pagrindu parengtu XVII–XVIII a. itin populiariu anoniminiu žodyneliu „*Synonyma seu Dictionarium Polonolatinum*“ (naudotasi 1649 m. leidimu, toliau – KS 1649), pritaikytu mokymo reikmėms (Gruszyński; Saloni 2013: 210); 3) nagrinėta lenkiškosios ir lotyniškosios dalių įtaka ED 1683 latvių ir SD 1642 lietuvių kalbų atitikmenims; 4) atkreiptas dėmesys, į kelis ED 1683 straipsnius, kurių nepavyko rasti tiek pagrindiniame žodyno šaltinyje – SD 1642, tiek papildymų šaltinyje – KT 1621 arba anoniminėje sutrumpintoje jo versijoje KS 1649. Atliekant tekstologinę analizę orientuotasi į leksikografinių metodų panašumus ir skirtumus.

Straipsnyje taip pat aptartas SD 1642 ir ED 1683 lietuviškosios ir latviškosios dalių santykis, bandant atsakyti į klausimą, ar galėjo G. Elgeris pasinaudoti SD 1642 lietuviškąja dalimi ir ar galėjo lietuviški atitikmenys (tikėtina, perifrazės) turėti įtakos G. Elgerio latviškų atitikmenų parinkimui. Įrodžius šį faktą būtų galima tvirtinti, kad G. Elgeris tikrai rėmėsi trikalbiu SD 1642, o ne dvikalbiu to paties autoriaus leksikografijos veikalu „*Dictionarium Polonolatinum*“, išleistu Varšuvoje 1641 m. (toliau – SPL 1641). Primintina, kad šiuo metu vyrauja dvi nuomonės. Daina Zemzarė 1961 m. išleistoje knygoje „*Latviešu vārdnīcas (līdz 1900. gadam)*“ neabejojo, kad tiesioginis ED 1683 pavyzdys buvo SD 1642, iš kurio perimti lenkiški ir lotyniški žodžiai (Zemzare 1961: 65–66). Zigmas Zinkevičius, kalbėdamas apie šių žodynų santykį, kėlė hipotezę, kad G. Elgeris galėjo remtis ne SD 1642, o SPL 1641 (Zinkevičius 1988: 252). Jo nuomonei pritarė ir Zofija Sawaniewska-Mochowa (2013: 103).

Kuo rėmėsi G. Elgeris: ar SD 1642, ar SPL 1641, tyrimo autorėms nepavyko nustatyti dėl neprieinamumo prie pastarojo šaltinio. Tačiau akivaizdžiai patvirtintas jau Vinco Urbučio įrodytas faktas (Urbutis 1763/2010: 98–99), kad ED 1683 žodyno paskutinės redakcijos pagrindinis šaltinis yra K. Sirvydo „Dictionarium trium linguarum“ 1677 m. leidimas (toliau – SD 1677).

Išsikelta hipotezė, kad G. Elgeris ar jo redaktoriai, pildydami SD 1642 pagrindu parengtą žodyną, galėjo remtis ne KT 1621, o jo sutrumpintu variantu KS 1649 nebuvo nei iki galo įrodyta, nei paneigta. Kai kurių žodynų straipsnių KS 1649 nebuvo, nors jie rasti KT 1621 ir ED 1683. Tokie atvejai, žinoma, rodė artimesnį ED 1683 ryšį su KT 1621 nei su sutrumpinta jo versija KS 1649 ir iš dalies atmetė tik KS 1649 naudojimosi galimybę. Kita vertus, tai nesutrukdė kelti naujos hipotezės, kad ED 1683 lenkiškosios ir lotyniškosios dalies papildymų bei naujų žodyno straipsnių šaltinis yra susijęs su kažkuria vėlesne KT pagrindu parengta anonimine KS versija, kurių pagal chronologiją iki ED 1683 pasirodymo turėjo išeiti net kelios (žr. toliau).

Straipsnyje įrodyta, kad G. Elgerio registro bei lotyniškų atitikmenų papildymo šaltinis yra susijęs su KT antruoju 1643 m. leidimu (toliau – KT 1643), o ne KT 1621, plg.:

KT 1621: 119 *Deká, Naftolká* [...]¹

KT 1643: 119 *Deká/ Naftolká, Naśćielnik* [...]

SD 1642: 46 *Deka* [...]

ED 1683: 56 *Deka naftelka (sic!)/ naśćielnik* [...]

Nustatyta, kad su KT 1643 arba su juo susijusiu šaltiniu KS (tik ne KS 1649) G. Elgeris arba jo žodyno redaktoriai naudojo periodiškai:

- 1) didesnė įtaka juntama pirmųjų ED 1683 raidžių (ypač B ir C, Č) registruose;
- 2) vėliau ši įtaka labai sumažėja – ED 1683 maždaug nuo L raidės beveik nuosekliai atitinka SD 1642 registrą.

1.2. Tyrimo tikslas, uždaviniai ir metodai

Kadangi ankstesniame straipsnyje nepavyko nustatyti, kuo rėmėsi pats G. Elgeris: ar SD 1642, ar SPL 1641, vienas iš atliekamo tyrimo tikslų – išsiaiškinti, kuris iš kalbamųjų šaltinių galėjo būti panaudotas. Ar tai iš viso įmanoma padaryti, turint tik galutinę ED 1683 redakciją pagal SD 1677, šiuo metu nesiryžtama spręsti. Vis dėlto, tikėtina, kad kai kurie SPL 1642 ir SD 1642 nesutapimai galėjo išlikti ir rodytų SPL 1641, kaip šaltinio, galimybę.

¹ Toliau tekste grafemos <ǝ> ir <ǝ> keičiamos <z> ir <ź>, digrafai <cǝ>, <dǝ> ir <dǝ> – <cz>, <dz> ir <dź>, grafemos <a> ir <e> su šakelėmis – <a>, <ę>, tačiau <aę>, <oe>, <ǝ>, <ǝ> išlaikomos.

Iš ankstesnės analizės buvo matyti tendencija pagal SD 1677 redaguoti labiau lotyniškąją dalį pateikiant papildomų galūnių ir kalbos dalių pažymų.

Taip pat anksčiau iki galo neatmesta hipotezė dėl ED 1683 registro bei lenkiškosios ir lotyniškosios dalies papildymų šaltinio – anoniminio KS kurios nors iš versijų. Iš dalies atmetus KS 1649, iškeltas dar vienas tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kuriuo KT 1643 pagrindu parengto KS leidimu galėjo naudotis G. Elgeris. Šiam tyrimui pasirinktas Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomas 1669 m. „Synonyma seu Dictionarium“ egzempliorius, išleistas Krokovoje, Stanisłavo Piotrkowczyko spaustuvelyje (šr. III 18652, toliau – KS 1669). Iš titulinio puslapio matyti, kad tai septintas pataisytas ir papildytas leidimas: „Et hac leptima editione, multis vocabulis Correctum & Auctum“.

Kadangi 2015 m. publikuotame straipsnyje pagrįsta, kad ED 1683 lenkiškosios ir lotyniškosios dalies papildymų šaltinis yra susijęs su KT 1643, o ne KT 1621, atitinkami KS 1669 žodyno straipsniai lyginami jau su KT 1643 žodyno straipsniais.

Siekiant įgyvendinti užsibrėžtus tikslus, straipsnyje pirmiausia aptariamas ED 1683 ir dviejų K. Sirvydo žodynų santykis, t. y. ED 1683 lyginamas tiek su SPL 1641, tiek su SD 1642, analizuojami žodynų registro skirtumai, lenkiškosios ir lotyniškosios žodyno straipsnių dalys. Vėliau tirama, kaip pildytas ED 1683: gretinami iš KT 1643 ar KS 1669 perimti registro papildymai ir taip pat atkreipiamas dėmesys į lenkiškų lemų bei lotyniškų atitikmenų pakeitimus. Aptarus straipsnius, kurių nėra SD 1642, išanalizavus ED 1683 lenkiškosios ir lotyniškosios dalių skirtumų pobūdį, bandoma nustatyti, kuris iš kalbamųjų žodynų (KT 1643 ar KS 1669) galėjo būti papildymų šaltinis. Straipsnio pabaigoje pateikiamos kelios įmanomos ED 1683 rašymo strategijos.

Tyrimui atlikti pasirinktas tekstologinės analizės metodas, leidžiantis nustatyti tiek šaltinių įtaką, tiek pačių žodynų originalumą.

2. Dėl K. Sirvydo dvikalbio žodyno „Dictionarium Polonolatinum“ (1641) paskirties, savitumo ir santykio su trikalbiu žodynu „Dictionarium trium linguarum“ (1642)

SPL 1641 išspausdintas Varšuvoje, Jano Trełpińskiego (lenk. *Jan Trełpiński*) spaustuvelyje gotikiniu šriftu (lotyniškąja antikva) *in octavo* formatu. SPL 1641 pirmiausia buvo skirtas studentams jėzuitams, taip pat vertėjams, rašytojams, tuometinei šviesuomenei. Žodynas tapo labai populiarus ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų. Vienas jo išlikęs egzempliorius yra Krokuvos Čartoriskų (lenk. *Czartoryskich*) bibliotekoje (signatūra 34059), kitas saugomas Varšuvos universiteto bibliotekoje (lenk. *Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie*)

(signatūra Sd.712.367)². Pastarasis yra defektinis: trūksta kai kurių puslapių, taip pat paskutinio puslapio su užrašu „deo gratias“ (Sawaniewska-Mochowa 2013: 103).

Pasak Z. Sawaniewskos-Mochowos, SPL 1641 ir SD 1642 lenkiškoji ir lotyniškoji dalis labai mažai skyrėsi (Sawaniewska-Mochowa 2013: 107).

Kalbant apie SPL 1641 savitumą, reikia atkreipti dėmesį, kad, palyginti su SD 1642, jame kai kur pasitaiko lizdinis žodžių grupavimas, t. y. vienas šalia kito pateikiami dažniausiai darybiškai susiję žodžiai. Šalia daiktavardžio tame pačiame lizde nurodomas ir iš jo padarytas kitas daiktavardis ar būdvardis, pvz.: *Anátomia/ Inciŝio membrorum. ars anatomica. An á t o m i k/Anatomicus, anatomices peritus; Biskup Pontifex. Protomyŝta. Anriftes. episcopus. Bifkup i / Pontificius. Pontificalis. episcopalis* (SPL 1641); *Grad/ Grando. Gra d o w y/ grandinofus* (SPL 1641). Kartais tame pačiame lizde pateikiama lenkiškoji frazė su lotynišku vertimu, plg. *Ani/ Nec, neque. Ani t á k á n i o w á k/ Neutro modo*³.

Taip pat Z. Sawaniewska-Mochowa (2013: 108) nustatė, kad tarp SPL 1641 ir SD 1642 pasitaiko lemų neatitikimų, pvz.: *oćieram fię o kogo* (SPL 1641) – *oćieram o kogo* (SD 1642: 241); *obyczájow zlych ganienie* (SPL 1641) – *obyczájow ganienie* (SD 1642: 239).

Gretinant SPL 1641 ir SD 1642 pasirinktus puslapius pastebėta, kad SD 1642 nėra kai kurių SPL 1641 prie atitikmenų vartotų lotyniškų gramatinių pažymų, plg. *Bąk robák/ Tabanus m. g.* (SPL 1641) – *Bąk robak. Tabanus Sparwa gilis* (SD 1642: 5). Į SD 1642 nepateko ir kai kurie lotyniški vartosenos pavyzdžiai, plg.: *Iák/ dźiwuiąc fie/ Vt, quomodo. Vt pudet, quomodo tulit* (SPL 1641) – *Iák/ dźiwuiąc fie. Vt, quomodo. Kaypo* (SD 1642: 84). Tiesa, SPL 1641 pavyzdys yra kitoks nei pateikiami KT 1621, plg.: *Iák, dźiwuiąc fie. Vt pudet victos! Quám cupiunt laudati! Cic. Vt falfus animi est! Terent. Quomodo mortem filii tulit! Cicer. Vt iuuat videre! Hor [...]* (KT 1621: 232).

Galiausiai tarp SPL 1641 ir SD 1642 yra grafinių ir fonetinių lenkiškų žodžių skirtumų, pvz., SPL 1641 prie kai kurių lemų pateikiamos abreviatūros: *oćinā kogo v. Siekę ko*⁹ (SPL 1641) – *oćmam kogo v. Siekę kogo* (SD 1642: 241). SPL 1641 rašoma <r>, o SD 1642 – <r>, arba atvirkiščiai, pavyzdžiui: *okrzeŝfuię drzewo v. oććinam/ofkrobuie* (SPL 1641) – *okreŝfuię drzewo v. oććinam/ofkrobuie* (SD 1642: 263); *ocz u świerb/zápalenie* (SPL 1641) – *ocz u świerzb/zápalenie* (SD 1642: 242). SPL 1641 ir SD 1642 įvairuoja <ć> ir <c> rašyba, kuri taip pat galėtų rodyti fonetinius skirtumus, pvz.: *oćieć /v. oycieć* (SPL 1641), *oćieć /v. oycieć* (SD 1642: 241), *oćieć /Pater* (SD 1642: 279) (plačiau žr. Sawaniewska-Mochowa 2013: 108–110).

² Už abiejų egzempliorių keliolika faksimilių autorės nuoširdžiai dėkoja Lenkijos mokslų akademijos Slavistikos instituto prof. habil. dr. Zofijai Sawaniewskai-Mochowai ir Lietuvos kalbos instituto Raštijos paveldo tyrimų centro mokslo darbuotojui dr. Mindaugui Šinkūniui.

³ SPL 1641 yra nepaginuotas, todėl puslapiai toliau nenurodomi.

**3. G. Elgerio „Dictionarium Polono-Latino-Lottaucum“ (1683)
ir K. Sirvydo žodynų „Dictionarium Polonolatinum“ (1641) bei
„Dictionarium trium linguarum“ (1642) santykis**

Siekiant galutinai išsiaiškinti, kuriuo K. Sirvydo žodynu rėmėsi G. Elgeris sudarydamas ED 1683, dar kartą buvo atlikta nuosekli keliasdešimties puslapių tekstologinė analizė.

Anksčiau minėtas lizdinis grupavimas, kai kur būdingas SPL 1641, ED 1683 nepatvirtintas, plg.:

SPL 1641 *Dziećinny. Puerilis, infantilis. d z i e c i n f t w o pueritia. infantia*

SD 1642: 57 *Dziećinny. Puerilis, infantilis. Wayku/ waykijzkas.*

D z i e c i n f t w o. Pueritia, infantia. Waykifte.

ED 1683: 72 *Dziećinny. Puerilis (is com), infantilis. Bærnijfkis⁴.*

D z i e c i n f t w o. Pueritia, infantia. Bærnijfka/ augumam/ B[æ]rnibe.

SPL 1641 *Dziedzic. Hæres. d z i e d z i c t w o hęreditas*

SD 1642: 57 *Dziedzic. Hæres. Tewikfztaytis/ tewayynis.*

D z i e d z i c t w o. Hęreditas. Tewikfztifte/ tewayynifte.

ED 1683: 72 *Dziedzyc. Hæres. redis. com: Mantneks⁵.*

D z i e d z i c t w o. Hęreditas. Mantá/ mantiba/ tęfa.

ED 1683 abėcėlinė žodžių pateikimo tvarka yra artimesnė SD 1642 nei SPL 1641, kuriame kartais žodžiai vienas po kito pateikti dėl darybinio ir semantinio ryšio, sugriaunant abėcėlinę tvarką, plg.:

SPL 1641 *Błqd. Error. erratum. mendum*

blqdzę/ erro

Bládość/ Pallor. blády pallidus. exfāguis

SD 1642: 17 *Błqd. Error, erratum, mendum. Kliedeimas/ paklidimas.*

Bládość. Pallor. Izblifzkimas.

Blády. Pallidus, exfāguis. Izblifzkis/ izbalys.

Błqdzę. Erro. Kłayduoiu.

ED 1683: 16 *Błqd. Error, erratum. Græks/ Abmyldyßen/ Abmilßen/ Maldeßen.*

Bládość. Pallor. Nobaleßen.

Blády Pallidus Nobâlits.

Błqdzę Erro as. Es apmildu/ es meld/ es bokfity.

SPL 1641 *Cálość/ Integritas*

cály/ integer, solidus

Cálowanie. Osculum, suauium, bafium

Cáluieę/ osculor, suauior, bafio, as

⁴ Čia ir toliau SD 1677 pavyzdžiai nurodomi tik tais atvejais, kai SD 1677 turėjo įtakos redaguojant ED 1683. Plg. *Dziećinny, Puerilis (is. com), infantilis. Wayku, waykijzkas* (SD 1677: 40).

⁵ Plg. *Dziedzic, Heres (redis. com), Tewikfztaytis, tewayynis* (SD 1677: 40).

SD 1642: 26 *Cálość. Integritas. Cielibe.*

Cáłowanie. Ofsculum, fuauium, bafium. Bućiawimas.

Cáluie. Ofscolor, fuauior, bafio, as. Bućioiu.

Cáły. Integer, solidus. Cielas.

ED 1683: 29 *Cálość/ Integritas Wyffibe*⁶.

Cáłowanie/ pocałowanie. Ofsculum, fuauium, bafium. Muttita/ skupstibana.

Cáluie. Ofscolor, fuauio, vel fuauior, bafio, as.

Es skupsty. Es domu mitte.

Cáły/ nerozdzielny, calkowaty. Integer, totus, solidus, a, um. Wyffus.

Taip pat SPL 1641 žodyno straipsnis *Bogárodzicá. Deipara* pateikiamas iš karto po *Bog/Deus*, o SD 1642, kaip ir ED 1683, jis yra pagal abėcėlę po *Bogáctwá*, plg.: *Bogárodzicá. Deipara, θεοτόχος. Diewogi[m]diwe* (SD 1642: 20) – *Boga Rodzica. DEipara. Dæwa Mate* (ED 1683: 20).

Palyginus ED 1683 ir SPL 1941 bei SD 1642 labai retus registūrų skirtumus – žodynų straipsnių intarpus ar praleidimus – taip pat nustatyta, kad ED 1683 artimesnis SD 1642, o ne SPL 1641.

Pirmausia, SPL 1641 nėra kai kurių straipsnių, kurie pateikiami SD 1642 ir ED 1683, plg.:

SPL 1641 –

SD 1642: 76 *Gromię nieprzyaciela. Sterno hoftem. Graudenu neprieteliu.*

ED 1683: 97 *Gromię nieprzyaciela. Sterno hoftem. Es galdu enaidnek.*

Beje, žodyno straipsnio *Gromię nieprzyaciela* nėra ir KT 1621 ar KT 1643, taigi šį pavyzdį galima laikyti tik SD 1642 ir ED 1683 bendrybe.

Kitur, atvirkščiai, SPL 1641 yra straipsnių, kurių nėra nei ED 1683, nei SD 1642, pvz.:

SPL 1641 *Dzierze bátę/drę/ Tero. attero*

SD 1642 –

ED 1683 –

plg. *Dzierze bátę, drę/ Těro [...] Teritur veftis. Attěro [...]* (KT 1621: 167).

SPL 1641 *Pošiewam V. śicię*

SD 1642 –

ED 1683 –

plg. *Pošiewam, V. Śicię* (KT 1621: 814).

SPL *Wradzam fie w kogo V. podobny*

SD 1642 –

ED 1683 –

⁶ Dėl lemavimo ar atitikmenų neatitikimo žr. toliau.

plg. *Wradzam się w kogo, wrodziłeś się weń. Similituro naturæ illius ad te qui ab illo ortus peruenit [...] Regenerauit auum Æthiopem [...] Refert ore parentem [...] v. Podobny* (KT 1621: 1344).

Jeigu lygintume žodynų mikrostruktūros elementus, taip pat matytume, kad ED 1683 yra artimesnis SD 1642 nei SPL 1641. Aptariant visų trijų žodynų straipsnių lenkiškąją dalį, verta atkreipti dėmesį, kad kai kurių SPL 1641 šalia antraštinių žodžių aptinkamų sinonimų, pavyzdžiui, *duβność, grodowy, jakoby, nierząd, polecam, zezwalam*, nėra nei SD 1642, nei ED 1683:

SPL 1641 *Dycháwica/ duβność/ Dyſpnæa. peripneumonia. difficultas ſpirandi. anguſtus ſpiritus.*

SD 1642: 56 *Dycháwica. Dyſpnæa, peripneumonia, difficultas ſpirandi, anguſtus ſpiritus. Dufulis.*

ED 1683: 70 *Dychawica/ Dyſpnæa, peripneumonia, difficultas ſpirandi. Gruta atputenaβana.*

SPL 1641 *Grodzki/ Grodowy/ Caſtrenſis*

SD 1642: 75 *Grodzki/ Caſtrenſis. Baiorinis rafztinikas judas/ etc.*

ED 1683: 75 *Grodzki. Caſtrenſis. Muiznek ſõdigs.*

SPL 1641 *Iakby/iakoby/ Tanquam. quaſi. perinde*

SD 1642: 84 *Iakoby/ Tanquam, quaſi, perinde. kapp butu.*

ED 1683: 108 *Iakoby. Tanquam, quaſi, perinde. Yt ka/ lydz ka.*

SPL 1641 *porubstwo/ nierząd z wolna/ Formicatio*

SD 1642: 329 *porubstwo/ z wolnq/ Fornicatio, pałoda fu luofis.*

ED 1683: 413 *Porubstwo z wolnq. Fornicatio. Maucyba*

SPL 1641 *poruczam co komu/ polecam Credere commitere, commendare alicui aliquid*

SD 1642: 329 *poruczam co komu/ Credere commitere, commendare alicui aliquid. paduomi/ prifakau.*

ED 1683: 413 *Poruczám co komu. Credere commitere, commendare alicui aliquid. Es pawele.*

SPL 1641 *przyzwalam ná co/ zezwalam Affentio. concedo. annuo. cõprobo*

SD 1642: 369 *przyzwalam ná co/ Affentior, cõcedo, annuo, comprobo, pritariu.*

ED 1683: 451 *przyzwalam ná co/ Affentior, comprobo, annuo concedo. Es palayz.*

Nepateko į SD 1642 (ir į ED 1683) fonetinis (ortografinis) sinonimas *wroβká*, plg.:

SPL 1641 *wroźká/ wroβká/ Fatidica, pythoniſma (sic!)*

SD 1642: 487 *wroźká/ Fatidica, pythoniſſa, Burtinike.*

ED 1683: 595 *wroźka Fatidica. pythoniſſa Zyleneka.*

ED 1683, kaip ir SD 1642, kai kurios lenkiškos lemos yra trumpesnės, plg.:

SPL 1641 *Dyżkuruie o czym myślq/ Ratiocinor. difcurro*

SD 1642: 57 *Dyżkuruie. Ratiocinor, difcurro. Izmoniu ku swarftau/ daboiuofi.*

ED 1683: 71 *Dyβkuruię. Ratiocinor (aris) difcurro is: ere: Es runu*⁷.

SPL 1641 *portatyl do Mfzey ś. spráwowania Altare portatile, viatorium*

SD 1642: 329 *portatyl do Mfzy/ Altare portatile, viatorium. Altorius nešioimas.*

ED 1683: 412 *portatyl do Mfzy/ Portatile. Akmins ekβ katru fwets bykkers ftawe.*

SPL 1641 *złotogłow máteria βat/ Tella aurea, tela auro texta*

SD 1642: 547 *Złotogłow/ Tela aurea, tela auro texta. Audaklas iż aukfo.*

ED 1683: 659 *Złotogłow Tela aurea, tela auro texta, Zelte drebe.*

Kaip matyti iš pirmo pavyzdžio, SD 1641 yra iš KT 1621 persikeltas šiek tiek pakeistas (*czém* → *czym*) antraštinis junginys *Dyżkuruie o czym myślq*, plg. *Dyżkuruie o czém myślq, Ratiocinor [...] Difcurro [...] KT 1621: 160*, o SD 1642 ir ED 1683 yra tik lemuotas veiksmazodis *Dyżkuruie*. Sutrumpinta ir lema *portatyl do Mfzey ś. spráwowania* iki *portatyl do Mfzy*. Ji KT 1621 atrodo taip: *Portatyl, Oltarzyk podrożny do Mšy świętey spráwowania* (KT 1621: 809).

ED 1683, kaip ir SD 1642, vietoj SPL 1641 pateikiamos trižodės lemos *złotogłow máteria βat*, persirašytos iš KT 1621, plg. *Złotogłow máterya βat [...] Tela aurea [...] Tela auro texta* (KT 1621 1507), pateikiamas lenkiškas antraštinis žodis *Złotogłow*.

Vienoje vietoje SD 1642 ir ED 1683 nėra papildomo kolokato *zá brodę*, būdingo SPL 1641, nors paliekamas lotyniškas vertimas *barbam inuado alicuius*, plg.:

SPL 1641 *porywam zá łeb/ zá brodę &c. Inuolo in capillos. barbam inuado alicuius.*

SD 1642: 329 *porywam zá łeb/ etc. Inuolo in capillos, barbam inuado alicuius. Nutweriu ažu plaukus.*

ED 1683: 413 *Porywam zá łeb etc. Involo in capillos, barbam invado alicuius. Es ko par galwe/ per barzd niem/ trauku.*

Čia piminėtina, kad SD 1642 lietuvišką atitikmenį *nutweriu ažu plaukus* galima laikyti lenkiškos lemos *porywam zá łeb* vertimu ir lotyniško atitikmens *Inuolo in capillos* sinonimu, o ED 1683 latviškajai daliai *Es ko par galwe/ per barzd niem/ trauku* įtakos turėjo abu lotyniški atitikmenys, t. y. *involo in capillos* ir *barbam invado alicuius*.

⁷ Plg. *Dyżkuruie, Ratiocinor (aris) difcurro (is. ere). Izmoniu ku swarftau, daboiuofi* (SD 1677: 39).

Be aptartojo atvejo, SD 1642 ir ED 1683, palyginti su SPL 1642, trumpešne kita perifrastinė lenkiška lema, pvz., yra tik *Iádę w łodzi*, o ne *Iádę po wodzie/ w łodzi*, plg.:

SPL 1641 *Iádę po wodzie/ w łodzi/ &c. Eo, proficifcor naui. nauigo. Remigo. venio nauibus*

SD 1642: 84 *Iádę w łodzi/ etc. Eo, proficifcor naui, nauigo, remigo, venio nauibus. Wežuofi ełdiju/ iriuofi/ perfikielu per wundeni.*

ED 1683: 108 *Iádę w łodzi Navigo as. remigo, as. proficifcor navi. Es par uden braucu/ es skippe*⁸.

SPL 1641 ilgesnė lema *Iádę po wodzie/ w łodzi* artimesnė KT 1621, plg. *Iádę po wodzie w nawie, łodzi, wiozę się. Eo nauigio [...] Prōfīcifcor naui [...] Venio nauibus [...] Remigo Antium [...]* (KT 1621: 230).

Taip pat ED 1683 nėra SPL 1641 įvardžiais pateiktų veiksmazodžio *przywracam* valdymo nuorodų *przywracam komu co*, į SPL 1641 patekusių iš KT 1621 (*przywracam co komu. Reftituo [...]*) (KT 1621: 933), plg.:

SPL 1641 *przywracam komu co/ reftituo. repēdo, reddo*

SD 1642: 368 *przywracam / Reftituo, rependo, reddo. Suwerčiu.*

ED 1683: 450 *Przywracam. Reftituo reddo. Es addomu*⁹.

Vietoj SPL 1641 pateiktos prielinksninės konstrukcijos *Iádę/ ieždžę ná kim*, tiek SD 1642, tiek ED 1683 yra *Iádę/ ieždžę ná koniu*. Tiesa, SD 1642 atitikmuo *Iodau vnt ko* kaip tik artimesnis lemai *Iádę/ ieždžę ná kim*, kuri į SPL 1641 persirašyta iš KT 1621 (*Iádę, ieždžę ná kim, Equitantur cameli in praelio [...]*) *Inequito [...]* (KT 1621: 231), plg.:

SPL 1641 *Iádę/ ieždžę ná kim/ Inequito*

SD 1642: 84 *Iádę/ ieždžę ná koniu / Inequito. Iodau vnt ko.*

ED 1683: 108 *Iádę/ ieždžę ná koniu / Inequito, as. Es Iaie*¹⁰.

ED 1683, kaip ir SD 1642, nėra SPL 1641 šalia lenkiško antraštinio žodžio *Dzban* pateikiamo hiperonimo *miárá*. Kitame žodyno straipsnyje nepateikiamas veiksmazodžio *dzięię* kolokatas *ścieć*. Vietoj 'tinklą' reiškiančio lenkiško žodžio *ścieć* (plg. *Dzięię ścieć, Necto retia [...] Texo plagas [...] texo vejtem [...]*) (KT 1621: 163) tiek SD 1642, tiek ED 1683 yra tik junglumą rodantis lenkų kalbos santykinis įvardis *co* (*Dzięię co*), plg.:

SPL 1641 *Dzban/ miárá/ Fidelia. cuppa, capula fictilis*

SD 1642: 57 *Dzban. Fidelia, cuppa, capula fictilis. Puodas fu ofomis.*

⁸ Plg. *Iádę w łodzi, &c. Eo, proficifcor navi, nauigo (as) remigo (as), venio nauibus. Wežuofi ełdiju, iriuofi, perfikielu per wundeni* (SD 1677: 58).

⁹ SD 1677 teikiami taip pat tik du atitikmenys, plg. *Przywracam, Reftituo, reddo, Suwerčiu* (SD 1677: 258).

¹⁰ Plg. *Iádę, ieždžę ná koniu, Inequito (as). Iodau vnt ko* (SD 1677: 58).

ED 1683: 71 *Dzban. Fidelia æ: f: cuppa, capula fictilis. Krôže/ Malapods*¹¹.

SPL 1641 *Džieį s i e ć/ Necto retia. texo*

SD 1642: 58 *Džieį co. Necto, texo. Mezgu.*

ED 1683: 72 *Džieį co. Necto (is: ere) texo (is ere) Ar adati dar*¹².

Hiperonimas *miárá*, tik su papildoma informacija lenkų ir lotynų kalbomis, nurodomas ir KT 1621, plg., *Dzban, miárá, vt cum dicimus, dzban piwá, miodu, rozmiar, gárniec, ćwierć, konew, &c. pro vase vulgaris menfuræ potus, in quouis loco vsitatae, licet vt plurimum in quauis regione diuerfæ, & inæqualis [...]* (KT 1621: 161).

Lotyniškoji ED 1683 kai kurių straipsnių dalis taip pat rodo ED 1683 didesnę panašumą su SD 1642 nei su SPL 1641. Pavyzdžiui, ED 1683, kaip ir SD 1642, yra tikslesnis lotyniškas atitikmuo *librorum iudex*, ne *iudex*, kaip SPL 1641:

SPL 1641 *Cenfor kšiąg/ iudex, Cenfor. Reuifor*

SD 1642: 27 *Cenfor kšiąg. Libror ū iudex, Cenfor, Reuifor. Perzwałgitoias knigu.*

ED 1683: 31 *Cenfor kšiąg. Libror ū iudex, cenfor, revifor. Grammata raudzeneks.*

Kaip ir SD 1642, ED 1683 lemuoto prieveiksmio *bácznie* pirmas lotyniškas atitikmuo yra *aduertenter*, plg.:

SPL 1641 *Bácznie. confideratè, attentè, maturo iudicio*

SD 1642: 5 *Bácznie. Aduertenter, Confideratè, attentè, maturo iudicio. Numánitinay/ supraftinay ku dárít fu nuomoniu/ fu nuowoku/ fu ifzmoniu.*

ED 1683: 5 *Bácznie. Aduertenter, confideratè, attentè, maturo iudicio. Tyk uß glyß ar dômu/ ar pratu. Dar abdomige rozum/ guddre.*

Į ED 1683, kaip ir į SD 1642, nepateko veiksmazodžio *bábię* antrasis atitikmuo *obfetrico* bei lenkiškos lemos *gramatyk* paskutinis iš lotyniškų atikmenų *literatus*, plg.:

SPL 1641 *Bádię/ (sic!) Obfetricor, & obfetrico neut:*

SD 1642: 4 *Bábię. Obfetricor. Priimu wayku gimdimi.*

ED 1683: 5 *Bábię. Obfetricor Es dżimpti bærnini piirm.*

SPL 1641 *Grámátyk/ Grammaticus, grāmatifta. literatus*

SD 1642: 75 *Grámátyk. Grammaticus, grammatifta. Gramatikas.*

ED 1683: 95 *Gramatyk. Grammaticus, grammatifta, æ m: Gramatiks*¹³

¹¹ Plg. *Dzban, Fidelia (æ. f.), cuppa, capula fictilis* (SD 1677: 39).

¹² Plg. *Džieį co, Necto (is. ere), texo (is. ere). Mezgu* (SD 1677: 37).

¹³ Plg. *Grámátyk, Grāmaticus, grāmatifta (æ. m). Gramatikas* (SD 1677: 52).

Lotyniškas sinonimas *literatus* į SPL 1641 įtrauktas iš KT 1621, plg. *Grámátýk, Grammatīfta x, m. [...] Literator [...] Literatus* (KT 1621: 209), o štai veiksmažodžio formą *obftrico* veikiausiai įrašė pats K. Sirvydas, nes KT 1621 tokio atitikmens nėra, plg. KT 1621: 11.

Vietoj lemos *Chędożenie* lotyniško atitikmens *mundatio*, teikiamo SPL 1641, ED 1683, kaip SD 1642, pateikiamas kitas atitikmuo *purgatio*, plg.:

SPL 1641 *Chędożenie/ purificatio. mundatio*

SD 1642: 28 *Chędożenie. Purificatio, purgatio. fzewytimas.*

ED 1683: [32] *Chędożenie. Purificatio, purgatio. Skyβtæβana.*

Beje, KT 1621: 63 taip pat teikiami tik atitikmenys *purificatio* ir *purgatio*. Taigi K. Sirvydas vieno atitikmens (*purgatio*) iš KT 1621 nepersirašė, o kitą (*mundatio*) įtraukė į SPL 1641 pats.

Vietoj lotyniško ‘tepalą’ reiškiančio daiktavardžio *unguentum*, randamo SPL 1641, tiek SD 1642, tiek ED 1683 yra kitas niekatrosios giminės daiktavardis *unguen*, plg.:

SPL *Dżięgieć. Sutorium. unguentum*

SD 1642: 57 *Dżięgieć. Sutorium. unguen. Degutas.*

ED 1683: 72 *Dżięgieć. Sutorium. unguen (guinis n:) Deguts*¹⁴.

Skliausteliuose pridėta kilmininko galūnė rodo, kad ši korekcija galėjo atsirasti ir vėliau – tvarkant ED 1683 pagal SD 1677, plg. *Dżięgieć, Sutorium unguen, (guinis. n.)* (SD 1677: 40).

Vietoj SPL 1641 vartotos santrumpos *i. e.* (lot. *id est*) SD 1642 ir ED 1683 rašomos lotyniškas žodis *scilicet*.

SPL 1641 *Bišior/ Byffinum i. ē. Linum*

SD 1642: 17 *Bišior. Byffinum, scilicet linum. Drobe łabay plona.*

ED 1683: 16 *Bifior Byffinum, scilicet linum. zydas.*

Į SD 1642, kaip ir ED 1683, nepateko iš KT 1621 į SPL 1641 persirašyta lotyniška frazė *quà facrum, quà publicum rapiunt*, plg.:

KT 1621: 229 *I Vel i Coniunctio. Nam cur y fchribendum fit non video [...] et [...] Ac [...] Atque [...] Quà [...] Rapiunt quà facrum, quà publicum [...] Nec non.*

SPL 1641 *I Et, ac, atque, quà. vt, quà facrum, quà publicum rapiunt. &c. nec non*

SD 1642: 83 I. *Et, ac, atq[ue], quà, nec non. Ir/ bey.*

ED 1683: 107 I. *Et, ac, atque, que, nec non. Vnd/y*¹⁵.

¹⁴ Plg. *Dżięgieć, Sutorium unguen, (guinis. n.) Degutas* (SD 1677: 40).

¹⁵ Plg. *I. Et, ac, atq[ue], que, nec non. Ir, bey* (SD 1677: 58).

Taip pat ED 1683, kaip ir SD 1642, nėra kito SPL 1641 rasto lotynų kalbos būdvardžio *hornus* vartoseną atspindinčio lotyniško junginio *hornae fruges*, plg.:

SPL 1641 *Iary/ tegoroczny hornus. hornotinus. vt hornæ fruges*

SD 1642: 85 *Iary/ tegoroczny. Hornus, hornotinus. Wafaroiey.*

ED 1683: 109 *Iary/ tegoroczny. Hornus, hornotinus. Szifgadikigs.*

Galbūt tik verta atkreipti dėmesį, kad SD 1642 teikiamas lietuviškas atitikmuo *Wafaroiey* kaip tik galėtų būti *hornae fruges* atitikmuo, nes lenkiškoji lema yra būdvardžiai *jary* ir *tegoroczny*, taip pat būdvardžiai ir lotyniški atitikmenys *hornus* ir *hornotinus*, kas lietuviškai būtų ‘šių metų’ ar ‘šiemetinis’, plg. latviškąjį atitikmenį *szifgadikigs*.

SD 1642 ir ED 1683 artimesnis nuorodinis straipsnis, jeigu jį lygintume su atitinkamu SD 1641, pvz.:

SPL 1641 *Puchliná w Źeláka wid: Nadęćie*

SD 1642: 370 *puchlina/ v. Nadęćie.*

ED 1683: 452 *Puchliná V. v. Nadęćie.*

Toks rastų pavyzdžių sugretinimas aiškiai liudytų SD 1642, kaip ED 1683 šaltinio, naudai. Tačiau paminėtina, kad vėl rasti trys atvejai, kurie rodytų gal ir/lyg ir artimesnį ED 1683 ryšį su SPL 1641 nei ED 1683 ryšį su SD 1642, plg.:

SPL 1641 *dycháwiczny peripneumonicus. pulmonarius. anhelator*

SD 1642: 56 *Dycháwiczny. Peripneumonicus, anhelator. Dufulingas*¹⁶.

ED 1683: 70–71 *Dycháwiczny. Dyspnoicus, fufpiriofus, anhelator, pulmonarius. UfapuŹyks/ kas atputenaŹanas grutibe tur.*

SPL 1641 *IáŹna/ iáwna rzecz ieŹt. Liquet. Patet.claret. conŹtat*

SD 1642: 85 *IáŹna rzecz ieŹt/ Liquet, patet, claret, cōŹtat. Zináma ira/ rayŹzku/ ayŹzku*¹⁷.

ED 1683: 110 *IáŹna/ jáwna rzecz ieŹt. Liquet, patet, claret, conŹtat, luculenta res eŹt. Zynnams ir/ rædzams ir/ prekŹŹ accims ir.*

SPL 1641 *Hutarz/ hutnik/ Vitriarius*

SD 1642: 83 *Hutnik/ Vitriarius. Stiklinikas.*

ED 1683: 107 *Hutarz/ hutnik/ Vitriarius. Glazneks. D. Źtikleneks.*

Pirmame pavyzdyje ED 1683, kaip ir SPL 1641, sutampa du lotyniški atitikmenys *pulmonarius* ir *anhelator*. Antrąjį *anhelator* galima rasti ir SD 1642. Kita vertus, jei būtų keliami tokia hipotezė, kad būdvardis *pulmonarius*

¹⁶ Taip pat ir SD 1677: 39.

¹⁷ Taip pat ir SD 1677: 59.

perimtas iš SPL 1641, kiltų klausimas, kodėl neperkeltas pirmasis lotyniškas atitikmuo *peripneumonicus* ir iš kur atsirado du pirmieji sinonimai *dyspnoicus* bei *fufpiriofus*. Ar juos įdėjo jau pats G. Elgeris ar jo žodyno redaktoriai?

Kitame pavyzdyje tiek ED 1683, tiek SPL 1641 visiškai sutampa lenkiškoji dalis: yra du būdvardžiai *jasna* ir *jawna*. Tačiau atidžiau pasižiūrėjus į lotyniškos atitikmenis, galima pamatyti, kad daugianaris atitikmuo *luculenta res est* SPL 1641 nėra fiksuotas. Taigi vėl tam paaiškinti galimi du keliai: arba lotynišką atitikmenį įrašė G. Elgeris (redaktoriai) arba jis galėjo būti paimtas iš kito šaltinio.

Trečiame pavyzdyje tiek SPL 1641, tiek ED 1683 sutampa lema, t. y. pateikiami du lenkiški sinonimai *Hutarz* ir *hutnik*, o SD 1642 lemos pozicijoje yra tik vienas žodis *Hutnik*. Norint paaiškinti SPL 1641 ir ED 1683 komentuotų straipsnių panašumus, prie šių pavyzdžių dar teks sugrįšti.

Apibendrinant visą pateiktą medžiagą, vis dėlto galima teigti, kad ED 1683 yra artimesnis SD 1642, o ne SPL 1641, todėl tikėtina, kad G. Elgeris, sudarydamas ED 1683, rėmėsi trikalbiu K. Sirvydo žodynu, o ne dvikalbiu.

Iš karto galima pridurti, kad dar 2015 metais nustatyti ED 1683 registro papildymai (Judžentytė, Zubaitienė 2015: 106–114) taip pat tikrai nėra susiję su SPL 1641. SPL 1641 nerasta būdvardžio *Bobowy* ir žodžių junginio *Bobowy placek* (ED 1683: 19), taip pat junginių *Bobrowe stroie*, *Bobruie w wodzie* (ED 1683: 19), *Bramuię bâte*, *Bramy strzeżę* / *bramny iestem* (ED 1683: 22), *Chęc pokazuię* ar *Chęci pokazanie* (ED 1683: [32]) žodynų straipsnių, sietinų su KT 1643. Taigi sudarant ED 1683 buvo naudotasi pagrindiniu šaltiniu SD 1642 ir papildymų šaltinis, kurį dar reikėtų verifikuoti.

4. Dėl anoniminio žodyno „Synonyma seu Dictionarium Polonolatinum ex Thesaurō Gregor Cnapii“ leidimų

Pirmasis „Synonyma“, t. y. anoniminio KT paremto žodynėlio leidimas pasirodė 1643 m. Krokuvoje. Žodynas buvo labai populiarus – iš viso išėjo 28 šio žodyno leidimai (paskutinis – 1745 m.). Pasak tyrėjų, tai buvo sutrumpinta KT 1621 versija (Stankiewicz 1984: 49). Šitą informaciją reikėtų patikslinti, nes vėliau sudarinėjami žodynėliai rėmėsi KT 1643 ir tai nurodydavo antraštiniuose puslapiuose. Žodynėlio autorius(-iai) nežinomas(-i) ir nėra nustatytas(-i). Karolio Estreicherio bibliografijoje minimi tokie leidimai (Estreicher 1903: 331): 1643, 1649, 1664, 1669, 1693, 1703, 1722, 1744 (leidimai, leisti Krokuvoje); 1681, 1682, 1683, 1688, 1696, 1701, 1719, 1729, 1733, 1744, 1756, 1760, 1764, 1786 (leidimai, leisti Kališe), 1722, 1736, 1745, 1764 (leidimai, leisti Lvove); 1691, 1703, 1715, 1722 (leidimai, leisti Poznanėje); 1705 (Gdansko leidimas); 1734, 1756, 1783 (leidimai, leisti Sandomieže); 1790, 1793 (Varšuvos leidimai).

Kaip minėta anksčiau, 2015 metais atliktame tyrime (Judžentytė, Zubaitienė 2015) buvo remtasi KS 1649. Kadangi nerasta kai kurių žodinių straipsnių, kurie tikrai susiję su KT 1621 ir KT 1643 ir pateko į ED 1683 kaip registro papildymai, tikėtina, kad ankstesnis 1643 metų Krokuvos leidimas dėl neišplėtoto registro taip pat negalėtų būti ED 1683 papildymų šaltinis. Paskutinis KS leidimas, kuriuo galėjo naudotis pats G. Elgeris, yra taip pat Krokovoje leistas KS 1669. Tikimybė, kad ED 1683 redaktoriai pasinaudojo Kališe spausdintais 1681 ar 1682 leidimais, išlieka. Šios versijos patikrinti kol kas negalima. KS 1669, palyginti su KS 1649, buvo atnaujintas ir redaguotas. Kaip išplėstas KS 1669 registras, palyginti su KS 1649, matyti iš šių pavyzdžių:

KS 1649 –

KS 1669: 3 *Ankrá/ Fibula murorum, ædificiorum.*

KS 1669: 3 *Ankrowánie/ klámrowánie. Fibulatio.*

KS 1649 –

KS 1669: 3 *Bábie zęby/ źiele, Dentaria minor.*

KS 1649 –

KS 1669: 37 *Dodymam/ Inflo vehementius, intendere sonorum gradus.*

KS 1669: 37 *Dodymay/ Imple tubam, tibiám, flatu.*

Tačiau tolesnei analizei svarbūs tik tie žodyno straipsniai, kurie rodytų KS 1669 ir ED 1683 sutapimus ir ED 1683 bei SD 1642 skirtumus.

5. G. Knapijaus „Thesaurus Polonolatinograecus“ (1643), jo pagrindu parengto žodynėlio „Synonyma seu Dictionarium Polonolatinum ex Thesauro Gregorii Cnapii“ (1669) ir G. Elgerio žodyno santykis

Ankstesniame tyrime (Judžentytė, Zubaitienė 2015) keletas pavyzdžių rodė, kad G. Elgeris pildydamas savo žodyną galėjo remtis KT 1643 tiesiogiai, o ne per KS kurią nors versiją, t. y.:

1. straipsniai, kurių nebuvo KS 1649, buvo rasti KT 1643;
2. kai kurios lenkiškosios lemos labiau sutapo su KT 1643, o ne su KS 1649;
3. didesnis lotyniškų atitikmenų skaičius KT 1643 taip pat suponavo mintį, kad veikiau remtasi KT 1643, o ne KS 1649.

Dabartiniam tyrimui, kaip minėta įvade, pasirinktas Vilniaus universiteto bibliotekoje esantis KS 1669. Norėta patikrinti, ar ir KS 1669 nėra straipsnių, rastų KT 1643 ir ED 1683, bet nebuvusių KS 1649, taip pat kitų lenkiškų leimų pakeitimų bei lotyniškosios dalies nesutapimų.

Norint parodyti labai glaudų KS 1669 ir KT 1643 ryšį, tolesnėje tekstologinėje analizėje remiamasi ir KT 1643. Pateikiama dar keletas SD 1642 nerastų straipsnių, kurie aiškiai rodo, kad sudarant ED 1683 remtasi ir papildomu šaltiniu, susijusiu su KT 1643, arba pačiu KT 1643, plg.:

KT 1643: 53 *Bukwica* *absolutè, abo bukwićá czerwona* / *Betonica*, [...] *Vettonica* [...]

KS 1669: 19 *Bukwica*, *Betonica*, *Vettonica*.

ED 1683: 27 *Bukwica*. *Betonica*, *vettonica*. *Brumpetnis*.

SD 1642 –

KT 1643: 53 *Burdá* / *turnieia* / *gomon* / *fafol* / *Turba*, *Terent*. *Turbela*. *Plaut*. *Meurf*. *Turbella*, *Lambin*. *Tragædia tr*.

KS 1669: 19 *Burda* / *gomon* / *fafol*. *Turba turbella*.

ED 1683: 27 *Burdá* / *gomon* / *fafol*. *Turba* (*æ. f.*) *Kopalis aužu* / *pulks liaudes*.

SD 1642 –

KT 1643: 53 *Burgrábiá* / *Cuftos arcis*, *præfectus vigilum*.

KS 1669: 19 *Burgrábiá* / *cuftos arcis*, *Præfectus Vigilum*.

ED 1683: 27 *Burgrabia*. *Cuftos arcis*, *Præfectus Vigilum*. *Pylfa wyrfneks*.

SD 1642 –

Kaip matyti iš pirmųjų pavyzdžių, ED 1683 yra kiek artimesnis KS 1669 nei KT 1643: vartojama tik vienažodė lema *Bukwica* (nepateikiama lenkiško sinonimo *bukwica czerwona*), taip pat praleistas daiktavardžio *Burda* pirmasis iš lenkiškų sinonimų *turnieia*, perimti tik kiti du *gomon* ir *fafol*.

Kai kurie lenkiškosios dalies pakeitimai taip pat labiau sutapo KT 1643 ar KS 1669, jų nebuvo SD 1642:

KT 1643: 229 *Iágnię* / *iágniętko* / *Agnellus* [...] *Agnus tener* [...] *Agnus lactens* [...]

KS 1669: 69 *Iágnię* / *iágniętko*. *Agnellus*, *agnus tener*, *lactens*.

SD 1642: 84 *Iágnię* / *Agnellus*. *agn[us] tener*¹⁸.

ED 1683: 108 *Iágnię* / *iágniętko*. *Agnellus*, *agnus tener*, *eri*: *m*: *lactens*. *lærinis*. *D. Verenits*.

KT 1643: 337 *Kurczę* / *kurczątko* / *kurczęta*. *Pullus gallinaceus*, [...] *Pullicies*, [...]

KS 1669: 105 *Kurczę* / *kurczątko* / *kurczęta*. *Pullicies*, *pullus gallinaceus*, [*pullicenus*].

SD 1642: 143 *Kurczę* / *kurczątko*. *Pullus gallinaceus*, *pullicies*. *WiŃtelis*¹⁹.

ED 1683: 182 *Kurczę* / *kurczątko* / *kurczęta*. *Pullus gallinaceus*, *pulli*: *Câlis*.

¹⁸ Plg. *Iágnię*, *Agnellus*, *agnus tener* (*eri. m.*) *Gieras*, *gierelis* (SD1677: 59).

¹⁹ Plg. *Kurczę*, *kurczątko*, *Pullus gallinaceus*, *pullicies* (*ciei. f.*) (SD1677: 101).

ED 1683 lotyniškosios dalies papildymai (sinonimo, gramatinių formų, pažymų pridėjimas) taip pat labiau nurodė į KT 1643 arba KS 1669 nei į SD 1642:

KT 1643: 48 *Brzqkánie/ C r u f m a, n. [...] Pufsus æris.*

KS 1669: 18 *Brzqkànie / c r u f m a, n. Pufsus æris.*

SD 1642: 23 *Brzqkánie. Pulfus æris. Skumbinimas.*

ED 1683: 24 *Brzqkanie. C r u f m a, a t i s, n. pulfus æris. Wege fkanums.*

Atlikus dalinę trijų žodynų (KT 1643, KS 1669 ir ED 1683) tekstologinę analizę, paaiškėjo, kad vienas straipsnis, kurio anksčiau nepavyko rasti KS 1649, KS 1669 jau pateikiamas, plg.:

KT 1643: 159 *Dyßenie, t c h n i e n i e, Anhelatio [...] anhelitus creber [...]*

KS 1649 –

KS 1669: 44 *Dyßenie/ t c h n i e n i e. Anhelatio.*

SD 1642, SD 1677 –

ED 1683: 71 *Dyßenie/ t c h n i e n i e. Anhelitus anhelatio. Atpufkenaßana/ atpußana/ dweß.*

Tiesa, nerastas kitas, t. y. *Iak barzo* (ED 1683: 108). Vis dėlto šio žodžio straipsnio sutapimas su KT 1643 nėra šimtaprocentinis, ED 1683 pateikiama vienu lotynišku sinonimu daugiau, plg. *Iakbárzo/ Quantopere, Quàm*, (KT 1643: 229) ir *Iak barzo. Quantopere, quàm, quantum* (ED 1683: 108). Be to, ir samplaikinis junginys yra dažnas, įprastas, nelabai tinkamas KT 1643 įtakai įrodyti.

Žodyno straipsnyje *Džiešięć tyšięczna liczbá* tiek KT 1643, tiek KS 1669 jau pateikiamas ir antras lotyniškas sinonimas *decem millia*, kurio nebuvo KS 1649, plg.:

KT 1643: 166 *Džiešięć tyšięczna liczbá. Myrias, adis fe. [...] decem millia, decies millies.*

KS 1649: 44 *Džiešięć tyšięczna liczbá. Myrias, adis, f.*

KS 1669: 45 *Džiešięć tyšięczna liczbá/ Myrias, adis, f. decem millia.*

ED 1683: 73 *Džiešięć tyšięczna liczbá. Myrias (adis f) decem millia, Desmit tukštoß.*

Tikimybę, kad G. Elgeris galėjo naudotis KT 1643, sudarydamas ED 1683, rodė ir toliau pateikiamo straipsnio lenkiškosios dalies didesnis sutapimas su KT 1643 nei su KS 1649. Tačiau KS 1669 šio skirtumo nebelineka, plg.:

KT 1643: 222 *Gženie się, vkaßenie o d b q k á [...] Agitatio ab oestro. Oestrus [...]*

KS 1649: 64 *Gženie się/ vkaßenie od robaká. Agitatio ab oestro.*

KS 1669: 66 *Gženie się. Vkaßenie o d b q k a. Agitatio ab oestro.*

SD 1642: 80 *Gženie się. Oestrus. Ikundimas sprarwu (sic.!)*

ED 1683: 103 *Gženie się. Vkaßenie o d b q k a. Agitatio ab oestro. Bizzæßana.*

Taigi bent iš dalies kai kurie argumentai, leidę svarstyti dėl tiesioginio KT 1643 ryšio ED 1683, yra ne tokie stiprūs ir turi būti atmetami.

Kalbant apie ankstesnio tyrimo argumentus už artimesnį KS 1649 ir ED 1683 ryšį (Judžentytė, Zubaitienė 2015), dar kartą būtina paminėti, viename straipsnyje rastą papildomą lenkišką sinonimą *čiurowie*, kuris nefiktuotas nei KT 1621, nei KT 1643, bet rastas ir KS 1669, plg.:

KT 1643: 63 *Cháláfrá woienna/ Lixæ [...] Calones [...] Semilixæ [...] Sequela [...]*

KS 1649: 21 *Cháláfrá woienna/ čiurowie. Lixæ, calones, sequelæ.*

KS 1669: 22 *Cháláfrá woienna/ čiurowie. Lixæ, calones, sequelæ.*

ED 1683: 32 *Chalastra woiena/čiurowie. Lixæ, calones, num, sequelæ, arum. Knæweli/ knaggys/czura/ pawaru puifis.*

Taip pat verta pažymėti, kad tiek KS 1669, tiek ED 1683 sutampa vienas iš lemos pozicijoje pateikiamų lenkiškų sinonimų *całkowaty*, nors KT 1643 ir KS 1649 pateikiamas sinonimas *całkowity*, plg.:

KT 1643: 58 *Cały, nierozdzielny, całowity, Integer [...] Integrum linteum. Solidus [...] Totus.*

KS 1649: 20 *Cały/ nierozdzielny/ całowity. Integer, solidus.*

KS 1669: 21 *Cały, nierozdzielny, całkowaty. Integer, solidus.*

SD 1642: 27 *Cały. Integer, solidus. Cielas.*

ED 1683: 29 *Cały/ nierozdzielny/ całkowaty. Integer, totus, solidus, a, um. Wyffus.*

Šis sutapimas, atrodo, gana reikšmingas. Kita vertus, lotyniškas atitikmuo *totus* KS 1669 nefiksuotas, o KT 1643 ir ED 1683 jis yra.

Belieka grįžti prie anksčiau minėtų trijų pavyzdžių, kurie rodė didesnį ED 1683 sutapimą su SPL 1641 nei su SD 1642, ir pabandyti juos paaiškinti. Palyginus atitinkamas vietas KT 1643 ir KS 1669 akivaizdžiai matyti, kad straipsnių nesutapimai sietini ne su SPL 1641, o su papildymų šaltiniu, t. y. G. Elgeris veikiausiai ėmė žodyno straipsnius ne iš SD 1642, o iš KS 1669 arba KT 1643, plg.:

KT 1643: 157 *Dycháwiczny/ Dyspnoicus, fufpiriofus, peripneumonicus, pulmonarius. Anhelator [...]*

KS 1669: 42 *Dycháwiczny/ Dyspnoicus, fufpiriofus, anhelator, pulmonarius.*

SPL 1641 *dycháwiczny peripneumonicus. pulmonarius. anhelator*

SD 1642: 56 *Dycháwiczny. Peripneumonicus, anhelator. Dufulingas²⁰.*

ED 1683: 70–71 *Dycháwiczny. Dyspnoicus, fufpiriofus, anhelator, pulmonarius. Ufapuŕyks/ kas atputenaŕanas grutibe tur.*

²⁰ Taip pat ir SD 1677: 39.

- KT 1643: 223 *Hutarz/ hutnik. Vitriarius.*
 KS 1669: 68 *Hutarz/ hutnik. Vitriarius.*
 SPL 1641 *Hutarz/ hutnik/ Vitriarius*
 SD 1642: 83 *Hutnik/ Vitriarius. Stiklinikas.*
 ED 1683: 107 *Hutarz/ hutnik/ Vitriarius. Glazneks. D. stikleneks.*
- KT 1643: 236 *Iáfna/ iáwna rzecz iéft/ Niéwatpliwa. Liquet [...] Patet, constat, [...] Apparet [...] Luculenta res est [...]*
 KS 1669: 71 *Iáfna/ iáwna rzecz. Liquet, patet, constat, apparet, loculenta res est*
 SPL 1641 *Iáfna/ iáwna rzecz ieft. Liquet. Patet. claret. constat*
 SD 1642: 85 *Iáfna rzecz ieft/ Liquet, patet, claret, cōstat. Zináma ira/ rayfzku/ ayfzku²¹.*
 ED 1683: 110 *Iáfna/ jáwna rzecz ieft. Liquet, patet, claret, constat, luculenta res est. Zynnams ir/ rædzams ir/ prekß accims ir.*

Kaip matyti, ED 1683 ir KS 1669 sutampa visi *Dycháwiczny* straipsnio sinonimai ir jų eiliškumas. Kita vertus, KS 1669 yra lema *Iáfna/ iáwna rzecz*, o ne *Iáfna/ jáwna rzecz ieft*, kaip ED 1683. Tik šis atvejis vargu ar labai sumenkina hipotezę dėl KS 1669, kaip ED 1683, šaltinio: juk čia jau galėjo būti redaguojama iš SD 1642 perimta lema *Iáfna rzecz ieft* įterpiančią papildomą sinonimą *jáwna*.

Nors tyrimo medžiaga parodė, kad ED 1683 artimesnis KS 1669, palyginti su KS 1649, užtikrintai teigti, KS 1669 buvo ED 1683 papildymų šaltinis kol kas negalima, nes aptartieji papildymai dažniausiai randami tiek KT 1643, tiek KS 1669. Taigi lieka tikimybė, kad ED 1683 papildymai galėjo būti paimti iš KT 1643 tiesiogiai.

6. Išvados

G. Elgerio žodynas „Dictionarium Polono–Latino–Lottaucicum“ (1683) yra artimesnis trikalbiam K. Sirvydo žodynui „Dictionarium trium linguarum“ (1642) nei dvikalbiam „Dictionarium Polonolatinum“ (1641), todėl veikiausiai G. Elgeris, rengdamas savo žodyną, lenkiškus antraštinius žodžius ir frazes bei lotyniškus atitikmenis nusirašė iš „Dictionarium trium linguarum“ (1642). Jei G. Elgeris būtų rėmęsis dvikalbiu K. Sirvydo žodynu „Dictionarium Polonolatinum“, tikėtina, kad kurios nors dvikalbiam žodynui savitos makro- ir mikrostruktūros ypatybės būtų išlikusios ir po paskutinės G. Elgerio žodyno redakcijos (atliktos paties autoriaus ar jo padėjėjų), kurios pagrindinis šaltinis yra K. Sirvydo „Dictionarium trium linguarum“ 1677 m. leidimas.

²¹ Taip pat ir SD 1677: 59.

Iki galo įrodyti, kad G. Elgerio žodyno papildymų šaltinis yra anoniminė sutrumpinta G. Knapijaus „Thesaurus Polonolatinograecus“ antrojo 1643 metų leidimo versija „Synonyma seu Dictionarium Polonolatinum“, nepavyko. Atliktas tyrimas rodo, kad kai kurie G. Elgerio žodyno straipsniai artimesni „Synonyma“ 1669 m. leidimo straipsniams, bet esama ir skirtumų. Neatmesta ir naudojimosi kita „Synonyma“ versija galimybė. Tvirtai galima tik teigti, kad beveik visi G. Elgerio žodyno papildymai susiję su G. Knapijaus „Thesaurus Polonolatinograecus“, todėl galėjo į žodyną patekti ir tiesiogiai, ir per tarpinį šaltinį.

Galima projektuoti tokius du G. Elgerio žodyno rašymo būdus:

1. G. Elgeris pats rėmėsi K. Sirvydo 1642 metų leidimu ir pildė jį G. Knapijaus „Thesaurus“ (1643) arba „Synonyma“ (panašiu į 1669 metų leidimą) medžiaga. Jo žodyno redaktoriai redagavo žodyną pagal 1677 metų K. Sirvydo žodyno leidimą.
2. G. Elgeris rėmėsi tik K. Sirvydo 1642 metų leidimu. Jo žodyno redaktoriai redagavo žodyną pagal 1677 metų K. Sirvydo žodyno leidimą ir pagal G. Knapijaus „Thesaurus“ (1643) arba „Synonyma“ (panašų į 1669 metų leidimą).

Jei būtų įrodyta, kad remtasi vėlesniu nei 1669 m. „Synonyma“ leidimu, reikėtų pripažinti, kad žodyną papildė redaktoriai, ne pats G. Elgeris.

Šaltiniai

- ED 1683 = Elger, Georg 1683. *Dictionarium Polono-Latino-Lottaucicum*: Opus posthumum / R.P. GEORGII ELGER Soc. IESU. In gratiam Studio-sae Iuuentutis In lucem datum. Vilnae: Typis Academicis Soc. IESU.
- KT 1621 = Knapiusz, Grzegorz 1621. *Thesaurus Polonolatinograecus seu promptuarium linguae Latinae et Graece*. Opera Gregorii Cnapii e Societate IESV. Cracoviae. Typis Franciscis Caesarij.
- KT 1643 = Knapiusz, Grzegorz 1643. *Thesaurus Polonolatinograecus seu promptuarium linguae Latinae et Graece in tres Tomos diuifum*. Opera Gregorii Cnapii e Societate IESV. Cracoviae. Typis & Sumptis Franciscis Caesarij.
- KS 1649 = *Synonyma seu Dictionarium Polono-Latinum ex Thesauro Gregorii Cnapii collectum*. Cracoviae, per Franciscum Caesarium.
- KS 1669 = *Synonyma seu Dictionarium Polono-Latinum. Ex thesauro Gregorii Cnapii*. Cracoviae: Piotrkowczyk.
- SD 1642 = Szyrwid, Constantin 1642. *Dictionarium trium linguarum*. In vfum Studiofae Iuuentutis. Avctore Constantino Szyrwid è Societate IESU. Cum Superiorum permiffu editum. Tertia editio recognita & aucta. Vilnae: Typis Academicis Societatis IESVU.

- SD 1677 = Szyrwid, Constantin 1677. *Dictionarium trium linguarum*. In vñum Studiofae Iuuentutis. Avctore Constantino Szyrwid è Societate IESU [...]. Qvarta editio recognita & aucta. Vilnae: Typis Academicis Societatis IESU.
- SPL 1641 = Szyrwid, Constantin 1641. *Dictionarium Polonolatinum*. In vñum Studiofae Iuuentutis Polonae. Avctore Constantino Szyrwid è Societate IESU. Editio nova. Varsaviae, Joannem Trelpinski S. R. M. Typogr. Anno Domini.

Literatūra

- Estreicher, Karol. 1903. Bibliografia polska VIII (3), Kraków: Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Gruszyński, Włodzimierz; Saloni, Zygmund. 2013. From multilingual to monolingual dictionaries. A historical overview of Polish lexicography. *Studies in Polish Linguistics* 4, 205–227.
- Judžentytė, Gintarė; Zubaitienė, Vilma. 2015. Konstantino Sirvydo „Dictionarium trium linguarum“ (1642) ir Georgo Elgerio „Dictionarium Polono-Latino-Lottaicum“ (1683): jų santykis ir leksikografinių metodų skirtybės. *Baltu filologija* XXIV (1), 89–141.
- Sawaniewska–Mochowa, Zofia. 2013. O mała znanym słowniku polsko–łacińskim Konstantege Szyrwidą z 1641 roku, *Leksikografija ir leksikologija* 3: Konstantino Sirvydo darbai ir jo epocha, sudarė Zita Šimėnaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 103–127.
- Stankiewicz, Edward. 1984. *Grammars and Dictionaries of the Slavic Languages from the Middle Ages Up to 1850: An Annotated Bibliography*. Berlin–New York–Amsterdam: Mouton.
- Urbutis, Vincas. 1963/2010. Senieji latvių kalbos žodynai. *Knygos apie žodžius*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 71–107.
- Zemzare, Daina. 1961. G. Elgera vārdnīca. *Latviešu vārdnīcas (līdz 1900. gadam)*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 64–72.
- Zinkevičius, Zigmās. 1988. *Lietuvių kalbos istorija III: Senujų raštų kalba*, Vilnius: Mokslas.

Gintarė Judžentytė
Lietuvių kalbos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 3, Vilnius, Lietuva
gintare.judzentyte@gmail.com, gintare.judzentyte@flf.vu.lt

Vilma Zubaitienė
Lietuvių kalbos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 3, Vilnius, Lietuva
vilma.zubaitiene@gmail.com, vilma.zubaitiene@flf.vu.lt

KOPSAVILKUMS

Vēl par Georga Elgera „Dictionarium Polono-Latino-Lottaucum“ (1683) reģistra avotu

Gintarė JUDŽENTYTĒ, Vilma ZUBAITIENĒ

Raksts vēlīts saistībai starp G. Elgera „Dictionarium Polono-Latino-Lottaucum“ (1683) un divām K. Sirvīda vārdnīcām: „Dictionarium Polonolatinum“ (1641) un „Dictionarium trium linguarvm“ (1642). Iepriekš konstatēts, ka G. Elgera teksts ir ticis rediģēts pēc K. Sirvīda „Dictionarium trium linguarum“ (1677) (Judžentytė, Zubaitienė 2015), bet galvenais G. Elgera „Dictionarium Polono-Latino-Lottaucum“ (1683) gala versijas avots joprojām varētu būt K. Sirvīda „Dictionarium trium linguarvm“ (1642). Šī raksta mērķis ir atklāt, kura no K. Sirvīda vārdnīcām (1641 vai 1642) bija G. Elgera pamatavots, sastādot savu vārdnīcu.

Otrs šī pētījuma nolūks ir mēģinājums atklāt, kura no anonīmās „Synonyma Seu Dictionarium Polonolatinum ex Thesauro Gregorii Cnapii“ versijas varētu būt avots G. Elgera vārdnīcas reģistra papildinājumiem. Iepriekšējie pētījumi daļēji parādīja atšķirības no 1649. gada versijas, tāpēc analīze šajā rakstā ir balstīta uz „Synonyma Seu Dictionarium Polonolatinum ex Thesauro Gregorii Cnapii“ (1669, Krakovas izdevums), kas atrodas Viļņas Universitātes bibliotēkā.

Elgera „Dictionarium Polono-Latino-Lottaucum“ (1683) un abām K. Sirvīda vārdnīcām (1641 un 1642): analizētas atšķirības starp poļu valodas leksēmām un to latīņu ekvivalentiem. Tālāk rakstā pētas attiecības starp G. Elgera vārdnīcu un „Synonyma Seu Dictionarium Polonolatinum ex Thesauro Gregorii Cnapii“ (1649, 1669). Uzmanība pievērsta papildinājumiem, kas ņemti no minētajām vārdnīcām, un izmaiņām, kas veiktas poļu lemmās un latīņu ekvivalentos. Pēc K. Sirvīda „Dictionarium trium linguarvm“ (1642) trūkstošo šķirķļu aplūkošanas un atšķirību analīzes starp G. Elgera „Dictionarium Polono-Latino-Lottaucum“ (1683) poļu un latīņu daļām rakstā mēģināts noteikt, kurš no „Synonyma Seu Dictionarium Polono-Latinum ex Thesauro Gregorii Cnapii“ izdevumiem varētu būt šo papildinājumu avots.

Secināts, ka iespējamas šādas G. Elgera „Dictionarium Polono-Latino-Lottaucum“ (1683) rakstīšanas shēmas:

1. G. Elgers (autors) izmantojis K. Sirvīda 1642. gada izdevumu un papildinājis savu vārdnīcu ar šķirķļiem no G. Knapska „Thesaurus“ (1643) vai „Synonyma“ (līdzīgs 1669 izdevumam). Vārdnīcas redaktori papildinājuši tās vārdu krājumu saskaņā ar K. Sirvīda 1677 izdevumu.

2. G. Elgers (autors) izmantojis K. Sirvīda 1642. gada izdevumu. Redaktori uzlabojuši vārdnīcu, balstoties uz K. Sirvīda 1677 izdevumu un G. Knapska „Thesaurus“ (1643) vai „Synonyma“ (līdzīgs 1669 izdevumam).

SUMMARY

On the Source of Georg Elger's "Dictionarium Polono-Latino-Lottaicum" (1683) Register

Gintarė JUDŽENTYTĖ, Vilma ZUBAITIENĖ

This article deals with the relationship between G. Elger's "Dictionarium Polono-Latino-Lottaicum" (1683) and the two dictionaries of K. Sirvydas: "Dictionarium Polonolatinum" (1641) and "Dictionarium trium linguarvm" (1642). As previously, it was found that G. Elger's text was edited according to K. Sirvydas' "Dictionarium trium linguarvm" (1677) (Judžentytė, Zubaitienė 2015), but the main source of G. Elger's "Dictionarium Polono-Latino-Lottaicum" (1683) final version could still be K. Sirvydas' "Dictionarium trium linguarvm" (1642), but the main aim of this article is to reveal which of the dictionaries (1641 or 1642) was the fundamental source of G. Elger's "Dictionarium polono-latino-lottaicum" (1683).

The second intention of this study is an attempt to discover which of the anonymous "Synonyma seu Dictionarium Polonolatinum ex Thesauro Gregorii Cnapii" versions could be the source of G. Elger's "Dictionarium Polono-Latino-Lottaicum" (1683) registry additions. Previous research partly went against the 1649 version, and therefore this analysis is based on "Synonyma seu Dictionarium Polonolatinum ex Thesauro Gregorii Cnapii" (1669, Krakow edition), held in the library of Vilnius University.

In order to meet both aims, the article first discusses the relationship between G. Elger's "Dictionarium Polono-Latino-Lottaicum" (1683) and the two dictionaries of K. Sirvydas (1641 and 1642): an analysis of differences between the Polish entries and their Latin equivalents in the vocabularies is given. The paper then studies the relationship between G. Elger's "Dictionarium Polono-Latino-Lottaicum" (1683) and "Synonyma seu Dictionarium Polonolatinum ex Thesauro Gregorii Cnapii" (1649, 1669). Attention is drawn to additions which are taken from the mentioned dictionaries and to changes that are made to Polish lemmas and Latin equivalents. After discussing the entries absent from K. Sirvydas' "Dictionarium trium linguarvm" (1642) and differences in the Polish and Latin parts of G. Elger's "Dictionarium Polono-Latino-Lottaicum" (1683), this article tries to determine which of the "Synonyma seu Dictionarium Polono-Latinum ex Thesauro Gregorii Cnapii" editions could be the source of these additions.

Thus, possible schemas for G. Elger's "Dictionarium Polono-Latino-Lottaicum" (1683) writing are:

1. G. Elger (author) used K. Sirvydas' 1642 edition and improved his dictionary with entries from G. Knapijus "Thesaurus" (1643) or "Synonyma" (similar to 1669). Editors of his dictionary supplemented vocabulary according to K. Sirvydas' 1677 edition.
2. G. Elger (author) used K. Sirvydas' 1642 edition. Editors improved his dictionary based on K. Sirvydas' 1677 edition and G. Knapijus' "Thesaurus" (1643) or "Synonyma" (similar to 1669).

MIDDLE MARKING IN CHANGE IN BODY POSTURE VERBS IN LITHUANIAN

Giedrė JUNČYTĖ
Vilnius University

1. Introduction

Change in body posture verbs form a small group of verbs, denoting an action when an entity volitionally changes its own body posture. In prototypical situations, this entity is a human being (Kemmer 1993: 53). It is one of the situation types which denote “apparently universally lexicalized actions” and which are often expressed by verbs with middle marking in different languages of the world (see Kemmer 1993: 55–56 for a short survey).

In Lithuanian, this group consists of five inchoatives which correlate with stative verbs, namely:

gulti ~ *gultis* ‘lie down’: *gulėti* ‘lie’
klaupti ~ *klauptis* ‘kneel down’: *klūpėti* ‘kneel’
sėsti ~ *sėstis* ‘sit down’: *sėdėti* ‘sit’
stoti ~ *stotis* ‘stand up’: *stovėti* ‘stand’
tūpti ~ *tūptis* ‘squat down’: *tūpėti* ‘squat’

1.1. Change in body posture verbs as a distinct group of verbs

Apart from the semantic ground mentioned by Kemmer, there is also a morphosyntactic feature which enables us to distinguish change in body posture verbs as a separate group of verbs in Lithuanian. It is the fact that these verbs can appear both without (1) and with (2) the middle marker even in identical syntactic position¹, e.g.:

- (1) GULK ir miegok, – štai ką tu dabar turi daryti. (DLKT)
 ‘Lie down [unmarked] and sleep, – that’s what you have to do now’
- (2) Ar dar pyksti ant manęs? – Ne. GULKIS ir miegok. (DLKT)
 ‘Are you still angry on me? – No. Lie down [middle marked] and sleep.’

Generally, in the majority of cases middle marking changes the argument structure of transitive verbs (eg. *Vaikai mēto pagalvos* (ACC) ‘The children

¹ This kind of variation between the middle marked and unmarked change in body posture verbs is also attested in Old Lithuanian texts (e.g. *Klaupes Iezus Dieus amžinas* ‘Jesus the Eternal God **kneeled down** (MM)’; *Priesz tawe mielay wisi klaupiamie* ‘in front of you we kindly **kneel down** (unmarked)’ (Saliamonas Mozerka Slavočinskis, Giesmės tikėjimui katolickam priderančios, 1646).

throw pillows' vs. *Vaikai mėto-si pagalvėmis* (INSTR) 'The children throw pillows' vs. *Pagalvės mėto-si ant grindų* 'The pillows are thrown on the floor'). Only a limited number of intransitives can be middle marked in Lithuanian and, when they are so, firstly, the argument structure doesn't change (cf. *Jie išėjo pavaikščioti po mišką* 'They went for a walk in the forest' and *Išėjo pa-si-vaikščioti* (MM) *po mišką* 'They went for a walk in the forest'), and secondly, it is usually difficult to define the difference in meaning of middle marked and unmarked forms (see LG: 228, Geniušienė 1987: 134, 137).

1.2. Morphology of the Lithuanian change in body posture verbs

Lithuanian change in body posture verbs are intransitive but have a present *-(i)a* stem which is commonly related to transitive meaning (cf. LG: 220–238). Considering the correlation with statives and the extent of infixes and *st*-suffixed inchoative verbs in Lithuanian, one could expect to see infixes or *st*-suffixed verb in the system beside statives like *gulėti, sėdėti, etc.* (cf. *(iš)girsti, (iš)girsta* 'begin to hear' ~ *girdėti* 'hear', *migti, minga* 'fall asleep' ~ *miegoti* 'sleep', *(pra)žysti, (pra)žysta* 'come into bloom' ~ *žydėti* 'bloom', etc.). It is conceivable that the presence of an overt middle marker *-si* in *gulasi, sėdasi, etc.* is related to the fact that otherwise they would not be overtly characterized as belonging to the middle domain. This working hypothesis still remains to be tested (e.g. by researching the behaviour of other groups of verbs.)

1.3. Some typological comparanda

The variation of the change in body posture verbs, like the one noticed in Lithuanian, seems to be uncommon at least among the modern European languages. Verbs denoting change in body posture usually have explicit middle marker (Kemmer 1993: 55–56).

- In Latvian, the unmarked form of *sēst* 'sit down' was attested in the beginning of the XXth century (see Endzelins 1923–1932 (3): 483, 573) but only middle marked forms are used in the contemporary language (*gulties* 'lie down', *sēsties* 'sit down', *stāties* 'stand up', *tupties* 'squat down'), e.g.:

(3) *Puika piecēlās kājās un apsēdās blakus krusttēvam.*
'The boy got up and sat beside the godfather.'

- In the Slavic and Romance languages the middle marker in change in body posture verbs is involved in the opposition TRANSITIVE – INTRANSITIVE and this fact excludes the possibility of variation between the forms with and without a middle marker, e.g.:

(4) Spanish middle:
El chico se levantó y se sentó junto a su padrino.
'The boy got up and sat beside the godfather.'

(5) Spanish transitive:

La madre levantó al chico de la cama y lo sentó a la mesa.

‘The mother got up the boy from the bed and sat him by the table.’

- Interestingly, in Portuguese, where unmarked and middle marked change in body posture verbs also are involved in the opposition TRANSITIVE – INTRANSITIVE (e.g., *sentar* ‘sit somebody down’ – *sentar-se* ‘sit down’), some variation is attested, e.g.:

(6) *Senta!* ‘Sit down!’ (a command for a dog; standard form: *senta-se*; this usage is non-normative, but it was confirmed as possible by native speakers)

(7) *Levanta-se e senta ao pé do padrinho.* (CP) (expected middle form: *senta-se*)

‘Get up and sit down beside the godfather.’

To sum up, semantic and morphosyntactic features of the change in body posture verbs allow us to consider them as a specific group of middle marked verbs which, in the case of Lithuanian, show uncommon variation of the usage of the middle marker.

1.4. State of the art and aims of the paper

The main aim of this paper is to define the underlying mechanism of this kind of variation of change in body posture verbs in contemporary Lithuanian. In order to do this, the relation between the middle marking of the said verbs and the following categories is analyzed:

1. animacy hierarchy (frequentative account);
2. polysemy;
3. aspect and transitivity.

So far Lithuanian change in body posture verbs have not received any dedicated attention but are usually mentioned in the general analysis of Lithuanian reflexive verbs. In some studies, they are grouped together with *kelti-s* ‘raise-MM’ = ‘rise’ : *kelti* ‘raise (TR)’, *lenkti-s* ‘bend-MM’ : *lenkti* ‘bend (TR)’, etc. and treated as if they were anticausatives (LKGII: 199). However, this interpretation is undermined by the description of anticausatives (Haspelmath 1993: 90–91, Haspelmath, Sims 2010: 255), because the agent here is not removed in the middle marked form. In other studies, change in body posture verbs are treated like optional doublets (LG: 47, Valeckienė 1998: 29–30), in the same way as *bijoti* ‘be afraid’ : *bijoti-s* ‘be afraid-MM’, *įkvėpti* ‘breathe in’ : *į-si-įkvėpti* ‘MM-breathe in’, *paklausti* ‘question’ : *pa-si-klausti* ‘MM-question’, etc., and the middle marker is considered to be emphatic (Geniušienė 1988: 137). However, these assumptions have not been tested on a large corpus of data, which is the aim of this paper.

1.5. The corpus based study

In order to define the underlying mechanism of the seemingly free variation of Lithuanian change in body posture verbs, a corpus based study has been conducted. The Corpus is “The Corpus of Contemporary Lithuanian” (DLKT, VDU Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas; <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>), the scope of the search – fiction and newspapers.

A total of 7876 finite forms without prefixes of the 5 Lithuanian change in body posture verbs have been found in DLKT. 2114 examples with the 3rd person forms of the present, past, past habitual, and future tenses have been analysed in order to determine the animacy of the subject. A total of 36646 prefixed change in body posture verbs (1st, 2nd, 3rd persons of the present, past, past habitual, and future tenses) were included in the analysis of prefixation.

The results are presented below in the following order: middle marking and the animacy scale (frequentative account) (section 2); middle marking and polysemy (section 3); middle marking with regards to aspect and transitivity (section 4); general conclusions (section 5).

2. Middle marking and the animacy scale

2.1. Animacy and verbs

The distinction between animate and inanimate noun phrases is important for a number of linguistic features (see Comrie 1981: 178–193 for a short survey). For this purpose linguists usually employ the animacy hierarchy introduced by Silverstein (1976). The core notion of it is a hierarchic distinction between animate and inanimate noun phrases. For the aims of this paper traditionally separate categories of third-person pronoun, proper names, human common noun (cf. Croft 1990: 112) are subsumed under the same ‘third-person human’ category because their distinction is irrelevant in terms of middle marking. Further in the paper the following modified animacy scale is employed:

1, 2 person > 3 person: human > animate > inanimate

For the verbs, the notion of animacy is not directly related to them but refers to the subject of the predicate in a sentence (Dahl 2008: 142). According to Dahl and Fraurud (1996: 52), the subjects of transitive verbs usually are persons but in the case of intransitive verbs subjects can be equally persons and non-persons. The latter is the case of Lithuanian change in body posture verbs, and the first goal of this paper is to determine the relation between the middle marking and the animacy of a subject in terms of frequency.

2.2. Corpus based study – 1st and 2nd person forms

The grammatical category of person is closely related to animacy: the first and second persons are necessarily animate, whereas the third persons may be both animate and inanimate (Dahl 1996: 63). At the same time the semantics of the middle voice is traditionally described by the property of “subject-affectedness” (cf. Kemmer 1993: 1–3) which refers to human subjects in the first place. The combination of these two facts enables to assume that verb forms with middle marking should tend to take subjects which are more animate than forms without middle marking. Therefore we could expect that 1st and 2nd person forms of the change in body posture verbs should be mostly middle marked.

The analysis of the data from DLKT has given the contrary results (see Table 1):

- *sēsti(s)*, *stoti(s)*, *tūpti(s)* have considerably more unmarked 1st and 2nd person forms used in DLKT;
- unmarked forms of *gulti(s)* are used little bit more often for the 1st person and a little bit rarer for the 2nd person;
- the only verb with mostly middle marked 1st and 2nd person forms is *klaupti(s)*.

Table 1

Middle marking of the 1st and 2nd person forms of the change in body posture verbs

	1 st person		2 nd person	
	unmarked	marked	unmarked	marked
<i>gulti(s)</i>	50	44	7	19
<i>sēsti(s)</i>	525	76	82	11
<i>stoti(s)</i>	330	42	96	7
<i>tūpti(s)</i>	8	3	2	0
<i>klaupti(s)</i>	1	16	2	4

There is some variation between different tenses and persons. For example, *sēsti(s)* and *stoti(s)*: unmarked forms are more frequent altogether but the difference in the past tense is extremely big (middle marked 1st person *sēdaus(i)* – 20 instances; unmarked 1st person *sēdau* – 238 instances; middle marked 1st person *stojaus(i)* – 15 instances; unmarked 1st person *stojau* – 183 instances), and for the 2nd person – unmarked forms are remarkably more frequent than the marked ones (all tenses: *sēstis* – 11 vs. *sēsti* – 82; *stoti* – 7 vs. *stoti* – 96).

2.3. Corpus based study – 3rd person forms

As noted above, intransitive verbs can be equally used with both animate and inanimate subjects. However, based on the results of the corpus study the following tendencies can be established for the 3rd person verbs:

1. generally, unmarked forms of the change in body posture verbs are more frequent than middle marked forms with the exception of *klaupți(s)* (see Table 2);

Table 2

Frequency of the middle marked and unmarked change in body posture verbs in DLKT (3rd person)

	<i>unmarked forms</i>	<i>middle marked forms</i>
<i>klaupți ~ klaupțis</i>	14	130
<i>gulti ~ gultis</i>	798	192
<i>sėsti ~ sėstis</i>	1052	473
<i>stoti ~ stotis</i>	3227	493
<i>tūpti ~ tūptis</i>	157	24

2. the majority of the change in body posture verbs have animate (mostly human) subjects with the exception of unmarked *gulti* (see Table 3) which will be described below;

Table 3

Percentage of the middle marked and unmarked change in body posture verbs in DLKT (3rd person) in relation to the animacy of the subject (%)

	<i>gula</i>	<i>gulas(i)</i>	<i>klaupia</i>	<i>klaup- ptias(i)</i>	<i>sėda</i>	<i>sėdas(i)</i>	<i>stojia</i>	<i>stojas(i)</i>	<i>tupia</i>	<i>tupias(i)</i>
Human	20	86	93	97	98	100	63	58	20	42
Animate	2	9	7	2	–	–	1	6	61	58
Inanimate	78	5	(1)	–	2	–	36	36	19	–

3. the correlation between the animacy of the subject and middle marking is highly dependent on the lexical meaning of the verbs (see section 3).

The animacy of the subject and the middle marking correlate in the following ways:

- human subjects are remarkably dominant altogether (68%) and, when the subject is human, both middle marked and unmarked forms can be used;

- animate subjects are dominant only for *tūpti(s)*, otherwise they are comparatively rare (15% in total), both middle marked and unmarked forms are used;
- inanimate subjects are comparatively rare (17% in total) and generally are not used with middle marked forms, with the exception of *stotis*.

It is noteworthy that the distinction between animate and inanimate subjects is not always clear. Dahl (1996: 62–63) lists the main cases in which the boundaries are obscure and they can be illustrated by the following Lithuanian examples of the verb *stoti(s)*:

1. metaphorical extensions, e.g. personifications of various inanimate entities, e.g.:
 - (8) *Kad ir kaip esame skeptišškai nusiteikę dėl savo ekonomikos, ji vis dėlto pamažu stojasi ant kojų.* (DLKT)
‘However sceptical we are about our economy, it is still slowly getting up (lit. *standing up*-MM) on its feet.’
 - (9) *Pripažinsi, kad ekonomika stoja ant kojų, o biudžete pinigų daugiau nei pernai <...>* (DLKT)
‘You will acknowledge that economy is getting up (lit. *standing up*) on its feet and there is more money in the budget than last year <...>’
2. metonymical extensions, e.g. when the name of a country is used to refer to its inhabitants, e.g.:
 - (10) *Paskui, kai Kinija stojasi ant kojų, tas kinas chirurgas išvažiavo.* (DLKT)
‘Later, when China was getting up (lit. *standing up*-MM) on its feet, that Chinese surgeon left.’
3. NPs referring to ‘non-personal agents’ such as institutions, companies, associations, etc., e.g.:
 - (11) *Jei Vaičiulionis stos į komjaunimą, stos visa klasė.* (DLKT)
‘If Vaičiulionis will join (lit. *stand in*) the Comsomol, all the class will join it.’
4. collective nouns, e.g.:
 - (12) *Lietuvos rinktinė šiandien <...> stos į labai svarbų, galbūt net lemiamą mūšį su Olandija.* (DLKT)
‘The Lithuanian team today <...> will have a very important, maybe even decisive fight (lit. *stand for the fight*) against Holland.’
5. NPs referring to mythological beings, e.g.:
 - (13) *Stojo du angelai su ant kairiojo sparno kabančiais šautuvais.* (DLKT)
‘Two angels with guns hanging on the left wing stood up.’

When counting the examples for the frequentative analysis of the Lithuanian change in body posture verbs, examples like 1, 2, 3 were added to the group of inanimate subjects and examples like 4 and 5 were included in the group of animate subjects because their animacy was clear from the examples.

2.4. Brief description of each change in body posture verb in relation to the animacy of the subject

2.4.1. *klaupti* ~ *klauptis* ‘kneel down’

Almost all verb forms (unmarked (14) and middle marked (15)) take subjects denoting human beings, e.g.:

- (14) *Žmonės klaupė, kėlėsi, dūsavo, kai kunigas sakė pamokslą.* (DLKT)
 ‘People were kneeling down, standing up, sighing, when the priest was telling the sermon.’
- (15) *Nenormalu, kai žmonės ateina ir klaupiasi ant kelių, prašydami atlikti širdies operaciją.* (DLKT)
 ‘It is not normal that people come and kneel down on their knees, asking to make a heart operation.’

Only 4 sentences have a subject denoting an animal (3 middle marked, 1 unmarked) and there is 1 example of inanimate subject, which is clearly a personification.

2.4.2. *gulti* ~ *gultis* ‘lie down’

Middle marked forms usually take subjects denoting human beings (16) or animals (17) (not so frequent) and unmarked forms usually take subjects denoting inanimate objects (18), such as *rūpesčiai* ‘concerns’, *našta* ‘burden’, *dulkės* ‘dust’, *šėšėlis* ‘shadow’, *sniegas* ‘snow’ (there are 5 examples of inanimate subject used with middle marked form). The meaning of *gulti* in the latter sentences is based on metaphorical semantic relation, e.g.:

- (16) *Dostojevskis dažnai naktimis dirbdavo savo kabinete ir pavargęs guldavosi ant sofos ir užmigdavo <...>* (DLKT)
 ‘Dostoyevsky often used to work in his office and, when tired, used to lie down on the sofa and fall asleep <...>’
- (17) *Jeigu šuo ne tupi, o gulasi arba stojasi, skiriami baudos taškai.* (DLKT)
 ‘If the dog doesn’t squat but lies down or stands up, penalty points are imposed.’
- (18) *Įsivaizduokite, kiek darbų guldavo ant motinos pečių.* (DLKT)
 ‘Imagine, how much work used to rest (lit. lie down) on the mother’s shoulders.’

Subjects denoting human beings (19) or animals (20) can also appear with forms without the middle marker but this usage is not so frequent (see Table 3), e. g.:

- (19) *Matyt, jie jau ir karstan guls, tik žodžius apie santarvę kalbėję <...>*
(DLKT)
'Apparently, they are going to lie down in the coffins, having just spoken the words about peace <...>'
- (20) *Ant skruzdėlyno narsiai gula gyvulys.* (DLKT)
'The animal is bravely lying down on the anthill.'

2.4.3. *sėsti* ~ *sėstis* 'sit down'

Commonly both the unmarked (21) and middle marked (22) forms take subjects denoting human beings. The verb has a number of different meanings (cf. 'sit in a vehicle', 'sit down somewhere', 'sit in jail', 'sit down with the purpose to do something', etc.) but the subject usually denotes a human being, e.g.:

- (21) *Keleivis yra ponas, sėda į tą mašiną, į kurią nori, o vairuotojas privalo vežti.* (DLKT)
'The passenger is the master, (he) sits down into that car, which he prefers, and the driver has to drive him.'
- (22) *Įdėmiai nužvelgiau Boženą. Ši sėdosi labai oriai ir labai lėtai.*
(DLKT)
'I looked at Bozena narrowly. She sat down very decorously and very slowly.'

Only forms without the middle marker can take subjects denoting inanimate objects, but these examples are very rare (7 of 400), e.g.:

- (23) *Tamsa jau sėdo ant miesto.* (DLKT)
'Darkness was already falling (lit. *sitting down*) on the town.'

There is a significant difference in the frequency of the forms in the future tense (190 *sės*, compared with 11 *sėsis*). As there is no markedness in subject's animacy and no possibility of ambiguity, the shorter unmarked forms are preferred by the users.

2.4.4. *stoti* ~ *stotis* 'stand up'

Both middle marked and unmarked forms can equally have subjects denoting human beings (24), animals (rare) (25) or inanimate referents (26), e.g.:

- (24) *Klaudas daugiau neklauso nė žodžio, stojasi ir eina durų link.*
(DLKT)
'Klaudas doesn't listen any more, stands up and walks towards the door.'

- (25) *Nebevaldomi arkliai stojo piestu, krito vieni ant kity.* (DLKT)
 ‘The uncontrolled horses reared up, fell one on another.’
- (26) *Ir štai dabar jau kitas vaizdinys stojasi akyse, jau be Milašiaus, o su motina.* (DLKT)
 ‘And now the other image comes up (lit. *stands up*) against my eyes – now without Milašius, but with the mother.’

It is the only change in body posture verb which can go with an inanimate subject when middle marked. Body parts frequently are used as inanimate subjects (often with middle marked verbs), e.g.:

- (27) *Plaukai stojasi.* (DLKT)
 ‘The hair stands up.’

2.4.5. *tūpti* ~ *tūptis* ‘squat down’

Both the unmarked and middle marked forms commonly take subjects denoting animals (28) (more often) or human beings (29), e.g.:

- (28) *Jam paukščiukai tupia ant rankos, o aš geriu vyną su musele.* (DLKT)
 ‘Little birds land on his arm, and I drink wine with a little fly.’
- (29) *Vaikas tupia, rankomis remiasi į grindis.* (DLKT)
 ‘The child squats down, leans on the floor with his hands.’

Forms without the middle marker rarely appear in sentences with inanimate subject but when they do, commonly this subject refers to an aircraft (conceptual metaphor), e.g.:

- (30) *Lėktuvas tupia Zokniuose, čia perpakuojama pagal Vakarų reikalavimus.* (DLKT)
 ‘The airplane lands in Zokniai, repackaging takes place here according to the Western requirements.’

2.5. Generalizations about the middle marking and the animacy scale

The corpus based study of the Lithuanian change in body posture verbs has highlighted the tendency of the usage of the middle marker in relation to the animacy of the subject:

- 1st and 2nd person subjects mostly go with unmarked verbs;
- subjects denoting humans show different behaviour:
 - a. if the verb has ‘change in body posture’ meaning, it tends to be middle marked (except for *sėsti(s)*, *tūpti(s)*);
 - b. polysemous verbs show more variation (see section 3);
- subjects denoting inanimate entities never go with middle marked verbs (except for *stotis*).

The tendency can be reflected in the animacy hierarchy in the following way:

1, 2 person >	3 person: human > animate	> inanimate
mostly unmarked	middle marked / unmarked	unmarked
	(high level of variation)	

The 1st and 2nd person subjects are by definition very high in animacy, therefore middle marking is expected but pragmatically there is no need to overtly mark the verb in order to show that the action is directed at the subject itself. Contrarily, inanimate subjects cannot appear with middle marked change in body posture verbs (which in this case are used metaphorically) as they denote situation types which do not belong to the semantical domain of the body action middles (cf. Kemmer 1993: 53–67) but rather denote spontaneous events where the inanimate subject is not acting volitionally.

The highest level of variation between middle marked and unmarked forms is characteristic of the 3rd person human and animate subjects which occupy the middle position in the animacy hierarchy. It seems reasonable to suppose that the middle marker here is used to stress the subject-affectedness, which is often considered to be the core property of middle marking (Kemmer 1993: 1–4) (although, strictly speaking, this hypothesis is not clearly confirmed by the corpus). Only in the cases where middle marked and unmarked forms appear in identical syntactic position the middle marking can be considered as emphatic. Anyway, it is important to notice the fact that there is a clear influence of polysemy and aspect (prefixation), to be discussed in the following sections.

3. Polysemy of the change in body posture verbs

As becomes clear from the previous section, it is not enough to determine whether the subject is animate or inanimate. The usage of the middle marker is also closely related to the lexical meaning of the verb.

It is true that a separate group of change in body posture verbs is distinguished first and foremost on semantic grounds, as these verbs denote a situation type where a human being volitionally changes his/her own body posture (Kemmer 1993: 55–56). However, these verbs acquire metaphorical meanings when the subject is human/animate and are also used with inanimate subjects, which also changes the denoted situation type. For example, the situation type denoted by *sėda* in (31) is completely different from the one in (32):

- (31) *Svečias sutinka, sėda prie stalo, geria arbatą ir kažką pasakoja.*
(DLKT)

‘The guest agrees, sits down by the table, drinks tea and talks about something.’

- (32) *Kelias dulka, dulkės sėda ant gražiųjų batukų <...>* (DLKT)
 ‘The road is dust-covered, dust falls [lit. sits down] on the beautiful little shoes <...>’

All of the Lithuanian change in body posture verbs are polysemous to some extent, except for *klaupti(s)*. The biggest number of different meanings is found in *stoti(s)*; *sėsti(s)* and *gulti(s)* are less polysemous; and *tūpti(s)* is rarely used metaphorically.

When considering how the polysemy of the change in body posture verbs is related to their variation in terms of the middle marking, two different perspectives can be taken into account (to be discussed in the following subsections).

3.1. The frequency of the ‘change in body posture’ meaning

When the subject is human/animate and the verb is highly polysemous, the middle marker is used to show that precisely the ‘change in body posture’ meaning is the one which is actualized in that sentence. This assumption is founded on the results in Table 4: the more different lexical meanings the verb has, the bigger is the difference between the numbers in both columns, which means that middle marked forms are usually used to denote the change in body posture situation type when the subject is human/animate. For example, *stotis* most frequently denotes the change in body posture situation type, and *stoti* commonly means ‘join/enter’ (33%) or ‘stand for/against’ (20%) as in (33) and (34) respectively (it is important that middle marked forms cannot be used in these cases):

- (33) *Anksčiau visi stodavo į aukštąsias mokyklas, kad išvengtų tarnybos armijoje.* (DLKT)

‘Earlier everybody used to enter the university in order to escape the service in the army.’

- (34) *Jeigu kam jis nepatinka, tegu stoja prieš jį į garbingą kovą.* (DLKT)

‘If somebody dislikes him, let [him/her] stand against him for the honest fight.’

In contrast, when the verb has only few different meanings, the middle marker is not employed to show that the ‘change in body posture’ meaning is actualized in the sentence and the variation is bigger. Furthermore, even the other meanings can be expressed by both middle marked and unmarked forms. For example, *gulti(s)* in most cases has the ‘change in body posture’ meaning regardless of the presence or absence of the middle marker. Practically only one other lexical meaning is available, namely *gulti(s) į ligoninę* ‘become hospitalized (lit. lie down at the hospital, i.e. in the bed at the hospital)’ and it can be expressed by both middle marked and unmarked forms (there is a meaningful semantic difference of the prefixed forms *atgulti* : *atsigulti*,

Table 4

The percentage of ‘change in body posture’ meaning of the middle marked and unmarked verbs, when the subject is human/animate

many different meanings ↓ few different meanings		unmarked	middle marked
		<i>stoti(s)</i>	9%
	<i>sēsti(s)</i>	77%	83%
	<i>gulti(s)</i>	80%	88%
	<i>tūpti(s)</i>	94%	95%
	<i>klaupti(s)</i>	100%	100%

(Scope for each verb – 100 random forms (third person, present, past, past frequentative, future tense equally distributed) with animate subject; source – DLKT.)

which is explained in section 4). A similar example is *sēsti(s) ī kalējimā* ‘become imprisoned (lit. *sit down at the jail*)’ but interestingly only the unmarked form can be used without the specification *ī kalējimā* and still have this meaning, e.g.:

(35) *Visada doros mokiaiu, o jis vos pilnametystės sulaukęs sėdo. Už vagystės ir chuliganizmą.* (DLKT)

‘I always taught him to be honest and he was imprisoned straight after reaching the adulthood. For theft and hooliganism.’

3.2. Middle marking in relation to separate lexical meanings

The relation between the lexical meaning and the variation between middle marked and unmarked forms is ternary:

1. when the verb has the ‘change in body posture’ meaning, variation is allowed (see examples 1 and 2) (correlation *gulti ~ gulėti*);
2. when the verb’s meaning has additional aspect but still is clearly related to the ‘change in body posture’ meaning, variation is still allowed, e.g.:

(36) *Sėda į platų autobusą su dviem vairuotojais ir išvyksta į kitą miestelį prie upės.* (DLKT)

‘[He/she] takes [lit. *sits down in*] a broad bus with two drivers and leaves for another little town situated by the river.’

(37) *Šiek tiek sutrikau, kai pamačiau, jog ji sėdasi į tą patį kaip ir mes autobusą <...>* (DLKT)

‘I got a little rattled when I saw that she took the same bus as we did <...>’

3. when the verb has metaphorical meaning (usually without clear connection to the change in body posture situation type), the variation is blocked, e.g.:

- (38) *Po armijos stojau į vokalo specialybę. Neįstojau.* (DLKT) (correlation *stoti ~ įstoti*)
 ‘After the army I tried to enter (lit. *stand in*) the speciality of vocalist. I didn’t enter.’
- (39) *Finišuodamas, V. Motūza pamatė, kad nepasieks aerodromo, tūpė į aikštelę ir, saugodamasis griovio bei laidų, kliudė šieno kupetą su žaginėm.* (DLKT) (correlation *tūpti ~ nutūpti*)
 ‘At the finish V. Motuza saw that he would not reach the airport, landed [*tūpti*] in the site and, while trying to escape the ditch and cables, hit the hay stook with a rack.’

In most cases, variation is also not characteristic of fixed expressions, e.g. unmarked forms are used in *stoti į kovą* ‘stand for fight’, *stoti prieš teismą* ‘stand against the court’, *sėsti į postą* ‘get a post/position (lit. *sit down in a post*)’, *tūpti už grotų* ‘become imprisoned (lit. *kneel down behind bars*)’; the middle marked form is preferred in *stotis ant kojų* ‘be (lit. *stand*) on one’s feet’ (even when the subject is inanimate). Interestingly, the usage of the construction *stoti(s) piestu* ‘rear up’ reflects the fact that the middle marked form is associated to the change in body posture situation type (40) and the unmarked form has metaphorical meaning (41), e.g.:

- (40) *Elfų žirgas atsistojo piestu ir suprunksėtė.* (DLKT)
 ‘The horse of the elves has reared up and snorted.’
- (41) *Prieš mašinų perdažymą stoja piestu visos taksi firmos.* (DLKT)
 ‘All taxi firms rear up against the repaint of cars.’

To sum up, the lexical meaning of the change in body posture verbs is closely related to middle marking: when a polysemous verb has the ‘change in body posture’ meaning, it is more likely to be middle marked for the highly polysemous verbs and it can be both middle marked and unmarked for the verbs which have only few different meanings; when it has a metaphorical meaning, the variation in terms of middle marking is blocked.

4. Middle marking and aspect (some insights into the prefixation of change in body posture verbs)

Various prefixes can be added to all change in body posture verbs in contemporary Lithuanian, but the relationship between prefixes and the middle marker is not uniform. The results of DLKT based case study are shown in Table 5.

1. Aspectual difference. As can be seen in Table 5, the prefix *at-* is the most frequent prefix with all five change in body posture verbs and is added mostly (for some verbs – only) to the middle marked forms. Traditionally this prefix in those cases is considered to limit the action regarding its time

Table 5

Prefixation of the change in body posture verbs

(prefix)	<i>gulti(s)</i>		<i>klaupti(s)</i>		<i>sėsti(s)</i>		<i>stoti(s)</i>		<i>tūpti(s)</i>	
	unmarked	middle marked	unmarked	middle marked	unmarked	middle marked	unmarked	middle marked	unmarked	middle marked
<i>ap-</i>	147	–	–	–	199	–	127	1375	18	–
<i>at-</i>	340	1557	–	550	(2)	5012	744	4860	–	254
<i>į-</i>	3	–	–	–	405	9	2584	9	3	–
<i>iš-</i>	43	–	–	–	–	–	135	–	–	–
<i>nu-</i>	78	–	–	–	484	–	2726	23	–	–
<i>pa-</i>	6	–	–	–	1	–	638	62	–	–
<i>per-</i>	–	–	–	–	226	–	889	–	–	–
<i>pri-</i>	244	–	177	–	1105	2	101	–	292	1
<i>su-</i>	294	–	38	–	1351	6	7987	–	85	5
<i>už-</i>	591	35	–	–	60	43	671	39	14	–

(cf. DLKG: 402) which means that the difference between the two forms is purely aspectual. Therefore *atsigulti*, *atsiklaupti*, *atsisėsti*, *atsistoti*, *atsitūpti* are telic forms of the change in body posture verbs where the time limit is the only additional meaning compared to the underlying word.

In the cases when *at-* can be added to both middle marked and unmarked verbs (namely *atsistoti*, *atsigulti* and *atstoti*, *atgulti*), the latter have different meaning in comparison to the purely aspectual differences between the middle marked verbs with and without the prefix *at-*. The verb *atstoti* has the lexical meanings ‘go away, leave someone alone’ or ‘serve for/as something’ which are rather distant from the change in body posture situation type.

Interestingly, *gulti* and *gultis*, when the prefix *at-* is added to them, reveal a direct relation with the animacy of the subject: *atsigulti* is used when a person (which is animate and alive) simply changes his/her position (42) and *atgulti* denotes that the subject is ill (43) or dead (i.e. inanimate, not alive) (44), e.g.:

(42) *Su dienoraščiu rankoje ji atsigulė į lovą.* (DLKT)

‘With the diary in her hand, she lay down.’

(43) *Tiesa paaiškėjo, kai motina pasiligojo, atgulė ir buvo aišku, kad jos dienos jau suskaitytos.* (DLKT)

‘The truth emerged when the mother became ill, lay down and it became clear that her days are numbered.’

(44) *Dailininkė Amžinam poilsui atgulė Senavos kapinėse.* (DLKT)

‘The painter was laid to rest (lit. laid down for eternal rest) in the cemetery of Senava.’

2. Lexical prefixes. The majority of prefixes that modify the lexical meaning of the verb (“lexical prefixes”) (i) can be added only to the unmarked forms of the change in body posture verbs and (ii) only few of them can combine with both middle marked and unmarked verbs.

(i) When the lexical prefix is added to the change in body posture verb, it changes the aspect of the verb and also supplements the meaning with some additional spatial aspect of direction (45), temporality (46), etc., e.g.:

(45) *Kritikui desperatiškai reikėjo persėsti iš užpakalinės sėdynės į vairuotojo vietą.* (DLKT)

‘The critic was desperate to change his seat from the back seat to the driver’s seat.’

(46) *Jos priguldavo kelioms valandoms, dažnai joms trūko vietos, koridorius buvo pilnas.* (DLKT)

‘They used to have a lie-down (lit. *to lie down*) for a couple of hours, often there was not enough space for them, the corridor used to be full.’

It is noteworthy that some prefixes (*ap-*, *į-*, *nu-*, *pa-*, *pri-*, *su-*, *už-*) can transitivity the change in body posture verbs. This phenomenon is not strange in Lithuanian: “Derivation by prefixation sometimes involves transitivity of intransitive verbs without ever involving semantic causativisation” (LG: 226).

Exclusively unmarked change in body posture verbs can become transitive when prefixes are added, e.g.:

(47) *Stalą tuoj apsėdo visas ketvertas žmonių, ir prasidėjo kalbos.* (DLKT)

‘All four people sat around the table and the talking began.’

(48) *Mane apsėdo klausimas, į kurį negalėjau rasti atsakymo.* (DLKT) (metaphorical usage)

‘The question obsessed me, and I couldn’t find the answer for it.’

(49) *Kol aš į savo užrašus rašiau lizdo metriką, gulbė vėl šastelėjo atgal ir užtūpė dėti.*

‘While I was writing the metrics of the nest into my notes, the swan flew backwards and roosted (lit. *squat down*) on the hatch.’

(ii) Only a limited number of prefixes can be added to both middle marked and unmarked change in body posture verbs. However, these cases are relatively rare in DLKT (see Table 5). Besides, almost always there is some difference in meaning. For example, compare *pastoti* and *pasistoti*: the unmarked form with the prefix *pa-* is transitive and is always used in conjunction with *kelią* and means ‘interfere by standing in the way’ in (50); it means ‘get pregnant’ in (51); and the middle marked form in (52) can be considered as a telic form of *stotis*, e.g.:

- (50) *Pusiaukelėje tarp Švenčionių ir Lentupio kelių pastojo kažkokia moteris, matyt, sovietinių partizanų bendrininkė.* (DLKT)
 ‘In the midway between Švenčionys and Lentupys one woman, apparently a partner of the soviet partisans, stopped the way.’
- (51) *Vestuvės įvyko Vilniuje, paskui Rasa pastojo ir nebenorėjo važiuoti į nepažįstamą kraštą.* (DLKT)
 ‘The wedding took place in Vilnius, then Rasa conceived and didn’t want to go to an unknown country.’
- (52) *Tik gaidelis nesirūpino, pasistojo ant slenkščio, kraipė galvą ir laukė, kas atsitiks.* (DLKT)
 ‘Only the little rooster didn’t care, [he] stood up on the step, wagged his head and waited for what would happen.’

As Table 5 shows (highlighted cell), *apsistoti* is an exceptional case because it is much more common than the unmarked form *apstoti*. This can be explained by the meaning of *apsistoti* which is very distant from the change in body posture situation type, namely ‘stay at’ (53) and ‘dwell’ (54), e.g.

- (53) *Keletui dienų išvykstame į Londoną. Apsistosime viešbutyje Savoy.* (DLKT)
 ‘We are going to London for a couple of days. We will stay at the hotel Savoy’
- (54) *Prie šios temos apsistosime specialiaime skirsnyje.* (DLKT)
 ‘We will dwell on this topic in a special section’.

When the actual ‘change in body posture’ meaning is relevant, only the unmarked form *apstoti* can be used.

To sum up the section, prefixation has a restrictive effect in the usage of middle marked and unmarked change in body posture verbs: the prefix *at-*, with purely grammatical aspectual meaning, is added to marked forms, and the vast majority of lexical prefixes can be combined only with unmarked forms.

The scheme provided in section 2.5 now can be supplemented in the following way:

PERFECTIVE ASPECT		IMPERFECTIVE ASPECT		
<i>purely aspectual meaning</i>	<i>lexical prefixes</i>	<i>1, 2 person ></i>	<i>3 person: human > animate</i>	<i>> inanimate</i>
middle marked	unmarked	mostly unmarked	middle marked / unmarked (high level of variation)	unmarked

5. Conclusions

In this paper, on the basis of the corpus based study, I argue that middle marking in change in body posture verbs in Lithuanian is not meaningless and its distribution can be defined in relation to at least these three grammatical properties.

1. Unmarked forms are highly preferred with the 1st and 2nd person and inanimate subjects (the latter ones never go with middle marked verbs, except for *stotis*). The highest level of variation between middle marked and unmarked forms is characteristic of the 3rd person human and animate subjects, which occupy the middle position in the animacy hierarchy.
2. Lexical meaning plays an important role: when the verb is highly polysemous, the middle marker is employed to show that precisely the 'change in body posture' meaning is actualized in a sentence; when it has a metaphorical meaning, the variation in terms of middle marking is blocked.
3. When purely aspectual differences must be conveyed, only middle marked forms are used with the prefix *at-*, while with lexical prefixes unmarked forms of change in body posture verbs are preferred.

Abbreviations

ACC – accusativus
INST – instrumentalis
MM – middle marker
NP – noun phrase
TR – transitive

Sources

DLKT = *Vytauto Didžiojo universiteto Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas* [The Corpus of Contemporary Lithuanian]; <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>.

CP = *Corpus do Português* [Portuguese Corpus]; <http://www.corpusdoportugues.org/>.

References

- Comrie, Bernard. 1981. *Language Universals and Linguistic Typology*. Oxford: Basil Blackwell.
- Croft, William. 1990. *Typology and universals*. Cambridge University Press.
- Dahl, Osten, Kari Fraurud. 1996. Animacy in grammar and discourse. Th. Fretheim, J.-K. Gundel (eds.). *Reference and Referent Accessibility*. Amsterdam: Benjamins, 47–64.
- Dahl, Osten. 2008. Animacy and egophoricity: Grammar, ontology and phylogeny. *Lingua* 118, 141–150.
- DLKG = Ambrazas, Vytautas (ed.). 2006. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. (4 ed.). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LKGII = *Lietuvių kalbos gramatika*. 1971. Morfologija: veiksmažodis, prievaismis, dalelytė, prielinksnis, jungtukas, jaustukas, išiktukas, vol. 2. Vilnius: Mintis.
- Geniušienė, Emma. 1987. *The Typology of Reflexives*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Haspelmath, Martin. 1993. More on the typology of inchoative/causative verb alternations. Bernard Comrie, Maria Polinsky (eds.), *Causatives and transitivity*. (Studies in Language Companion Series, 23.) Amsterdam: Benjamins, 87–120.
- Haspelmath, Martin, Andrea D. Sims. 2010. *Understanding morphology*. 2nd edition. London: Hodder Education.
- Hopper, P. J., S. A. Thomson. 1980. Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 6, 251–299.
- Kemmer, Suzanne. 1993. *The Middle Voice*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.
- LG = Ambrazas, Vytautas (ed.). 1997. *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos.
- ME = Karl Mühlentbach, Jānis Endzelins. *Latviešu valodas vārdnīca. Lettisch-Deutsches Wörterbuch* 1–4. Rīga: Izglītības ministrija; Kultūras fonds, 1923–1932.
- Silverstein, Michael. 1976. Hierarchy of Features and Ergativity. R. M. W. Dixon (ed.). *Grammatical Categories in Australian Languages*. Canberra: Australian National University, 112–171.
- Valeckienė, Adelė. 1998. *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Giedrė Junčytė
 Baltistikos katedra
 Vilniaus universitetas
 Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius, Lietuva
 giedre.juncyte@flf.stud.vu.lt

KOPSAVILKUMS

**Medija marķējums ķermeņa stāvokļa maiņas vārbiem
lietuviešu valodā**

Giedrė JUNČYTĖ

Raksts vēltis nelielai daļai no lietuviešu valodas medija lietojuma jomas – ķermeņa stāvokļa maiņas vārbiem: *gulti* ~ *gultis* '(ap)gulties', *klaupiti* ~ *klauptis* 'mesties ceļos', *sēsti* ~ *sēstis* 'sēsties', *stoti* ~ *stotis* 'piecelties', *tūpti* ~ *tūptis* 'tupties'. To izņēmuma spēja parādīties gan bez, gan ar medija marķieri pat identiskā sintaktiskā pozīcijā ir jau pamanīta, bet šis ir pirmais mēģinājums definēt mehānismus, kas ir pamatā šim šķietami brīvajām variācijām. Lai to izdarītu, analizēta minēto darbības vārdū mediālā marķējuma attiecība ar animācijas hierarhiju, polisēmiju, aspektu un transivitāti.

Subjekta animācija ierobežo mediāli marķētu formu lietojumu galvenokārt kopā ar nedzīvu subjektu; nemarkētām formām ir priekšroka arī 1. un 2. personai; augstākais variāciju līmenis starp mediāli marķētām un nemarkētām formām ir raksturīgs 3. personai, kas apzīmē cilvēkus un dzīvus subjektus, kas ieņem vidējo stāvokli animācijas hierarhijā. Svarīga loma ir arī leksiskajai nozīmei un prefiksācijai. Ja vārbs ir ļoti polisemantisks, mediālais marķieris tiek lietots, lai parādītu, ka teikumā ir aktualizēta tieši ķermeņa stāvokļa maiņas nozīme; ja vārbam ir metaforiska nozīme, variācijas mediālā marķējuma ziņā nav pieņemamas. Ja jāparāda tīri aspektuāla atšķirība, tiek izmantotas tikai mediāli marķētas formas ar priedēkli *at-*, bet ar leksiskiem priedēkļiem priekšroka tiek dota nemarkētām formām, kas apzīmē ķermeņa pozas maiņu.

**SŪDUVIŲ KNYGELĖS ETNOMITOLIGINĖ FAKTOGRAFIJA:
MITONIMŲ *BARSTUCKE* ‘DIE KLEINEN MENNICHEN,
ERDLEUTLEIN, DER GÖTTER DIENER’ IR *MARCOPOLE*
‘DIE EDELLEUTHE / ERDE LEUTE RESP. *SUBTERRANEI DICTI*’
ETIMOLOGINĖ RAIDA IR SEMANTINĖ TRANSFORMACIJA**

Rolandas KREGŽDYS
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

0. Indigenių resp. paveldėtų etnomitologinių motyvų tyrimo charakteristika

Indigenias baltų mitologemas būtina diversifikuoti nuo vėlyvų koreliacinių variantų (resp. asociatyvių sinkretinių alternantų, ilgainiui įgijusių diskretinį pobūdį [žr. Елизаренкова 1999: 13; dar žr. Kregždys 2012: 14]), kurių kilmė gali būti grindžiama kaimyninių ide. (ir ne ide.¹) tautų etnomitologinių motyvų introdukcija.

Taikant lingvistinę mitonimų analizės metodologiją, t. y. pasitelkiant vidinę mitologinės vertės leksemų rekonstrukciją resp. interpretuojant morfologinę ir semantinę šios plotmės žodžių motyvaciją, pasitaiko atvejų, kai baltiškieji konstruktai reflektuoja introdukcijos nulemtas tendencijas ir priešingai – iki šiol kultūriniais skoliniais laikyti etnologiniai motyvai suponuoja paveldėtos mitologemos statusą.²

1. Mitonimo *Barstucke* ‘die kleinen Mennichen, Erdleutlein, der Götter diener’ fonomorfologinės ir mitologinės vertės eksplikacija

Mitonimo lytis *Barstucke* ‘maži žmogeliukai / die kleinen Mennichen’ yra užfiksuota *Sūdavių knygelės* perrašuose D, E ir antriniame E kopijos

¹ Plg. pagonių pykčio, maro, mirties neva lietuvių mitologinės būtybės vardo *Mag(g)ilā*, *magyla* interpretacijos ir kilmės variantus bei galimą judėjų demonės *Lilith* ‘naktį besivaidenantis moteriškos lyties demonas’ prototipą (plačiau žr. Kregždys 2016.: 76–78).

² Deja, pasitaiko tyrėjų, kurie iki šiol taiko atomistinį mitologemų tyrimo būdą, t. y. jų kilmę grindžia ne minėta vidinės rekonstrukcijos metodika, bet žodžių homofonija resp. liaudies etimologija, plg. Dainiaus Razausko-Daukinto (2016: 8) visiškai nevykusį mėginimą interpretuoti lietuvių hidronimą *Kaukysa* (kairysis Vilnios intakas) kaip mitonimo sub. lie. *kaukas* ‘(mit.) turtus nešanti namų dvasia, aitvaras ir kt.’ (LKŽe) refleksiją, nors ši mitologinė būtybė su vandens sfera niekaip nesusijusi (plačiau žr. Kregždys 2012: 136, 150, 360). Galima iškelti atsargią prielaidą, kad hidronimas *Kaukysa* reflektuoja regresyvinę konsonantinę asimiliaciją resp. **L-au-k-ysa* → *K-au-k-ysa*, t. y. suponuoja dažną ir archajišką baltų hidronimų šaknį **lauk-* (apie ją plačiau žr. Крегждис 2011: 57–60).

variante (resp. ε). F kopijoje minima forma *Barstuke* ‘nykštukėliai / wichtelchen’, o J nuoraše – lytis *Barstücken*. Kituose šio itin svarbaus vakarų baltų kultūros šaltinio (apie jį plačiau žr. Kregždys 2009) nuorašuose mitologemos grafeminės fiksacijos būdai įvairuoja:

1) A, E, F ir G nuorašuose bei spausdintame variante a reflektuojama inicialinio *B-* → *P-* kaita, matyt, nulemta konsonantinio sinharmonizmo, t. y. *B-ars-t-u-ck-e* D, E, ε → *P-ars-t-u-ck-e* E, F → *Parstüeckenn* A / *Parsticke* G / *Perstucken* a;

2) G perrašo lytis *Parst-i-cke* suponuoja trejųpą deminutyvinio sufikso pr. *-ūk-* (apie jį plačiau žr. Mažiulis 2004: 31) vokalinio elemento *-u-* transformacijos eksplikaciją, t. y. *-u-* > *-i-* kaitą lėmė: a) vokalinis sinharmonizmas³ (t. y. *Parst-u-ck-e* → *Parst-i-ck-e*); b) morfolginės lyties variacija, t. y. galima iškelti atsargią prielaidą, kad galėjo būti vartojama jotvingių lytis su sufikso struktūriniu elementu *-i-* kaip alternatyvioji deminutyvo raiškos forma, plg. suff. pr. *-ik-* darybos būdą (apie jį žr. Mažiulis 2004: 30); c) germanizuotas A perrašo *Parst-ü-ckenn*, t. y. *-ü-* > *-i-*⁴;

3) J kopijoje ir seniausių bei vėlesniojo laikotarpio rankraščių hibridiniame variante K įrašytos formos *Berstucke* ‘maži žmogučiai, kuriuos mes vadiname žemės dvasiomis arba nykštukais; žemės žmogučiai, dievo⁵ tarnai / die kleinen Menlin, die wir die Ertmanlin oder Wichtole nennen; Erdtleutlein, der Götter diener’ / *Berstucke* ‘maži žmogiukai, tų pačių dievų po šėivamedžiu tarnai / der klenen leuthchen der selbige gotter vnter dem hollunder diener’ bei perspaudo a *Perstucken*, matyt, reflektuoja regresyvinės asimiliacijos nulemtą užpakalinės eilės šaknies balsio *-a-* virsmą⁶ į priešakinės *-e-*, t. y. *B-a-rstuck-e* → *B-e-rstuck-e* / *B-e-rstuck-e* / *P-e-rstuck-e-n* (žr. Mannhardt 1936: 246, 252; dar žr. BRMŠ II: 129, 144, 148).

Remiantis atlikta formaliąja struktūrinių elementų kaitos mitonimo analize, galima daryti prielaidą, jog pirminė lytis, kurią jotvingiai galėjo pasiskolinti iš vakarų slavų, buvo *Barstucke* (su germanizuota fleksija *-e* < *-ai* [žr. 23 išn.]) resp. */barstukai/ (žr. 1 schema).

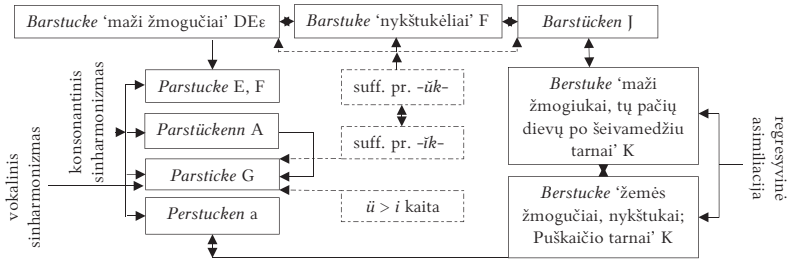
Iš vėlesnių autorių, besiremiančių *Sūduvių knygelės* faktografija (ir ją papildančių savais samprotavimais resp. mistifikacijomis), minėtini aptariamom mitonimo etiologijai svarbūs Motiejus Strykowski ir Mato Praetorijaus pasakojimai.

³ Plg. pr. *assaran* ‘ežeras’ / *azaran* / E 60 ← pr. **ezeran* (PEŽ I: 104; plačiau apie vokalinį sinharmonizmą žr. Bredaks I: 337–342).

⁴ Plačiau apie v. *-i-* > pr. *-i-* kaitą žr. Smoczyński 2000: 189, dar plg. verb. la. *irêt* ‘samdyti’ ← v. v. ž. *hüren* ‘t. p.’ (ME I: 837; dar žr. Smoczyński 2000: 35).

⁵ Turimas omenyje dievas *Puschayts* A B, *Puschkayts* D E ε abcd, *Puschkaytes* F, *Puschkaits* G, *Puschkaytus* J, *Puskayths* K (plačiau apie jo etiologinę raidą žr. Kregždys 2008: 56–63).

⁶ Neatmestina, žinoma, ir *lapsus calami* galimybė.

1 schema. Formalioji mitologemos *Barstucke* struktūrinė ir semantinė raida

Motiejus Strykowskiš šias chthonines būtybes priskiria prūsų panteonui ir apibūdina kaip raudonus žmogeliukus, gyvenančius po šėivamedžiu (resp. bezdu⁷ [dėl lekšemos kilmės žr. 8 išn.]), esančius uolekčio dydžio (66–71 cm), pasirodančius ligoniams mėnulio šviesoje, plg.: „W Prufkiey teŝ ziemi gornej, około Choynic Kamienia, Sempelborka za Toruniem, y indzie o tym drzewie bzowym po dzifiefyŝe czafy bardzo ŝwiątobliwie wedlug ftarozýtnego Pogańŝkiego zakalu tameczni obywatela trzymaiaŝ, wierzac iz pod drzewem bzowym ziemni mieŝzkaiaŝ iacyŝ dziwni duchowie albo fantaŝmy, ktorzych oni krafnymi ludzmi zowiaŝ, y widziec fię częŝto w nocy kiedy miefiac ŝwieci, zwlaŝcza ludziom chorym dawaiŝ, o ich urodzie powiadaiaŝ, iz więcey na łokiec nie ŝa wyŝli wzroŝtem“ (Strykowski 1582: 146; dar žr. Lorentz, Fischer, Lehr-Spławiński 1934: 208).

M. Praetorius (MP III: 293), barstukus resp. *Barsdukkas* vadindamas bezdukais resp. *Beždukkis* (pagal krūmo bezdas pavadinimą [žr. Balsys 2006: 78]⁸), teigia, kad „<...> vyrai paprastai turį ant galvos raudonas

⁷ Šėivamedžio (*Sambucus nigra* L.) sakralinė – tanatologinė / demonologinė / apotropėjinė – funkcija, kuri koreliatyvi su alyvos (*Syringa vulgaris*) pejoratyviniu vaizdiniu, pvz., lenkai tikėjo, kad alyvų krūme gyvena mirtis, žmogui pasirodanti baltai apsirengusios moters pavidalu (CД II: 61), taip pat užfiksuota vakarų slavų etnomitologiniuose aprašuose (CД I: 267–270). Pabrėžtina, kad apotropėjinė šėivamedžio funkcija buvo gerai žinoma germanams, o jo sakralinė funkcija siejama su ŝio augalo uogų minkŝtimo raudona spalva, kuri, Jano Pieterio Marie Laurenso de Vrieso (1937: 41–42) nuomone, dėl analoginės chromotropinės savybės su krauju (dar žr. Kregŝdys 2012: 322), įgijo ypatingą statusą.

⁸ Plg. neapibrėŝtojo polonizmo sub. lie. *bėzdas* 4 (sm.; bot.) 1. 'alyva (*Syringa*)' Mŝk, Kl, Brŝ, Bsg, Pp, Vŝk; 2. 'šėivamedis (*Sambucus*)' SD 9, R, I, P, K, Vvr, Yl; *bėzdis* 2 1.'t. p.' Krtn, P; 2.'t. p.' P, S. Dauk (LKŝe; dar žr. ŝVŝŝ I: 59) ← le. dial. (DLd [Obra]) *bezd* 'paprastoji alyva (*Syringa vulgaris*); šėivamedis (*Sambucus nigra*)' (SGP II¹: 74–77, 84; Brückner 1985: 22; SEJL₂ 107; dar žr. ALEW I: 111; ЭССЯ III: 145; plg. SEJL 58) → blr. dial. бэзд 'paprastoji alyva (*Syringa vulgaris*); šėivamedis (*Sambucus [nigra, racemosa]*)' (ЭСБМ I: 434) kilmės apraŝą (plačiau žr. Kregŝdys 2016: 232).

kepurėles⁹, o moterys baltas skraistes“ (dar žr. BRMŠ III: 258; Balsys 2006: 77)¹⁰. Visi šie mitonimo *Barstucke* atributikos elementai ir funkcinė distribucija, t. y. ‘mažieji žmogučiai; naminukai, žemės dvasios (elfai); dievų, gyvenančių po šėivamedžiu, tarnai; dievo Puškaičio pagalbininkai, nešantys javus ir juos saugantys’ (Mannhardt 1936: 246; BRMŠ II: 129, 133), neabejotinai yra vėlyvos etnomitologinės introdukcijos refleksija, kurios etiologinis pradžmuo sietinas su germanų tautų senojo tikėjimo sistema (žr. 9, 16 išn.), vakarų baltų iš dalies modifikuota (žr. toliau).

Analizuojant aptariamos mitologemos etimologinę raidą, būtina akcentuoti, kad ligšiolinių tyrimų autoriai skirtingos fonetinės struktūros lytis aiškina, pasitelkdami diferentines pamatines leksemas, o kai kurias formas (resp. neužfiksuotas *Sūduvių knygelėje*) sukurdami resp. mistifikuodami, pvz., M. Praetorijus (MP III: 293) lygina sub. (?) lie. *barsda* ‘barzda’ su jo paties sugalvota forma *Barsdukkas*; lyties *Perstucken* a kilmę Aleksanderis Brückneris (1980: 212) sieja su sub. lie. *pirštas* ‘viena iš penkių judinančių plaštakos ar letenos galūnių’ (LKŽe), nors mitologemą *Barstucke* iki šiol įprasta kildinti iš verb. lie. *barstyti* ‘pilti kur (birus daiktus)’ (Greimas 1990: 38; Balsys 2006: 77 [dėl tokios sąsajos menko pagrįstumo resp. vakarų baltų leksemų etimologizavimo, remiantis tik rytų baltų¹¹ kalbine medžiaga, žr. Būga I: 152]).

Patikėti tokiu šio mitonimo kilmės aiškinimu negalima dėl rytų baltų medžiagos analizės ydingos metodikos, mat verb. lie. *barstyti* jokia būdu

⁹ Norbertas Vėlius (1977: 183), remdamasis lietuvių sakmių faktografija, teigia, kad raudonas kepuraitės dėvi kaukai (dar žr. Balsys 2006: 56). Toks etnomitologinis motyvas, matyt, pasiskolintas iš vakarų baltų.

Slavų mitologijoje raudona spalva dažnai implikuoja chtoninių dievybių ar demonų atributikos determinizmą (tiesa, yra išimčių, pvz., Sventovito, siejamo su griausmo ir karybos dievybe, šventyklos Arkonoje stogo ir apeiginių drabužių spalva ir kt. [Иванов, Топоров 1965: 32–33, 35, 43]) – raudoni gali būti ne tik požemio būtybių darbužiai, bet ir kūno dalys (plačiau žr. СД II: 649–650). Teigiama, kad vienas požemio nykštukų atributas – siaurėjančios raudonos kepuraitės suponavo vakarų (lenkų) ir rytų (gudų) slavų mitologemų referentinį įvardijimą, t. y. le. dial. *krasnoludek* ‘nykštukas, gyvenantis po žeme’, le. dial. *krasnalek* ‘t. p.’ ir kt. ← (s. / v.) le. *krasny* ‘raudonas; gražus ir kt.’ + (v.) le. *ludek* ‘žmogelis, žmogutis ir kt.’ // blr. dial. *красналіодак* ‘nykštukas’ (žr. Ogrodowska 2001: 92; Podgórski, Podgórska 2005: 239–240; Karłowicz II: 470–471; SW II: 530–531; SPW XI: 127–128, XII: 343–344; SSt III: 378–379; ЭСБМ V: 114; dar žr. Brückner 1980: 185).

Nekyla abejonių, kad šis atribucinis drabužių elementas yra introdukuotas iš germanų mitologinių sakmių, kuriose aiškiai determinuojama nykštuko kepurėlės funkcija – fazinė regimumo / neregimumo, siejamo su mirusiųjų kultu (plg. svarbiausio šiaurės germanų dievo [taip pat ir laidojimo apeigyno autoriaus bei Valhalos valdovo] Odino vaizdinį su plačiakrašte kepure / skrybėle (s. isl. *siðhotttr*) ar gobtuvu, dar plg. jo epitetus s. isl. *Grímr* ‘apsigobęs gobtuvu’, s. isl. *Grimnir* ‘t. p.’ (IED 216), s. isl. *Hǫtttr* ‘su skrybėle’ (IED 312; Kempniński 2003: 163, 165; dar žr. Kregždys 2012: 250, 326–327), kaita (plačiau žr. Vries de 1935: 285).

¹⁰ Identiškai jai apibūdinami ir žemės žmogeliukai *Kaucke* (žr. MP II: 363).

¹¹ Minėtina, kad vakarų baltų leksemas, reflektuojančios sememas ‘berti’ / ‘barstyti’ nėra užfiksuotos rašto paminkluose (žr. Mažiulis 1981: 261).

nesuponuoja apotropėjinės žemės ūkio kultūrų funkcijos (plg. Balsys *ibid.*), mat šio veiksmožodžio semantinė raiška reflektuoja jos antinomiją resp. reikšmes ‘išmėtyti / išbarstyti’¹² ↔ ‘pamesti’¹³ ↔ ‘netekti / žūti’¹⁴, o semema (tr.) ‘sėti’¹⁵ sietina ne su sakraline vitališkumo ar proliferatine praktika, bet reikšmės ‘išmėtyti / išbarstyti’ sinonimine vartoseną (žr. 12 išn.). Taip pat minėtina, kad ši semantinė grandis nereflektuoja Algirdo Juliaus Greimo (1990: 38) rekonstruotos protosememos *‘turtų dalinimas / barstymas’, plg. kontradikcinę reikšmę ‘netekti / žūti’.

Todėl jau Gottfriedo Ostermeyerio (1775: 15) veikale *Beytrag zur Altpreußischen Religionsgeschichte* (Marienwerder: in der Königl. Westpreuß. Hofbuchdruckerey bey Johann Jacob Kanter, 1775), arba *Senovės prūsų religijos istorijos aprašas*, įvardytas žemės ir požemio resp. chtoninių dievų *Barfūkai* ‘silvanų vaikai – giriniai, miško dvasios’ ir verb. lie. *barstyti* ‘išbarstyti, išmėtyti’ etiologijos ryšys bei sąsajos paieška su italikų mitonimais *Fauni*, *Sileni* (apie juos plačiau Grimal 1990: 153–154, 401), priskirtini liaudies etimologijai resp. homofonų lyginimo metodikai. Todėl toks mitonimo *Barstucke* kilmės aiškinimas yra koreguotinas iš esmės.

Spėtina, kad aptariama vakarų baltų mitologema yra reflektuojama lenkų¹⁶ šnektų pavyzdžių, plg. le. dial. (Psd – Ulš [Kamieniec Podolski]) *bajstruk* ‘blogoji dvasia, gyvenanti po bezdo šaknimis, sulaužanti ranką tam, kas ši

¹² Plg. sememą (iter.) ‘pylinėti kur (birus daiktus): *Kam barstai grūdus po pirkėčią?* Dkš; *Vaikai bařsto žirnius, smėlį* Pn; *Barstyk atsijas ant ližės duoną kepanį* J ir kt. (LKŽe).

¹³ Plg. *Jis pinigų veltui nebarstydavo* rš; *Aš nebarstaus (neleidžiu niekais, neikvoju) – kas barštos, tas nebsurankioja (teisinasi šykštuolis)* Šts (LKŽe).

¹⁴ Plg. sememą (refl.) ‘be laiko atsivesti, turėti negyvus (ppr. apie kiaules ar avis): *Netikus kiaulė veislei – kaip pradėjo barstyti, tai kelinti metai paršų nebeatsiveda, vis išsibařsto* Jž (LKŽe).

¹⁵ Plg. *Dar gerai nesušilo, o jis jau avižas bařsto* Pn (LKŽe).

¹⁶ Vakarų slavų areale buvo labai plačiai paplitęs nykštukų kultas, rytų slavams ne itin būdingas (Шамякина 2008: 229). Ypač jais tikėta kašubų gyventose žemėse, nors pasakojimų apie nykštukus užfiksuota ir Kujavuose, Mazovijoje ir Silezijoje bei Vakarų Lenkijoje (Lorentz, Fischer, Lehr-Splawiński 1934: 209). Čia vartoti keli šių mitinių būtybių įvardijimai: I. slaviškieji – le. dial. *krósnjeta* ‘nykštukai, gyvenantys po žeme’ / le. dial. *dromnê (drobne)* ‘t. p.’ (Lorentz, Fischer, Lehr-Splawiński 1934: 103; SW I: 558); II. skoliniai iš vokiečių kalbos – le. dial. *underęcckzi* ‘nykštukai’ < (? partityvinis vertinys) v. *Unterländer* ‘žemupio (požemio) gyventojas’ / le. *kobold, kobolt* ‘kalnų nykštukas, saugantis kasyklose esančius brangiuosius metalus ir brangakmenius’ < v. *Kobold* ‘namų dvasia; nykštukas’ (Lorentz, Fischer, Lehr-Splawiński 1934: 103; SW II: 383; dar žr. Kluge 2002: 507). Kašubai juos įsivaizdavo esant mirtingus (gyvena iki 1000 metų) žmogaus pavidalo besielius mažutėlius vyrus ir moteris, mėgstančius šokti, gyvenusius panašiai kaip ir žmonės. Manyta, kad jų gyventa senose kapavietėse (tikėta, kad nykštukai bendrauja su mirusiais), akmenų krūvose, po medžiais, po duonkepe krosnimi, tvartuose, arklidėse, namuose prie židinio. Jie rengėsi raudonais drabužiais ir mūvėjo raudonas kepuraites. Jų veikla žmonėms yra palanki: rūpinasi tvarto gyvuliais (ypač arkliais), atsilygina už jiems dovanotą pieną auksiniais ar sidabriniais pinigais, ar auksu virtusiu arklį mėšlu, t. y. teikia žmonėms sėkmę. Vis dėlto jų negalima pykdyti, nes yra labai kerštingi (plačiau žr. Lorentz, Fischer, Lehr-Splawiński 1934: 103–104, 208).

krūmą iškasa' (SGP I³: 425; Karłowicz I: 54–55; SW I: 85; dar žr. Kregždys 2016: 221)¹⁷, suponuojant vak. bl. **bastrukas* 'nykštukas' (su diftongo *-aj-* /ai/ > *a* monoftongizacija¹⁸ [plg. identišką Ragainės šnektos kitimą (plačiau žr. Zinkevičius 1966: 91, 2006: 187)]) → vak. bl. **barstukas* 't. p.' (su sonanto *-r-* metateze, plg. pr. *wubri* 'blakstiena' E 82 ← pr. **bruwi* 'antakis' [dėl kontaminacijos su v. *wimpro* 'Wimper' (žr. PEŽ IV: 266; dar žr. Kregždys 2012: 43)]).

Minėtina, kad peyoratyvinė le. dial. *bajstruk* 'pavainikis; piktoji dvasia, gyvenanti po šėivamedžio šaknimis' (apie šį lietuvių kalbos polonizmą dar žr. Kregždys 2016: 28–29, 221) referento 'blogoji dvasia' konotacijos genezė yra apibrėžta šios vakarų slavų tautos tikėjimu, neva vaikas pamestinukas (↔ betėvis / našlaitis) gali būti siejamas su blogio palikuonimi, plg. le. dial. *podziomek*¹⁹ 'blogio dvasia, pakeičianti naujagimį pamestinuką' (SOWM VI: 179), o le. dial. *podziomek* įprastai suponuoja sememą 'nykštukas', plg. le. dial. *podziemek* 'mitinė po žeme gyvenanti būtybė, keičianti vaikus; nykštukas' (SW IV: 445, 446; dar žr. 19 išn.).

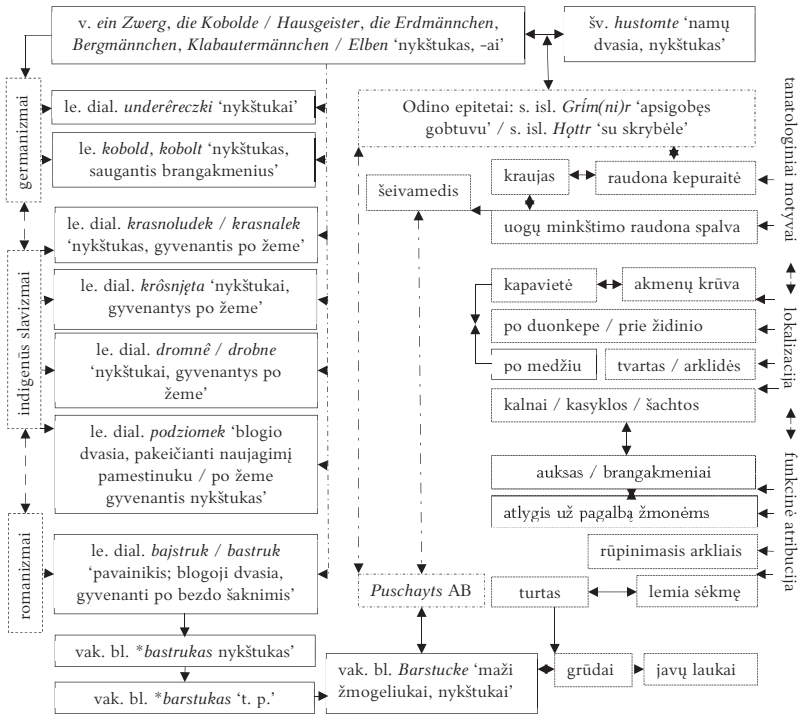
Remiantis galima slaviškoji kultūrinio superstrato introdukcija (žr. 16, 17 išn.; 2 schema), būtina akcentuoti, kad jos indigenumo statusu taip pat reikia abejoti, mat anksčiau išvardytos atributikos nykštukų mitologema būdinga tik vakarų slavams (žr. Шамякина 2008: 229), savo gyvenamąja teritorija besiribojusiems su germanais. Todėl galima iškelti atsargią prielaidą, kad šis mitonimas suponuoja pirminį resp. indigenų germanų mitologinį motyvą²⁰, perimtą iš jį taip pat pasiskolinusių vakarų slavų. Šis spėjimas argumentuotinas germanų kilmės skolinių, įvardijančių mitonimą, vartoseną (žr. 16 išn.) bei

¹⁷ Ši leksema yra romanų kilmės, t. y. le. dial. (Psd [Llš, Ulš]; MLd [gwara bojkowska] ir kt.) *bajstruk* 'pavainikis; piktoji dvasia, gyvenanti po šėivamedžio šaknimis' (SW I: 85; Karłowicz I: 54–55; SGP I³: 424–425; AGB III²: 53; Cechosz-Felczyk 2004: 29; ЭСБМ I: 281), suponavusi blr. *байцтрук(ь)* 'pavainikis, nesantuokinis vaikas' (Носовичъ 1984: 12; Байкоў, Некрашэвіч 1993: 41), r. dial. *бастрыцьк*, *байцтрук* 't. p.' (Даль I: 53; Фасмер I: 132), kildinama iš s. / v. le. *baster* 'pavainikis; bevaisis skirtingų rūšių gyvūnų palikuonis; vyno rūšis ir kt.' (< v. v. a. *bastard* 'pavainikis' ← V. lo. *bastardus* 'šventiko vaikas, neteisėtas palikuonis' ← s. pranc. *bastard* 'nesantuokinis vaikas, gimęs daržinėje' [SW I: 103; SPW II: 26; SSt I: 70; ЭСБМ I: 281; MLex 10; Blaise 1994: 99; Klein I: 152–153; dar žr. Kabelka 1964: 24, 63; Krištopaitienė 2004: 260; ALEW I: 127; Kregždys 2014: 27–28; Аникин II: 91–92, 256; plg. Moszyńska 1975: 163]) (plačiau žr. Kregždys 2016: 28–29).

¹⁸ Ši kaita priskirtina alternatyviajai eksplikacijai, mat paraleliai su le. dial. *bajstruk* (su *-j-*, pasiskolintu iš ukrainiečių kalbos [ЕСУМ I: 118]) vartojama ir le. dial. *bastruk* (žr. SGP I³: 424–425).

¹⁹ Le. dial. *podziomek* 'blogio dvasia' yra koreliatyvus le. dial. *underêczek* 'nykštukas' (plačiau žr. Lorentz, Fischer, Lehr-Splawiński 1934: 103, 208; dar žr. 16 išn.).

²⁰ Germanai vartoja gausybę nykštukų įvardijimo variantų: v. ein *Zwerg*, die *Kobolde* / *Hausgeister*, die *Erdmännchen*, *Bergmännchen*, *Klabautermännchen* / *Elben* (Vries de 1935: 284). Apie jų etiologiją ir santykį su šiaurės germanų mitologiniais atitikmenimis, pvz., su šv. *hustomte* 'namų dvasia, nykštukas' plačiau žr. Vries de 1935: 284–285 (dar žr. Hellquist 1922: 988; Vries de 1977: 595).

2 schema. Mitionimo vak. bl. (jotv.) *Barstucke* etiologinė raida ir etnomitologinė

vakarų slavų nykštukų funkcinė, lokaline ir atributinė konotacija, identiška šio referento germanų designacijai: 1) galima nykštuko – namų dvasios ir mirusiųjų kulto etiologinė sąsaja (Vries de 1935: 56, 285); 2) apotropėjinė ir partityvinė vitališkumo (ūmaus būdo / šokio atribucija) funkcijos būdingos ir germanų indigenioms mitologemoms, ir jų vakarų slavų bei baltų refleksijoms (plačiau žr. Vries de 1935: 285).

Germanų indigenios mitologemos introdukciją per vakarų slavų arealą galima argumentuoti ir aptariamo mitionimo funkcinė distribucija (žr. 16 išn.) bei aukomis, kurios *Sūduvių knygelėje* įvardijamos, nurodant dievo Puškaičio, kuriam paklūsta²¹ nykštukai, veiklos sferą: „Po juo (resp. šėivamedžiu – R. K.) atneša duonos, alaus ir kito maisto ir prašo jį apšviesti savo markopolius (*Markopolan*) ir pasiųsti savo barstukus (*Parstucken*) (mažuosius žmogelius) į jų kluonus, kad jie ten prineštų javų ir gerai saugotų ką atnešę“ (BRMŠ II: 148;

²¹ Vakarų slavų nykštukai buvo valdomi karaliaus, ant galvos nešiojusį aukso karūną (Lorentz, Fischer, Lehr-Splawiński 1934: 103).

dar žr. Kregždys 2008: 63), plg. germanų nykštukams įprastai žmonių aukojamus dubenėlių pieno, kruopų ir sviesto, duonos ir gėrimų (alaus ir pan.), kartais drabužių (žr. Vries de 1935: 285). Nekyla abejonų, kad frumentalinė apotropėjinė funkcija yra vakarų baltų tautų inovacija, nulemta objektyvių (taip pat ir geografinių) jotvingių gyvenamųjų vietų sąlygų – Prūsijoje, skirtingai, nei Vokietijoje ar šiaurės germanų kraštuose, nėra kalnų ir šachtų, su kurių gelmėse esančiais turtais buvo siejama pirminė nykštukų – turtų globėjų ir savininkų – funkcija (žr. 16 išn.). Dėl šios priežasties, su aptariamu mitonimu galėjo būti susieta, matyt, vieni svarbiausių baltų sėkmės atributų – grūdai / duona resp. sotaus gyvenimo pagrindiniai simboliai (žr. 2 schemą).

2. Mitonimo *Marcopole* A ‘die Edelleuthe’ / C ‘Erde leute resp. *Subterranei dicti*’ fonomorfologinės ir mitologinės vertės eksplikacija

Viename vertingiausių *Sūduvių knygelės* A nuoraše užrašyta jotvingių mitonimo lytis *Markopolan* ‘markopolius’ / *Marcopole* ‘dvarininkai, dvarponiai / Edelleuthe’²² įvairuoja tik fleksiniu formantu²³ (Mannhardt 1936: 246, 252). Kopijų B *Marckopolan*, E / ε *Marcopole*, F *Marckopole* / *Markopole* ir spausdintinų *Sūduvių knygelės* variantų a, b, c, d formos *Markkopole* / a *Marckopole* yra identiškos fonetinės vertės A perrašo lyties aspektu.

Grafemų kitimai reflektuojami perrašų C *Markopelen*²⁴ bei G *Markepole*, spėtina, nulemti regresyvinės asimiliacijos resp. **Mark-o-p-o-l-e(n)* → (I) *Markop-e-l-e-n* / (II) *Mark-e-pol-e*, ir kopijų K *Merkopele* ‘žemės / požemio dvasios – nykštukai’²⁵, reflektuojančios diploidinę regresyvinę asimiliaciją resp. **M-a-rkop-o-l-e* → *M-a-rkop-e-l-e* → *M-e-rkop-e-l-e*, bei J *Merkopete* / *Markopeten*, kurių struktūrinis elementas *-te* yra atsiradęs dėl analogijos su v. *Edelleute* ‘dvarininkai, dvarponiai’ (dar žr. 26 išn.), lyčių (žr. Mannhardt 1936: 246, 252; BRMŠ II: 129, 133, 144, 148).

Spėtina, fonetinei ir morfologinei leksemos interpretacijai itin svarbios yra ir perrašo E *Marckoppole* bei pastaro antrinio varianto ε *Markoppole* lytis (Mannhardt 1936: 246), reflektuojančios bilabialines geminatas, galimai suponuojančias nekirčiuotą pirmąjį *-o-* resp. jungiamąjį balsį **-ā-* (plačiau

²² Tokia semema aptariamas mitonimas apibrėžiamas vėlesniojo laikotarpio perrašuose (žr. Mannhardt 1936: 246).

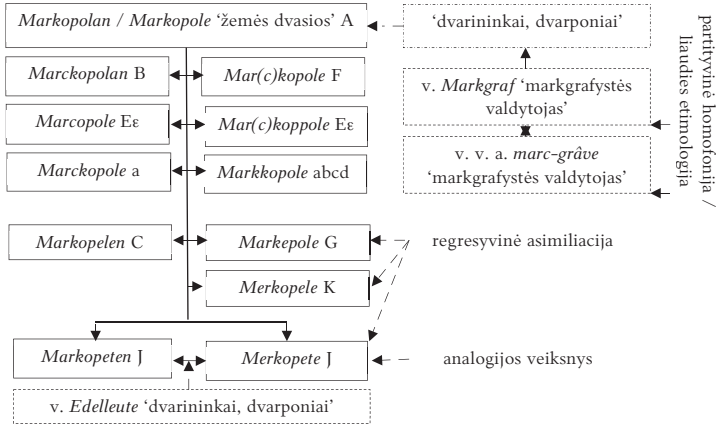
²³ Lytis *Markopolan*, matyt, reflektuoja ō kamieno vak. bl. (dial.; jotv.) acc. pl. fleksiją **-ans* (apie ją žr. Mažiulis 2004: 41–42) su okazionaliai praleistu finaliniu *-s*, o forma *Marcopole* suponuoja germanizuotos vak. bl. nom. pl. **-ai* (žr. Mažiulis 2004: 40) → *-e* kaitą, plg. *jō* kam. top. pr. *Absmedie* 1359 ↔ pr. *median* ‘miškas’ E 586 (plačiau žr. PEŽ III: 119; Gerullis 1922: 7).

²⁴ Lyties fleksija modifikuota, remiantis germanų grafine tradicija, t. y. acc. pl. formantas vak. bl. *-ans* → *-en* (žr. 17 išn.).

²⁵ Dėl reikšmės žr. 17 išn.

žr. Derksen 1996: 16; Kregždys 2012: 32), mat jungiamasis balsis pr. *-ā- dažnai apskritai nerašomas resp. nunykęs (Mažiulis 2004: 22) (žr. toliau).

Vadinasi, galima daryti atsargią prielaidą, kad archajišką resp. pirminę fonomorfologinę struktūrą reflektuoja perrašo A lytys *Markopolan / Marcopole* (žr. 3 schemą).

3 schema. Formalioji mitologemos *Markopolan / Marcopole* struktūrinė ir semantinė raida

Minėtina, kad A perrašo reikšmė 'Edelleuthe' yra išbraukta ir kitos spalvos rašalu įrašyta semema 'žemės dvasios resp. nykštukai, elfai / Erde leute / *Subterranei dicti*'²⁶ (Mannhardt 1936: 246). Dėl mitonimo *Marcopole* A antitezinių sememų 'dvarininkai, dvarponiai / Edelleuthe' ≠ 'žemės dvasios resp. nykštukai, elfai / Erde leute / *Subterranei dicti*' etiologijos galima iškelti prielaidą apie *Sūduvių knygelės* neišlikusio originalo nežinomo autoriaus ir šio veikalio perrašinėtojų mėginimą įžvelgti žodžio kilmę resp. susieti jį su kultūrinėmis to laikmečio realijomis, t. y. A perrašo išbrauktoji reikšmė 'dvarininkai, dvarponiai / Edelleuthe' galėjo rasti susiejus jotvingių *Marcopole* su panašiai skambančiu v. *Markgraf* / v. v. a. *marc-grāve* 'viduramžių Vokietijoje markgrafystės valdytojas, turėjęs didesnius įgaliojimus negu grafas; kunigaikščio įsteigto teismo teisėjas' (DWG VI: 464; MLex 134). Neatmestina

²⁶ *Sūduvių knygelės* vertimo autoriai pasirinko sememą 'žemės žmonės' (BRMŠ II: 144), tačiau tokia interpretacija reiktų labai abejoti dėl A perraše nurodytos reikšmės lotynų kalba '*Subterranei*' resp. 'požemio gyventojai' (plg. Lewis, Short 1958: 1784). Todėl galima iškelti prielaidą, kad sintagma *Erde leute* čia sinonimiškai pavartota vietoj dūrinio *Erdmännchen* 'žemės / požemio dvasios – nykštukai'.

galimybė, kad semantinę mitonimo kaitą galėjo lemti ir atsitiktinė rašto klaida resp. *lapsus calami*, plg. akivaizdų v. *Erdleute* ‘žemės dvasios resp. nykštukai, elfai’ ir v. *Edelleute* ‘dvarininkai, dvarponiai’ fonetinį sąsambį.

Aptariamos mitologemos kilmė iki šiol nėra išaiškinta, nors būta ne vieno bandymo tą padaryti (plačiau žr. Balsys 2006: 82–83), pvz., G. Ostermeyeris (1775: 17), minėdamas žemės ir požemio resp. chtoninių dievų mitologemą *Marcopol* ‘dvarponių dievas’, mėgina šį mitonimą interpretuoti kaip svetimybę (apie tokią hipotezę plačiau žr. Balsys 2006: 83–84). Toks spėjimas, žinoma, yra visiškai nesėkmingas ne tik dėl rekonstruojamo dūrinio v. v. a. *marke* / v. *Mark-* ‘siena, pasienio ruožas’ + le. *-pole* ‘dirva, laukas’ semantinės vertės ir mitonimui priskiriamų funkcijų diferencijos, bet ir formaliųjų struktūrinių minėto kompozito ypatumų: 1) neįtikėtina, kad vakarų baltų kalbose būtų vartotas sudurtinis žodis, sudarytas iš dviejų skirtingų kalbų (resp. germanų ir slavų) grupių leksinių vienetų; 2) prūsų kalbos rašto paminkluose užfiksuota nemaža taip vadinamų linksnio dūrinių, daromų pagal vokiečių kalbos gramatikos taisyklės (plačiau žr. Lašinytė 2007: 245), t. y. būtų tikėtinos lytys **Markpale* / **Markepale* (su sl. *-o-* > vak. bl. *-a-* [žr. Levin 1974: 29]), bet tokios nėra užfiksuotos. Vadinas, superstratinė šios mitologemos kilmės hipotezė priskirtina liaudies etimologijos pavyzdžiams.

Deja, net ir autoritetingi lingvistai tesugebėjo pateikti liaudies etimologija grįstus fantasmagorinius resp. kazuistinius svarstymus, plg. A. Brücknerio (1980: 212–213), kuriam šios mitologemos kilmė buvo visiškai neaiški, du kompozito struktūros aiškinimo būdus: 1) *Marco-* < ? sub. pr. *merga* ‘mergina’ GrG 52 / lie. *mergà* ‘suaugusi netekėjusi moteris, mergina ir kt.’ (LKŽe) + *-pole* ← **-pote* < sub. lie. *patis* ‘vyras žmonai’ (LKŽe); 2) *Marco-* < adj. lie. *márgas*, *-à* ‘su ne vienos spalvos dėmėmis, juostomis, ornamentais, raibas, rainas ir kt.’ (LKŽe) + *-pole* ← **-pote* < sub. lie. *patis* ‘t. p.’. Tokios hipotezės yra nepatikimos ne tik dėl formalaus struktūrinių lyginamųjų leksemų elementų neatitikimo, bet ir dėl semasiologinio sąryšio su mitologiniu referentu ‘požemio būtybė / nykštukas’ stokos.

Nekyla abejonių, jog ši mitologema reflektuoja *karmadhāraya* tipo kompozitą, kurio pirmasis sandas *Marco-*, sietinas su adj. pr. **markā-* ‘įmirkusi, šlapia’ (PEŽ III: 111), dažnu prūsų toponimikoje, plg. top. pr. *Marke-lauke* 1342, *Marko-waio* 1315 (Gerullis 1922: 94, 95).

Antrasis dūrinio sandas taip pat suponuoja baltiškos kilmės struktūrinį darinį, reflektuojamą ir rytų baltų – lietuvių kalboje: pietų žemaičių varniškių (Kvėdarna [288]) ir šiaurės žemaičių telšiškių (Alsėdžiai [96]) dialektinėse zonose užfiksuoti leksemos lie. dial. (žem.) *puōlis* 2 ‘išvirtę, suguldyti javai ar kt.’ Kv: *Buvo geri linai, ale daug puōlių buvo Als* (LKŽe) vartosenos pavyzdžiai.

Vadinas, galima atsargiai spėti, kad jotvingiai vartojo antonomazijos būdu pasidarytą mitonimą, reiškiantį **‘mitologinę būtybę, saugančią javus nuo*

suguldymo ir išmirkimo resp. besirūpinančia grūdais²⁷, t. y. adj. vak. bl. dial. (jotv.) **markā-* ‘įmirkęs, šlapias’ + sub. vak. bl. (jotv.) **palāi*²⁸ ‘išguldyti javai ar kt.’ / (*n. collect.*) **palā* ‘suguldyti javai’ (← praet. vak.²⁹ bl. **pal-* ‘sukrito, supuolė’ [PEŽ I: 120; dar žr. ALEW II: 826]) → (*n. collect.* [*karmadhāraya* tipo kompozitas]) sub. vak. bl. dial. (jotv.) **markā-palā* ‘sumirkę / suguldyti javai’ → (antonomazija) **markā-palas/-ai* ‘būtybė/-ės, besirūpinanti/-čios suguldytais ir sumirkusiais javais³⁰ → jotv. *Markopolan* ‘markopolius’ / *Marcopole* ‘žemės dvasios resp. nykštukai, elfai / Erde leute / *Subterranei dicti* (→ dvarininkai, dvarponiai / Edelleuthe)’.

Remiantis atlikta analize, galima išskelti atsargią prielaidą, jog *Sūduvių knygelėje* minimi du žemės dvasių / nykštukų įvardijimai yra sinoniminės kilmės (plg. Balsys 2006: 83), kurių antrasis resp. jotv. *Markopolan* radosi baltų žemėse (todėl yra vėlyvesnis) ir sietinas su mitologinių būtybių atliekama funkcija.

3. Išvados

1. Mitonimas *Barstucke* priskirtinas kultūriniais vakarų slavų arealo skoliniais, t. y. le. dial. *bajstruk* / *bastruk* ‘blogoji dvasia, gyvenanti po bezdo šaknimis’ suponavo vak. bl. **bastrukas* ‘nykštukas’, dėl sonanto metatezės virtusiu vak. bl. **barstukas* ‘t. p.’.
2. Mitologema jotv. *Markopolan* / *Marcopole* ‘žemės dvasios resp. nykštukai / Erde leute / *Subterranei dicti* (→ dvarininkai, dvarponiai / Edelleuthe)’ reflektuoja *karmadhāraya* tipo kompozitą sub. vak. bl. dial. (jotv.) **markā-palā* ‘sumirkę / suguldyti javai’, suponuojantį antonomazijos moduliacinę mitonimų tipo refleksiją *‘mitologinė būtybė, sauganti javus nuo suguldymo ir išmirkimo resp. besirūpinanti grūdais’.
3. *Sūduvių knygelėje* minimi žemės dvasių / nykštukų įvardijimai *Barstucke* ir *Marcopole* yra sinonimai.

²⁷ Mat išguldytų javų varpose grūdai pradeda dygti ir gali būti naudojami tik pašarams.

²⁸ Grafemos *ā* žymėjimas raide *o* prūsų kultūros paminkluose gali būti aiškinamas pr. **-p-* labializaciniu poveikiu (PEŽ IV: 8), plg. vak. bl. *P-o-ttolo* ↔ *P-a-tols*, *P-a-tollo* ‘Pikulo epitetas’ ← **P-a-talas* ‘t. p.’ (PEŽ III: 233–234; dar žr. Mannhardt 1936: 195, 312).

²⁹ Vytautas Mažiulis (PEŽ I: 120), remdamasis part. praet. act. pr. *aupallusis* ‘radė’ III 117₂₆, teigia, kad vakarų baltai visoms šio veiksmožodžio laikų paradigmoms apibendrinio esamojo laiko kamieno lytį su šaknies *-ā-*, o rytų baltai – preterito kamieną bl. **pōl-* (su akūtu kirčiuotu *ō*). Dėl pr. *ō* (III Kat. [šiuo atveju jį pakeitusio apibendrintojo *ā*] < bl. **ō* < ide. **ō*) ir lie. *uo* santykio plačiau žr. Mažiulis 1970: 21.

³⁰ Plg. antonomazijos pavyzdžius: lie. *Perkūnas* ‘(mit.) griausmo, žaibo dievas’ ↔ subst. lie. *perkūnas* ‘griaustinis’ ← bl. **perkūnas* ‘tas, kuris susijęs su Perkūno medžiu (ąžuolu)’ ↔ bl. **perkus* ‘Perkūno medis’ (PEŽ III: 265–266; Kregždys 2012: 344); la. *dievs* ‘dangus’ ↔ dangaus dievas’ (ME I: 485–486); vak. sl. *gluosnis* ‘velnio buveinė’ ↔ ‘velnias’ (CД I: 335) ir kt. (dar žr. Kregždys 2012: 48, 128, 136, 140, 177, 214, 223, 484, 495).

Literatūra

- AGB I⁽¹⁻²⁾-VII⁽¹⁻²⁾ = *Atlas gwar bojkowski* 1-7. Opracowany głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN (Wanda Łukasik-Szulowska, Janusz Rieger, Ewa Wolnicz-Pawłowska) pod kierunkiem Janusza Riegera. Wrocław & Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980-1991.
- ALEW I-III = *Altltauisches etymologisches Wörterbuch* 1-3. Unter der Leitung von Wolfgang Hock und der Mitarbeit von Elvira-Julia Bukevičiūtė und Christiane Schiller, bearbeitet von Rainer Fecht, Anna Helene Feulner, Eugen Hill und Dagmar S. Wodtko. Hamburg: baar, 2015.
- Balsys, Rimantas. 2006. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, duosios: nuo apeigos iki prietaro*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Blaise, Albert. 1994. *Dictionnaire Latin-Français des auteurs du Moyen-Age. Lexicon Latinitatis Medii Aevii*. Tvrnholti: Typographi Brepols editores pontificii.
- Breidaks I-II = Antons Breidaks. *Darbu izlase* 1-2. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2007.
- BRMŠ I-IV = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. Sud. Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 1-2), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 3-4), 1996-2005.
- Brückner, Alexander. 1980. *Mitologia słowiańska i polska*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Brückner, Alexander. 1985. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Cechosz-Felczyk, Iwona. 2004. *Słownictwo gwary Oleszkowiec i Hreczan (Greczan) na Podolu*. Kraków: Lexis.
- Derksen, Rick. 1996. *Metatony in Baltic*. Amsterdam & Atlanta: Editions Rodopi B.V.
- DWG I-XVI = *Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm*. 16 Bde. in 32 Teilbänden. Leipzig 1854-1961. Quellenverzeichnis. Leipzig: S. Hirzel, 1971.
- Gerullis, Georg. 1922. *Die altpreußischen Ortsnamen*. Berlin und Leipzig: Vereinigung wissenschaftlicher Verleger.
- Greimas, Algirdas Julius. 1990. *Tautos atminties beiėškant*. Vilnius & Chicago: Mokslas.
- Grimal, Pierre. 1990. *The Concise Dictionary of Classical Mythology*. Oxford: Basil Blackwell.
- Hellquist, Elof. 1922. *Svensk etymologisk ordbok*. Lund: C. W. K. Gleerups förlag.
- IED = *An Icelandic-English Dictionary based on the Ms. Collections of the late Richard Cleasby, enlarged and completed by Gudbrand Vigfusson*. Oxford: At the Clarendon Press, 1874.
- Kabelka, Jonas. 1964. *Kristijono Donelaičio raštų leksika*. Vilnius: Mintis.
- Karłowicz I-VI = Jan Karłowicz. *Słownik gwar polskich* 1-6. Kraków: Drukarnia C. K. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1900-1911.
- Kempiński, Andrzej M. 2003. *Ilustrowany leksykon mitologii wikingów*. Poznań: KURPISZ.
- Klein I-II = Ernest Klein. *A comprehensive etymological Dictionary of the English Language. Dealing with the origin of words and their sense development thus illustrating the history of civilization and culture* 1-2. Amsterdam & New York: Elsevier Publishing Company, 1966-1967.

- Kluge, Friedrich. 2002. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 24 Aufl. Bearb. von Elmar Seebold, Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Kregždys, Rolandas. 2008. Teonimų, minimų „Sūduvių knygelėje“, etimologinė analizė – dievybių funkcijos, hierarchija: *Puschayts, Puschkayts. Res humanitariae* 3, 49–74.
- Kregždys, Rolandas. 2009. *Sūduvių knygelė* – vakarų baltų religijos ir kultūros šaltinis. I dalis: formalioji analizė. *Lituanistica* 55 (3–4 [79–80]), 174–187.
- Kregždys, Rolandas. 2012. *Baltų mitologemų etimologijos žodynas I: Kristburgo sutartis*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
- Kregždys, Rolandas. 2014. Kristijono Donelaičio veikalų skolininė leksika: polonizmai. *Acta Linguistica Lithuanica* 71, 23–63.
- Kregždys, Rolandas. 2016. *Lietuvių kalbos polonizmų žodynas / Słownik Polonizmów w języku litewskim* (Studia Etymologica Baltica II). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Kregždys, Rolandas. 2016a. Gottfriedo Ostermeyerio *Kritischer Beytrag zur altpreußischen Religionsgeschichte* (1775) teonimų etimologiniai svarstymai. *Senoji Lietuvos literatūra* 38, 64–82.
- Krištopaitienė, Daiva. 2004. Kristijono Donelaičio raštų leksika ir jos redagavimas. *Senoji Lietuvos literatūra*, 18 knyga. Vilnius: LLTI, 252–264.
- Lašinytė, Benita. 2007. Prūsų kalbos sudurtinių daiktavardžių kilmės klausimu. *Baltistica* 42(2), 243–259.
- LKŽe = *Lietuvių kalbos žodynas* (t. 1–20, 1941–2002) elektroninis variantas. Antrasis elektroninis leidimas. Red. kolegija: G. Naktinienė ir kt. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013.
- Levin, Jules F. 1974. *The Slavic element in the Old Prussian Elbing Vocabulary*. Berkeley & London: California University Press.
- Lewis, Charlton Thomas & Short, Charles. 1958. *A Latin Dictionary founded on Andrews' edition of Freud's Latin Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.
- MLex = *Matthias Lexers Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*. 37 Auflage. Leizig: S. Hirzel Verlag, 1986.
- Lorentz, Friedrich; Fischer, Adam; Lehr-Splawiński, Tadeusz. 1934. *Kaszubi. Kultura ludowa i język*. Toruń: Instytut Popierania Nauki.
- Mannhardt, Wilhelm. 1936. *Letto-Preussische Götterlehre*. Riga: Herausgegeben von der Lettisch-Literarischen Gesellschaft.
- Mažiulis, Vytautas. 1970. *Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai (Deklinacija)*. Vilnius: Mintis.
- Mažiulis, Vytautas. 1981. *Prūsų kalbos paminklai II*. Vilnius: Mokslas.
- Mažiulis, Vytautas. 2004. *Prūsų kalbos istorinė gramatika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- ME I–IV = *K. Müllenbacha Latviešu valodas vārdnīca* 1–4, red. J. Endzelins. Rīga: Izglītības ministrija (sj. 1); Kultūras fonds (sj. 2–4), 1923–1932.
- Moszyńska, Danuta. 1975. *Morfologia zapożyczeń łacińskich i greckich w staropolszczyźnie*. Wrocław & Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- MP I–IV = Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla* 1–3. Parengė Ingė Lukšaitė. Vilnius: Pradai (t. 1 – 1999), Lietuvos istorijos instituto leidykla (t. 2 – 2004, t. 3 – 2006, t. 4 – 2011).
- Ogrodowska, Barbara. 2001. *Zwyczaje, obrzędy i tradycje w Polsce. Mały słownik*. Warszawa: Verbinum (Wydawnictwo Księży Werbistów).

- Ostermeyer, Gottfried. 1775. PEŽ I–IV = *Beytrag zur Altpreußischen Religionsgeschichte*. Marienwerder: in der Königl. Westpreuß. Hofbuchdruckerey bey Johann Jacob Kanter.
- Podgórski, Adam; Podgórska, Barbara. 2005. Razauskas-Daukintas, Dainius. 2016. SGP I–VIII^(1–26)... = *Wielka księga demonów polskich. Leksykon i antologia demonologii ludowej*. Katowice: KOS. Kaukysa ir kaukai. *Sovijus* 4(1), 8.
- SEJL = *Słownik gwar polskich* 1–8. Red. M. Karaś, J. Reichan, S. Urbańczyk, J. Okoniowa, B. Grabka. Wrocław & Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1979–1991 (I¹–III³); Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN, 1992–2013 (IV¹–VIII³)...
- SEJL₂ = Wojciech Smoczyński. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno: Printer Polyglott, 2007.
- Smoczyński, Wojciech. 2000. SOWM I–VI... = *Słownik etymologiczny języka litewskiego. Wydanie drugie, poprawione i znacznie rozszerzone*. Na prawach rękopisu ([https://dl.dropboxusercontent.com/u/21280621/Smoczy ski W. Słownik etymologiczny języka litewskiego.pdf](https://dl.dropboxusercontent.com/u/21280621/Smoczy%20ski%20W.%20Słownik%20etymologiczny%20języka%20litewskiego.pdf) [2016 02 26]). *Untersuchungen zum deutschen Lehngut im Altpreußischen*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- SPW I–XXXVI... = *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur* 1–6. Pod redakcją Zofii Stamirowskiej / Anny Tyrpy. Wrocław & Łódź / Warszawa & Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk / Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie, 1987–2014...
- SSt I–XI = *Słownik polszczyzny XVI wieku* 1–36. Wrocław & Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1966–2012...
- Strykowski, Maciej Osostevicius. 1582. SW I–VIII = *Słownik staropolski* 1–11. Red. S. Urbańczyk (t. 1, A–Ć, Warszawa 1953–1955; t. 2, D–H, Wrocław–Kraków–Warszawa 1956–1959; t. 3, I–K, Wrocław–Kraków–Warszawa 1960–1962; t. 4, L–M, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963–1965; t. 5, N–Ó, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965–1969; t. 6, P–Pożnienie, Wrocław–Warszawa–Gdańsk 1970–1973; t. 7, Póć–Rozproszyć, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973–1977; t. 8, Rozpróchnieć–Szyszki, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: 1977–1981; t. 9, Ściadły–Używanie, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982–1987; t. 10, W–Wżgim, Kraków 1988–1993; t. 11, Z–Ż, Kraków 1995–2002). Zakład narodowy imienia Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- ŠVŽŽ I–II = *Kronika Polska, Litewska, Žmódzka i wszystkiej Rusi*. Krolewen. Jan Karłowicz, Adam A. Kryński, Władysław Niedźwiedzki. (red.) *Słownik języka polskiego* 1–8. Warszawa: W drukarni E. Lubowskiego (1–2), W drukarni „Gazety Handlowej” (3–6), W drukarni „Współczesnej” (7), Wydawnictwo kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowym imienia J. Mianowskiego (8), 1898–1923.
- Vėlius, Norbertas. 1977. *Šiaurės vakarų žemaičių žodynas* 1–2. Par. Birutė Vanagienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015.
- Mitinės lietuvių sakmių būtybės*. Vilnius: Vaga.

- Vries, Jan de. 1935. *Altgermanische Religionsgeschichte* 1. Berlin und Leipzig: Walter de Gruyter & Co.
- Vries, Jan de. 1937. *Altgermanische Religionsgeschichte* 2. Berlin und Leipzig: Walter de Gruyter & Co.
- Vries, Jan de. 1977. *Alt nordisches Etymologisches Wörterbuch*. Leiden: E. J. Brill.
- Zinkevičius, Zigmas. 1966. *Lietuvių dialektologija*. Vilnius: Mintis.
- Аникин I–VI... = Александр Евгеньевич Аникин. *Русский этимологический словарь* 1–6. Москва: Рукописные памятники Древней Руси, 2007–2012...
- Байкоў, Мікалай Я.; Некрашэвіч Сцяпан М. 1993. *Беларуска-расійскі слоўнік. Факсімільнае выданьне*. Мінск: Народная асвета.
- Даль I–IV = Владимир Даль. *Толковый словарь живого великорусского языка* 1–4. Москва: Русский язык, 1989–1991.
- Елизаренкова, Татьяна Яковлевна. 1999. *Слова и вещи в Ригведе*. Москва: Восточная литература.
- ЕСУМ I–VI... = *Этимологічний словник української мови* 1–6. Отв. ред. О. С. Мельничук. Київ: Наукова думка, 1982–2012...
- Иванов, Вячеслав Всеволодович; Топоров, Владимир Николаевич. 1965. *Славянские языковые моделирующие семиотические системы (древний период)*. Москва: Наука.
- Крегждис, Роландас. 2011. Прусс. *laucks* 'поле', лат. *lūcus* 'священная роща, лес', арх. лат. *lūcus* 'свет, день' и др. *Acta Linguistica Petropolitana* 7(1). Санкт-Петербург: Наука, 48–63.
- Носовичь, Иван И. 1984. *Словарь бѣлорускаго нарѣчя* (Specimina philologiae Slavicae). München: Verlag Otto Sagner.
- СД I–V = *Славянские древности. Этнолингвистический словарь* 1–5. Ред. Н. И. Толстой. Москва: Международные отношения, 1995–2012.
- Фасмер I–IV = Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка* 1–4. Москва: Прогресс, 1986–1987.
- Шамякіна, Таццяна Іванаўна. 2008. *Міфалогія і беларуская літаратура*. Мінск: Мастацкая літаратура.
- ЭСБМ I–XIII... = *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы* 1–13. Рэд. В. У. Мартынаў ([пую 2004 м.] Г. А. Цыхун). Мінск: Навука і тэхніка, 1978 ([т. 1] а – бячэйка), 1980 ([т. 2] в – вяхчэль), 1985 ([т. 3] г – ішчэ), 1988 ([т. 4] к – каята), 1989 ([т. 5] каць – ліпянка), 1990 ([т. 6] ліра – маячыць), 1991 ([т. 7] мгла – немарасць), 1993 ([т. 8] немарачь – паяць), Беларуская навука, 2004 ([т. 9] пе-пе-пе – праснак), 2005 ([т. 10] прасніца – паяць), 2006 ([т. 11] раб – саян), 2008 ([т. 12] с – ст'сам), 2010 ([т. 13] су – трап'к'ч)...
- ЭССЯ I–XXXIX... = *Этимологический словарь славянских языков* 1–39. Отв. ред. О. Н. Трубачёв ([пую 2007 м.] А. Ф. Журавлев). Москва: Наука, 1974–2014...

Rolandas Kregždys
Baltų ir Lietuvos kultūros istorijos skyrius
Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Saltoniškių g. 58, Vilnius LT-08105, Lietuva
rolandaskregzdys@gmail.com

KOPSAVILKUMS

Jātvingu grāmatiņas etnomitoloģiskā faktogrāfija: mitonīmu *Barstucke* ‘die kleinen Mennichen; Erdleutlein; der Götter diener’ un *Marcopole* ‘die Edelleuthe / Erde leute resp. *Subterranei dicti*’ etimoloģiskā attīstība un semantiskā transformācija

Rolandas KREGŽDYS

Rakstā veikta *Jātvingu grāmatiņā* minēto mitonīmu *Barstucke* un *Marcopole* etimoloģiskā analīze. Baltu un citu indoeiropiešu valodu mitoloģēmu etioloģija pamatota ar autentisku un inovatīvu (t.i., vēlinu) etnomitoloģisko iezīmju diversifikāciju, ko noteikuši konverģences procesi.

Apkopojot pētījumu rezultātus par rietumbaltu (jātvingu) mitonīmiem *Barstucke* un *Marcopole*, piedāvāti šādi secinājumi:

1. Mitonīms *Barstucke* var tikt uzskatīts par kultūras aizguvumu no rietumslāvu areāla, proti, pol. dial. *bajstruk* / *bastruk* ‘ļauns gars, kas dzīvo zem plūškoka saknēm’, no kā varēja rasties rietumbaltu **bastrukas* ‘rūķis’, kas sonanta metatēzes rezultātā kļuva par rietumbaltu **barstukas* ‘t. p’.

2. Jātvingu mitoloģēma *Markopolan* / *Marcopole* ‘zemes būtnes, t.i., rūķi / Erde leute / *Subterranei dicti*’ (→ dižciltīgie / Edelleuthe)’ atspoguļo *karmadhāraya* tipa saliktena morfoloģisko struktūru, proti, rietumbaltu dial. (jātv.) **markā-palā* ‘samirkusi / sakritusi labība’, kas paredz semēmas **mitoloģiska būtne, kas sargā labību*’ rekonstrukciju, pamatojoties uz antonomāziskām pārmaiņām.

3. Zemes garu / rūķu apzīmējumi *Barstucke* un *Marcopole*, kas reģistrēti *Jātvingu grāmatiņā*, ir uzskatāmi par sinonīmiem.

SUMMARY

Factographic Motifs of the *Yatvigion Book*: Etymological Analysis and Transformation of the Semantic Value of the Mythonyms *Barstucke* ‘tiny little men i.e., die kleinen Mennichen; terrestrial beings i.e., Erdleutlein; servants of the gods i.e., der Götter diener’ and *Marcopole* ‘gentlefolk i.e., die Edelleuthe / terrestrial beings i.e., Erde leute; subterrestrial beings i.e., *Subterranei dicti*’

Rolandas KREGŽDYS

The article deals with the etymological analysis of the mythonyms *Barstucke* and *Marcopole* found in the *Yatvigion book*. The etiology of the Baltic and other IE mythologemes is justified by the diversification of the authentic and innovative (i.e., late) ethno-mythological features predetermined by the convergent process.

To summarize the outcomes of the research into the West Baltic (Yatvigion) mythonyms *Barstucke* and *Marcopole*, the following conclusions are proposed:

1. The mythonym *Barstucke* might be ascribed to the cultural borrowings from the West Slavic area, i.e. Pol. dial. *bajstruk* / *bastruk* ‘an evil spirit that resides under the roots of the elder’, presupposing the emergence of W. Balt. **bastrukas* ‘dwarf’, which was changed to W. Balt. **barstukas* ‘ditto’ due to the metathesis of the sonant.

2. The Yatvigion mythologeme *Markopolan* / *Marcopole* ‘terrestrial beings i.e., dwarves / Erde leute / *Subterranei dicti* (→ gentlefolk / Edelleuthe)’ reflects morphological structure of a compound of the *karmadhāraya* type, i.e. W. Balt. dial. (Yatv.) **markā-palā* ‘soaked / flattened corn’, which presupposes reconstruction of the sememe ‘mythological being, responsible for the good quality of corn’ performed on the basis of antonomasia change.

3. The names of the dwarves *Barstucke* and *Marcopole* recorded in the *Yatvigion book* are to be regarded as synonyms.

KRISTĪBVĀRDI SUNTAŽU DRAUDZĒ 17. UN 18. GADSIMTĀ (PĒC LATVIJAS VALSTS VĒSTURES ARHĪVA MATERIĀLIEM)

Dzintra PAEGLE
Latvijas Universitātes
Baltu valodniecības katedra

1. Ievads

Suntažu draudze atrodas Vidzemes dienvidos, un tās nosaukums 17. un 18. gs. dokumentos atveidots – *Sunsel*, *Sunßell* (1638), *Suntzel* (1759) un *Sunzel* (1769), senākos dokumentos Suntaži saukti – *Sonzel* vai *Sonsel* (LVVA 1769: 46), rakstos ir arī citi nosaukuma varianti. Valodniekus ir nodarbinājusi doma par skaņu savienojuma *-un-* izcelsmi vietvārda saknē, Jānis Endzelīns ir noraidījis Valentīna Kiparska uzskatus par kuršu valodas pēdām šajā vārdā – „vārdā *Suntatze* un no *uo*; no kam tāds *uo* kuršu valodā būtu radies? [...] Rakstījumā *Suntatze* 201 *u* var būt aizstāj ļoti šauru *o*“ (Endzelīns 1980: 564).

Rakstā analizēti kristībvārdi trīs Suntažu draudzes dokumentos – 1638. un 1759. gada arklu revīzijas materiālos un 1769. gada Suntažu draudzes mācītāja Johana Jākoba Hardera skolasbērnu sarakstā. Visi šie dokumenti ir rakstīti vācu valodā ar latviešu īpašvārdu iestarpinājumiem.

1638. gada arklu revīzijas dokumentus ir apkopojis un publicējis Edgars Dunsdorfs, starp citiem jautājumiem E. Dunsdorfs pievērš uzmanību mājvārdiem, tie ir atšifrēti, salīdzinot ar 20. gs. sākuma J. Endzelīna „Latvijas vietu vārdiem. I“. Dunsdorfs zemnieku vārdus jeb kristībvārdus nav analizējis, tie uzrādīti pielikumā „ACTA REVISIONIS“ (Dunsdorfs 1941: 1229–1348) – arklu revīzijas protokolos. Dunsdorfa publicētos 1638. gada arklu revīzijas personvārdus kopumā ir analizējusi Renāte Siliņa-Piņķe (Siliņa-Piņķe 2014). 1759. gada Suntažu draudzes arklu revīzijas dokumenti un 1769. gada J. J. Hardera skolasbērnu saraksts ir atrodami Latvijas Valsts vēstures arhīvā, un tie ir rokrakstā.

2. 1638. gada arklu revīzija

2.1. Vēsturiska uzziņa

17. gs. sākumā, pēc Altmarkas pamiera 1629. gadā, beidzās gandrīz 30 gadu (1600–1629) ilgušais poļu un zviedru karš. Vidzeme līdz ar Dienvidigauniju nokļuva Zviedrijas pārvaldībā. Rīgas apriņķa evaņģēliski luteriskajā Suntažu draudzē, kuras pastorāts dibināts 1632. gadā, pēc 1638. gada arklu revīzijas datiem, ietilpst Suntažu muiža ar mācītājmuižu (68 zemnieku saimniecības), tā kopš 1568. gada atrodas fon Meku (*von Meck*) dzimtas īpašumā.

Draudzē ir mazākas teritorijas, kuras ir Meku iznomātas vai pieder citiem, – Pētera Grotes zeme (*Peter Groten Landt, Peter Grotenlandt*) jeb vēlākā Baldiņmuiža (*Ballwin Dorff, Baldingshoff*) ar 3 zemnieku saimniecībām, Johana Kolerija zeme (*Coleri Landt*) jeb Šmērle (*Smerle, Schmerlen Hoff*) ar 4 zemnieku saimniecībām, Briežumuīža (*Bresemoise, Bresi moise, Breschemoise*) jeb vēlākā Annas muiža (*Annenhoff*) ar 9 saimniecībām, kā arī Sidgundas Rikteres muiža (*Siggund, Siggundt*) ar 14 saimniecībām, Vatrānes muiža (*Wartram, Wattran, Watran*) ar 6 saimniecībām un Lauberes Ozolmuiža (*Lauberhoff, Absenau, Absnau*) ar 10 saimniecībām (LVVA 1759). Ap 1780. gadu Suntažu muižu iegūst grāfs Ernsts Reinholds fon Mengdens (*von Mengden*), no 1798. gada līdz 1846. gadam īpašnieks ir Burhards Ernsts von Bergs (*von Berg*), bet no 1851. gada – Johans fon Hānenfelds (*von Hanenfeldt*). Hānenfeldu dzimta pārvalda Suntažu muižu līdz agrārajai reformai.

2.2. Kristībvārdi 17. gadsimta vidū

Hermanis fon Bruinings (*von Bruiningk*, 1849–1927) ir aprakstījis svēto godināšanu līdz ar kristībvārdu izvēli viduslaiku Rīgā. Viņš raksta, ka vecas tradīcijas pamatā jau no Aleksandrijas laikiem ir dot bērniem svēto vārdus. Piešķirot bērnam kāda svētā vārdu, tas kļūst par kristāmā aizbildni jeb sargu. Dienā, kad tiek svinēta vārda diena, tiek godināts arī svētais aizbildnis. Izpētot 15. un 16. gs. dokumentus, Bruinings konstatē, ka pēc kristībvārdu lietojuma biežuma visvairāk tiek izmantots Dievmātes *Marijas* vārds, tad Marijas mātes *Annas* vārds. Tālāk biežāk izmantotais ir *Sv. Johannes* vārds ar īsinājumiem – *Hans, Haneke, Jane*, tad – virseņģeļa vārds *Michael*, kā arī apustuļu vārdi – *Petrus, Andreas, Mattias (Mathis, Matz), Thomas, Simon, Bartholomaeus, Matthaes (Theetze)*. Rīgā nav izmantoti baznīcas mācības sludinātāju vārdi – *Sv. Ambrosius, Sv. Augustinus, Sv. Gregorius magnus un Sv. Hieronymus*. Toties par kristībvārdiem ir izmantoti augstākie Ordeņa svēto vārdi – *Sv. Benedictus, Sv. Dominicus un Sv. Franciscus*, starp tiem it īpaši – *Bernhardus (Bernd)*. No pārējiem kulta personu vārdiem visbiežāk lietoti *Nicolaus (Klaus), Martinus (Merten), Laurentius, Georgius (Jurgen), Antonius (Tonnies), Gertrudis (Gese), Katharina, Margareta, Stephanus*.

Otru kristībvārdu grupu Bruininga pētījumā veido vārdi, kas atrasti Rīgas iedzīvotāju mantojuma grāmatās, bet nav bijuši Rīgas baznīcas kalendārā. Viņš min vairāk nekā 30 kristībvārdus lietojuma biežuma secībā, šeit nosauksim daļu no tiem, kas „atbalsojas“ Suntažu draudzes kristībvārdos: *Henricus (Henning, Hinze), Hermannus, Arnoldus (Arnd), Wilhelmus (Wilkinus, Wilke), Fredericus (Vycke), Christianus (Kersten), Bertholdus, Ludekinus, Lubbertus, Jaspardus, Otto* (pēc Bruining 1902: 1(77)–6(82)).

Suntažu draudzes arklū 1638. gada revīzijas protokolos reģistrēti šādi vārdi: *Andres, Andreas* (31 ×); *Hans, Hanis* (25 ×); *Michell, Mickell* (28 ×);

Jacob (15 ×); *Marten* (21 ×); *Johan, Johannes* (19 ×); *Matias* (16 ×); *Hendrich*, arī *Heinrich, Hindrich, Hindrig* (11 ×); *Thomas* (10 ×); retāk – *Peter* (9 ×); *Berent* (7 ×); *Herman* (4 ×); *Bertell* (5 ×); *Brentz* (5 ×); *Jörgen, Jurgen, Jürgen* (6 ×); *Baltzer* (2 ×); *Jochim* (2 ×), *Lüdert* (3 ×); *Christoff, Cristoffer* (2 ×); *Christer* (2 ×); (*Saggus*) *Willem, Willan, Wilhelm* (3 ×). Vienreiz ir minēts *Arent, Claus, Georg, Gödert, Kiß, Reinholt, Steffen, Paull*.

Salīdzinot aprakstītos 15. un 16. gs Rīgas kristībvārdus ar Suntažu draudzē reģistrētajiem, vērojama liela līdzība, liela daļa ir izmantoti Suntažu draudzē 17. gs., izņemot *Bartholomaeus, Sv. Benedictus, Sv. Dominicus, Laurentius, Gertrudis (Gese)*. Vārdu izvēlē ir līdzība arī ar Ērgemes kristībvārdiem 18. gs., kurus aprakstījusi Ilga Jansone (2015: 252), no tiem Suntažos nav lietoti *Augustin, Bendict, Dirich, Elias, Fromholt, Grommelt, Rommontz, Sifer, Wolter*. Citādi ir atvasināti vārdi no *Johans, Heinrich, Jurgen*. Ērgemē ir jūtams igauņu valodas substrāts. Un tomēr, latviešu zemnieku kristībvārdu izmantošanā liela nozīme ir bijusi arī pirmsreformācijas laikam.

Ludvigs Ernests Adamovičs (1884–1942), aprakstot 18. gs. Vidzemes baznīcu vēsturi, norāda, ka „kristījamie vārdi ir visi no kristīgās tradīcijas aizgūti. [...] Par vārdu iesakņošanas liecina arī viņu piemērošana latviešu izrunai un pat tieša latviskošana” (Adamovičs 1933: 450).

Kristībvārdu piemērošanās izrunai ir vērojama arī 15. un 16. gs., un tā notikusi gan vācu, gan lībiešu, gan latviešu valodā. 1638. gada Suntažu dokumentos lielākai daļai kristībvārdu ir pieraksta varianti. Kā notikusi zemnieku vārdu pierakstīšana?

E. Dunsdorfs (1938: 85) par Suntažu draudzes protokoliem raksta: „Suntažu revidentu (9. komisijas) protokols pēc ārējā izskata atgādina liecinieku nopratināšanas protokolu tolaiku tiesā. Atsevišķā rindā ar tekošu numuru rakstīts zemnieka vārds. Tad nākošā rindā seko atbilde uz instrukcijas 1.–4. jautājumu (kas zīmējas uz zemniekiem), tad nākošā rindā atbilde uz 5. jautājumu, tad 6., tad 7. un 8. jautājumu.” Šāda pieraksta dēļ nav grūtību nošķirt mājvārdu no personvārda, kā tas ir bijis citos šās arkla revīzijas protokolos (Siliņa-Piņķe 2014: 199–206).

Tomēr grūti iedomāties, ka latviešu zemnieki nosauktu savu vārdu tā, kā rakstīts protokolā – *Hans, Hendrich* vai *Herman*, tāpat *Johan, Michell, Christoff, Steffen* u. tml., jo tolaik /h/ un /f/ skaņa latviešu valodā sveša, kā arī patskanis /o/, arī atsevišķas tādu skaņu kombinācijas kā /-ea-/, /-ia-/, /-ae-/, /-eo-/, piemēram, *Andreas, Matias, Michael, Georg* u. c. Iespējams, revidents, dzirdot, kā zemnieks savu kristībvārdu ir pielāgojis savai izrunai, to pārcēlis atpakaļ vietējā vācu valodā jeb tulkojis. Tāda doma ir arī R. Siliņai-Piņķei (2014: 206). Atsevišķu biežāk lietotu kristībvārdu adaptēšana jeb tulkošana no vienas valodas otrā ir izplatīta līdz 20. gs. otrajai pusei un vēl tagad, to praktizējis arī E. Dunsdorfs. Viņa tekstā par 1638. gada revīziju nosaukti

revidenti, un oriģināla *Hans* viņa latviešu tekstā pārveidots par *Ansi*: „Suntažu, Zaubes, Skujenes, Piebalgas un Madlienas novadu revidēja **Ansis** Braunšveigs-Brandess (***Hans Braunschwigk Brandes***), Svens Hansons Stongs (*Suen Hansson Stång*) un Kornelijs Bildsteins.“ (Dunsdorfs 1938: 77)

Kristībvardu tulkošana vērojama arī Jākoba Langes vārdnīcā (1777), piemēram, *Andrees, Andrejs* atbilst *Andreas, Ansis – Hans, Beerns – Bernhard, Dahrte – Dorothea* u. tml. (Lange 1777: 14–71). Tāpat rīkojušies arī K. Milenbaha „Latviešu valodas vārdnīcas“ sastādītāji, jo tā ir tulkojoša, skaidrojoša un etimoloģiska. Te ir ievietoti vairāki kristībvardi, kuriem uzrādīts pamatvārds vācu valodā, minēsim dažus: **Ancis**, männlicher Taufname, Hans (ME I 71); **Ansis**, Hans (ME I 71); **Antiņš, Antuõns**, auch *Tenis*, Anton (ME I 71); **Jānis** 1) Johann (ME II 106); **Ješka, Ješkus**, eine Art Kurzform zu *Jēkabs*, Jacob (ME II 110); **Jēkabs** [*Jēkabs*], *Jēkaups, Jēkuops, Jēks, Jēkus, Jēkus, Jecis, Jēcis, Jērcis, Ješka, Ješkus, Jēpis*, Jakob (ME II 112); **Jurģis** [Jurģis K. Līniņš (no Nīkrāces)], Georg (ME II 120); **Kristus**, Christus (ME II 281); **Mārtiņš**, Martin (ME II 585); **Miķelis, Miķielis**, Michael (ME II 626); **Pēteris**, Peter (ME III 211); **Tenis, Tenīss**, Antonius (ME IV 164).

K. Milenbaha „Latviešu valodas vārdnīcā“ īpašvārdu etimoloģijas parasti nav dotas, bet pie atsevišķiem vārdiem ir piezīmes, kas norāda uz to cilmi, piemēram, **Juris** [estn. *Jurī*] = *Jurģis* (ME II 120); **Jūrka** [estn. *Jurka*], Demin. von. *Juris* (ME II 120); **Kača**, Käthe (ME II 131); **Tunis, Tunnis**, līdzās ig. *Tõnis* no vlv. *Tonnies*; droši vien arī *Tenis* (ME IV 264).

J. Endzelīns, recenzējot E. Bleses „Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas I (1929)“ un apskatot patskaņu kvalitātes atšķirību saknes zilbē tādos vārdos kā *Janis* un *Jānis*, norāda, ka tiem ir dažādi avoti – „*Janis* (aus p. *Jan*) : *Jānis* (aus. d. dial. *Jahn*, vgl. *Dummerja*[h]n); [..] *Peksis* (zu aruss. *Пемър* : *Pēcis* (zu d. *Peter*)“ (Endzelīns 1932b: 257 [1980: 510–511]). Bet citā avotā, J. Endzelīna un E. Hauzenbergas K. Milenbaha „Latviešu valodas vārdnīcas“ papildinājumos, atsaucoties uz J. Zēveru, norādīts, ka *Janis* ir no lejasvācu *Jann* (EH I 558). Iebilstot prof. J. Plāķim pret *j-* noteiktās līdzskaņu mijas traktējumu, Endzelīns min vairākus gadījumus ar fonētiskajiem pārveidojumiem un vārdu īsinājumiem latviešu īpašvārdos, kas citvalodu īpašvārdu ietekmē radušies latviešu valodā, piemēram, *Kača* : *Katrīne*, „ja *Kačai* nav pamatā kāda lejasvācu **Katsche* (sal. igauņu sieviešu vārdu *Kats*) vai baltkr. **Каця* < *Камя*“ (Endzelīns 1932a: 170 [1980: 76]).

Etimoloģijas nav norādītas arī K. Siliņa „Latviešu personvārdu vārdnīcā“ (1990), ir dots pamatvārds, no kura tas ir radies, piemēram, *Janis* → *Johannes* (Siliņš 1990: 173) un *Jānis* → *Johanness, Januss*, ar komentāriem, ka pēc Bībeles teksta tulkošanas no ebreju valodas grieķu valodā „*Iōānēs'a* vārdu piemēroja dažādu valodu īpatnībām“ (Siliņš 1990: 174).

Jāpiebilst, ka *Jāņa* vārds Suntažu draudzē 1638. gada dokumentos nav minēts, bet gan *Johan*, *Johannes*.

Vidzemes valodas situāciju 17. gs. raksturo 1638. gada Suntažu draudzes arklu revīzijas protokols. Tajā muižas vagara nosaukšanai vien lietoti dažādi vārdi – *der Elste*, *Eltste*, *Elteste* (vecākais), kas atspoguļo vietējo vācu sarunvalodu, *der Starost* (*stārasts*, no poļu valdīšanas laika, „līdzās li. *stórustas* aus r. *cmapocma* „Ältester““, ME III 1051), *der Kobias* (*Kubjas*, zemnieku kļaušu uzraugs, īpaši Līvzemes igauņu daļā – Gutzeit 1864: 109). Protokolā nav minēts *vagars* (aus liv. *vagār* „Frohvogt“, kļaušu uzraugs – ME IV 432), kuru Suntažu izloksnē lieto vēl 20. gs., tāpat kā vārdu *stārasts*, bet *kubjas* gan nav saglabāties. Gan šie vagara apzīmējumi, gan atšķirīgie kristībvārda pieraksta varianti, piemēram, *Andreas* (vācu val.), *Andres* (igauņu) (sal. Zemzare 1971: 123–124 [2011: 253]), var liecināt par arklu revīzijas veicēja valodu – vai nu viņš ir bijis Vidzemes vācietis, vai viņš ir dzīvojis un uzaudzis Dienvidigaunijā, vai arī Zviedrijā, un kā rakstītājs ir spējis saklausīt latviešu zemnieku izrunas īpatnības. Iespējams, uz latvisku izrunu norāda atsevišķu īpašvārdu pieraksta varianti – *Michell*, *Mickell*, bieži vien abi varianti vienā un tajā pašā protokola lappusē (Dunsdorfs 1941: 1240, 1259). Ir pieraksta varianti – *Hendrich*, *Heinrich*, *Hindrich*, īpaši *Hindrig*, kas ir vistuvāk *Indriķa* vārdam, bet *Hindrig* un *Hendrig* – vienā un tajā pašā protokola lappusē (Dunsdorfs 1941: 1261), tāpat arī *Jörgen*, *Jurgen*, *Jürgen*, iespējams, *Jurģis*, *Wilhelm* un *Willem*, *Willan* ar izlaistu /h/ un citām skaņām. Bet salikumā *Saggus Willem* vārds *Saggus* rekonstruējams par *Dzeguzi*, kas, iespējams, ir pavārds. E. Blese raksta: „[...] senos rakstos *e* vietā dažreiz *a*, un *dz* grafēmu atveido gan ar *c*, gan *cz*, gan *s*, kā šeit, un tuvāks *dzeguzes* vārdam ir *Seghuse*“ (Blese 1929: 29, 55).

Vārds *Hans* Suntažu draudzes 1638. gada materiālos konstatēts 24 reizes, bet *Hanis* – vienu reizi Suntažu muižas „Šūšenu“ (*Schuien*) mājās. Mūsdienās mājas ir zudušas, bet atradušās uz dienvidaustrumiem no Suntažu muižas pils. Tur Mārtiņam ir bijuši 2 dēli: *Hanis* – 8 gadīgs, *Mickell* – 6 gadīgs (Dunsdorfs 1941: 1239). *Hanis* vārdu ir atradis vēsturnieks Muntis Auns 1550. gada Rīgas arhibīskapijas līvu gala vaku grāmatā, ar kuru ir nosaukts stīpnieks, Repes dēls, kas, pēc M. Auna domām, iespējams, ir bijis lībietis (Auns 2009: 55, 57). 17. gs. Suntažu draudzē pierakstītais *Hanis*, resp., *Hans* ar galotni *-is*, diezin vai varētu būt vācu valodas seniska forma, tā nav reģistrēta L. Makensena (*Lutz Mackensen*) personvārdu grāmatā (Mackensen 1988: 76, 78) un, iespējams, ir latviskojums pēc *Ansis*, *Ancis* parauga.

Zemnieku kristībvārdu pieraksta ortogrāfijā trūkst vienveidības, piemēram, fonēma /k/ apzīmēta vairākos veidos: atvasinājumos no *Kristus* vārda – *Christoff*, *Christoffer*, *Christer* – /k/ rakstīta ar burtkopu <Ch> saskaņā ar latīņu un vācu grafiku, arī *Claus* [Klāvs] tikai ar <C>, vārda vidū latīņu

<c> – *Jacob*, kā arī burtkopa <ck> vārdā *Mickell*. Šāda rakstība ir raksturīga 16., 17. un 18. gs. ortogrāfijai (Endzelīns 1935: 86 [1980: 211]; Bergmane, Blinkena 1986: 65).

Zemnieku saimniecībā diezgan bieži strādā 2 ģimenes, protokolos ir uzrādīts ģimenes galvas vārds, piemēram, „Matias und Heinrich, Erbpauern“ (Dunsdorfs 1941: 1234). Reizēm saimniecības zemniekiem ir viens un tas pats vārds, piemēram, „Pidrenus“ apsaimnieko 2 zemnieku ģimenes, ir nosaukti ieceltie saimnieki – „beide heißen Jacob“ (Dunsdorfs 1941: 1235), „Urpjos“ – „beide heißen Brentze“, bet „Rušenos“ – „beide heißen Jacobi“ (Dunsdorfs 1941: 1236). Kad par saimniecību atbild sievietes, viņu vārdi protokolos netiek minēti, piemēram, „Zembergos“ saimnieko divas nabadzīgas atraitnes – „seien 2 verarmte witwen, bezitzen 1 [Haken]“ (Dunsdorfs 1941: 1236).

Pieraksta dažādība un neprecizitāte vērojama zemnieka vārda pierakstos, reizēm nav nosaukti dēlu vārdi, kā arī vienam un tam pašam cilvēkam piedēvēti atšķirīgi kristībvārdi. Protokola ievadā, Suntažu muižas vispārīgajās ziņās, ir pieminēts muižas stārasts: „Der Starost Johan Elab“ (Dunsdorfs 1941: 1231), t. i., Jānis no „Ielāpiem“, tomēr māju detalizētajā aprakstā teikts, ka Elab („Ielāpos“) „Hans un Brentz Erbpauer besitzen 1 [Haken]“, un tālāk – „Hans ist Starost“ (Dunsdorfs 1941: 1240). Kurš ir stārasta īstais vārds – *Johan* vai *Hans*? Iespējams, ka protokola rakstītājs neskaidros gadījumos, kad nav sapratis teikto, vai arī inerces pēc, ir izmantojis vārdu *Hans*, jo tas protokolos sastopams visai bieži – 25 reizes, bet *Johan* (Jānis) – 19 reizes.

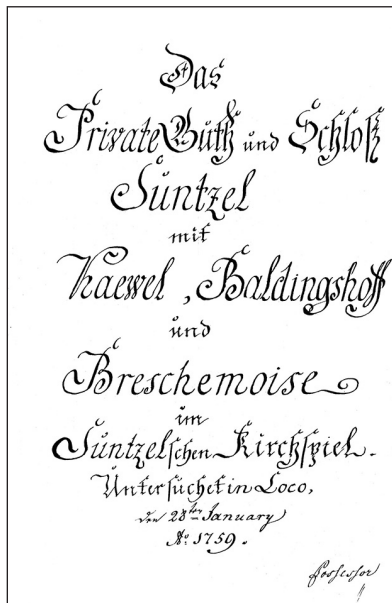
Vairākus 17. gs. pierakstītos vārdus var interpretēt dažādi, piemēram, vīrieša vārds *Kiβ* esot īsinājums no *Narciss* (Siliņš 1990: 196). Tomēr jāšaubās, vai *Kiβ* ir *Narcisa* vārda īsinājums, tādu neuzrāda arī L. Makensena vārdnīca (Mackensen 1988: 129), drīzāk tas būtu lasāms kā *Ķis(i)s*, Suntažu izloksnē *ījo*-celma lietvārdos zūd galotnes /i/ arī divzīlbīgos vārdos – *ķīss*. Zemnieks ar *Kiβ* vārdu ir dzīvojis „Ezerēnu“ mājās, iespējams, bērns ir nosaukts zivs vārdā, jo vecāki varētu būt bijuši zvejnieki, tāpat – tas varētu nebūt kristīts vārds.

Pastāv uzskats, ka senie latviešu personu vārdi nav saglabājušies, jo tos izskauduši baznīcas dotie kristībvārdi (Zemzare 1971: 123–124 [2011: 253]). Tomēr arhīvu dokumentos tie var būt paglābušies. Otrs skaidrāks gadījums ar nekristītu zemnieka vārdu ir *Bulle*, tas arhīva materiālos konstatēts divas reizes. Pirmo reizi 1759. gada arklu revīzijas materiālos Suntažu draudzes Vatrānes muižā, kur „Zušu“ un „Bražģu“ mājas 1/2 arkla atmatas ir izmantojis zemnieks *Bulle* (LVVA 1759: 104. lp. v.). Otrreiz *Bulles* vārds minēts Vatrānes muižā 1816. gadā, kā jau iepriekšējā (miruša 1815. gadā) „Circeņu“ mājas saimnieka Ērmaņa tēva vārds – „Ehrman, Bulle Sohn“ (LVVA 1816: 127. lp. v.). Var uzskatīt, ka Suntažu draudzē vēl 17. un 18. gs. ir saglabājušies pāris senākie latviešu priekšvārdi *Ķis(i)s* un *Bulle*, kas ir konkrēti, ņemti no apkārtējās vides, un nav tik poētiski, kā varbūt gribētos.

3. 1759. gada arklu revīzija

3.1. Vēsturiska uzziņa

18. gs., pēc lielā Ziemeļu kara (1700–1721), Krievija ieguva Vidzemi un izveidoja Vidzemes guberņu, kurā ietilpa arī Dienvidigaunija. 1759. gadā Suntažu draudzē ir Suntažu muiža ar mācītājmuižu, kā arī visas sīkās muižas un apdzīvotās vietas, piemēram, Ūveļi (*Kietwels Hoff, Kaewel, Kewel*), Briežu muiža jeb Annas muiža, Baldiņmuiža un Kolērija zeme, kas pieder vai nu Suntažu muižas īpašniekam, vai citiem, piemēram, Ozolmuiža, Rikteres muiža, Vatrānes un Kastrānes muiža.

1. att. 1759. gada arklu revīzijas titullapa (LVVA 1759)

1759. gada arklu revīzijas ievada aprakstā ir teikts, ka Suntažu muižas ēkas un pils ir uzceltas no jauna pirms kādiem 20 gadiem un ir lietošanas kārtībā tāpat kā Briežu muiža, bet galīgi sagrauti „Ūveļi“ līdz ar visām ēkām, apdzīvošanai nav derīga Baldiņmuižas ēka. Suntažu muižas teritorijā ir dzirnavas, pieci krogi, ķieģeļu un kaļķu ceplis, un stikla ceplis. Aramzeme ap pili un pārējām muižas saimniecībām ir smaga un mālaina, bet iepriekšējā rudenī ir iesēti 246 pūri rudzu. Zemnieki dod muižai nodevas un veic kļaušu darbus (LVVA 1759: 6–7).

3.2. Kristībvārdi 18. gs. otrajā pusē

1759. gada arklu revīzijas rokraksta materiālos zemnieku vārdi ir šādi (šeit tiek atveidoti ar latīņu burtiem): *Adam, Ado, Andres, Anss, Ansche, Antz, arī Hans, Antohn, Antusch, Bertul, Bertull, B'irn, Brenz, Carl, Casper, Christ, Chrispur, Crispur, Clawe, David, D'awe, Erich, Herman, Ignasch, Indrick, arī Hinrich, Inde, Jahn, Jaeck, Jack, Jacob, Jurre, Jürre, Just, Crusting, Krusting, Lawan, Marting, Martin, Mattis, Michel, Mickel, Pawul, Peddrick, Peter, Rein, Šimon, Šeppe, Thiet, Tohm, Willum* (LVVA 1759). Ar roku rakstītie burti, it sevišķi lielie sakumburti, ir ļoti dekoratīvi, protokola ir vismaz divi atšķirīgi rokraksti ar dažādu salasāmības pakāpi. Ortogrāfija maz atšķiras no 1638. gada pieraksta, jo patskaņu garums nav norādīts, vārdi rakstīti bez galotnēm. Tomēr, tāpat kā F. B. Blaufūsa „Vidzemes stāstos“ (1753), arī šeit atsevišķos gadījumos pierakstā ir izmantota virgula, lai nošķirtu /s/ no /z/ vārda sākumā – *Šimon, Šeppe*. Virgula gan nav lietota regulāri (par virgulas lietojumu Vanags 2015: 44), bet šajā rokrakstā tā reizēm atrodas aiz lielā sākumburta /B, D, C/, iespējams, kā dekoratīvs elements – *B'ertul, B'irn, D'avid, C'arl* (LVVA 1759: 171. lp. v.). Palatālie līdzskaņi nav pārsvītroti. Grafēma <c> skaņas /k/ nozīmē ir lietota vārda sākumā, tā rakstīti ne vien vārdi *Christ, Chrispur, Crispur*, bet arī *C'arl, Caspar, Clawe, Crusting*, bet neregulāri, jo ir arī *Krusting*. Dīvskanis /o/ atveidots ar <oh> vārda saknē, piemēram, *Tohm*, bet patskaņa /ā/ garums rakstīts ar grafēmu <h> tikai vārdā *Jahn*, un arī <ae> – vārdā *Jaeck*; bet citos gadījumos bez grafēmas <h>, piemēram, *Clawe, David, D'awe, Martin*, uz patskaņa īsumu norāda dubultoti līdzskaņi aiz patskaņa, piemēram, *Jurre, Mattis, Šeppe*.

1759. gada kristībvārdu izmantojumā ir lielāka daudzveidība. Pēc lielā mēra 1710. gadā, kad Suntažu draudzē dzīvi palika vien 11,3 % iedzīvotāju, to skaits mehāniski papildinās gan no tuvākajiem kaimiņu novadiem, gan no Kurzemes hercogistes, gan Latgales (Liepiņa 1983: 19, 39–40). Pie kristībvārdiem nākuši klāt *Adam, Ado, Antohns, Antusch, Birns* jeb *Birne*. *Birne(s)* vārdu starp citiem ir minējis P. Šmits kā vienu no vecu veciem vārdiem, kurus atradis 1800. gada „Vidzemes un Kurzemes kalendārā“ (Šmits 1913: 123); K. Siliņš (1990: 840) kristībvārdu *Birns* saista ar *Bernhards*. Suntažos jauni kristībvārdi ir *Christ* (Kriests), *Chrispur* (*Krispurs* no *Kristofers* – Siliņš 1990: 200), *Clawe* (Klāvs), *David* (Dāvids), *Erich* (Ēriks), *Indrik* (Indriķis), līdzās *Hindrick* un *Inde*, arī *Just, Crusting* jeb *Krusting* un *Simons*. *Jacob* varianti *Jaeck, Jack* atgādina igauņu valodu, tāpat kā *Thiet* un *Ado*.

Starp kristībvārdiem vairs nav *Johana*, bet ir tikai *Jān(is)*. *Hans* ir uzrādīts dažas reizes, bet vienā gadījumā un viens un tas pats cilvēks nosaukts divējādi: *Hans* ir nosaukts kā „Miemeniešu“ mājas zemnieks (LVVA 1759: 135. lp. v.), bet tas pats cilvēks dokumenta citā lappusē nosaukts par *Ansi* (turpat, 10. lp. v.). *Hansa* vietā biežāk lietots – *Anss, Anše, Antz*; ir *Hinrich, Indrik* un *Inde*, ko

$\frac{1}{2}$	Strenne-David	2	3	1	2	2	4	1
$\frac{1}{2}$	Strenne David Peddrick	3	2	2	3	2	2	1
$\frac{1}{2}$	Strenne-Casper	4	3	2	3	3	1	4
$\frac{1}{2}$	Kasley-Nirn	1	2	2	2	2	2	1
	Kasne Masfeger Peter							
$\frac{1}{2}$	Kasne Masfeger Peter	4	2	3	2	3	4	1
$\frac{1}{2}$	Seyer Masfeger Mickel	2	3	3	3	3	1	3
$\frac{1}{4}$	Masfeger Steppe							
$\frac{1}{2}$	Eyser Uppe-Mickel	3	3	1	1	3	3	1
$\frac{1}{2}$	Eyser Uppe Peter & Bein	2	2	5	2	4		

2. att. 1759. gada arklū revīzijas rokraksta fragments (LVVA 1759: 171. lp. v.)

K. Siliņš uzskata par saīsinājumu no *Indriķis*. K. Siliņš *Indes* vārdu atradis Mārcienā 1582. gada dokumentos un Hardera 1783. gada kalendārā (Siliņš 1990: 164). K. Hardera kalendārā vārda diena *Indem* ir 4. februārī (Harders 1781). P. Šmits par *Indes* vārdu norāda, ka tas cēlies no *Heinrich* (Šmits 1913: 123). Suntažos ir arī „Indiņu“ mājas, kuru nosaukumu J. Endzelīns saista ar kristībvārdu *Inde*, to Endzelīns ņēmis no Ulmaņa vārdnīcas. Mājavārdi ar *ind-*vārda saknē satopami galvenokārt Vidzemē, kā arī Igaunijā un Lietuvā upes un ciema nosaukšanai (Endzelīns 1956: 362). Nāvējošas vielas nosaukums *inde* latviešu valodā ir jaunvārds, ieviesies 20. gs. 20. gados, tā K. Karulis (1992: 343). Ir gan lietots vārds *indewe*, ko J. Lange skaidro ar nozīmi ‘bōše Krankheit’, t. i., ļauna slimība (Lange 1777: 131). *Antohn* variants *Antusch* sasaucas ar prūšu *Antusch*, ko minējis L. Makensens (Mackensen 1988: 14).

Vārds *Michel* un *Mickel* pierakstīts tāpat kā 1638. gadā, kur /h/ aizstāts ar /k/, bet citos kristībvārdos sākotnēja /f/ vietā lietots latviešiem ierastais /p/ vārdos *Šteppe* (no *Stefans*, Siliņš 1990: 298). Īsinājumu *Steff(en)* esot iecienījuši lejasvācu valodā runājošie arī ārpus Ziemeļvācijas (Mackensen 1988: 161). Iespējams, arī *Peddrick*, ja tas ir fonētiski pārveidots variants no *Fridrich* (sal. *Pidriķis* no *Fridrich*, Siliņš 1990: 262). Vārdā *Tohm* ar grafēmu <oh> atveidota /uo/ skaņa – *Toms*. Nav atrodams vārds *Georg(s)*, bet gan *Jurre*, *Jūrre*, kuri pēc pieraksta tuvāki *Jura* vārdam, nevis *Jurgim*.

1759. gadā Suntažu draudzē „Pakaušu“ mājās reģistrēts *Krustiņš* (*Crusting*, *Krusting*) (LVVA 1759: 14. lp. v., 28. lp. v.), tas liek apšaubīt Alekseja Apriņa

hipotēzi, ka „[Kristofs] Harders ievieša jaundarinātus latviskus vārdus, pa lielākai daļai atvasinot tos no vēlamu morālu īpašību nosaukumiem. Starp citu, Harders ir autors vārdiem Krustiņš, Modriņš, Skaidriete“ (Apīnis 1977: 100). K. Hardera „Vidzemes kalendārs“ 1781.–1790. gadam ir izdots krietni vēlāk, 1781. gadā Kieģeļmuižā, pēc K. Hardera *Krustiņš* vārda dienu svin 21. janvārī (Harders 1781). Tīri vēsturiski – mēra laikos „Ķevelos“ 1710. gadā izmiruši gandrīz visi iedzīvotāji, „Vienās no tām – Desēnos (Desen) [„Desās“? – Dz. P.] palikusi dzīva viena sieviete, un otrās – „Pakaušos“ – 1 bērns“ (Bērziņš 1935: 179). „Pakaušos“ pēc 49 gadiem par saimnieku uzrādīts *Krustiņš*, tas diezin vai ir dzīvs palikušais bērns, droši vien ienācējs. *Krustiņa* vārds vēlāk citu personu vārdū reģistrējumos Suntažu draudzē vairs nav konstatēts.

4. 1769. gada J. J. Hardera skolasbērnu saraksts

Pēc 10 gadiem, 1769. gadā, Suntažu mācītājs Johans Jākobs Harders (*Johann Jakob Harder*, 1734–1775), Kristofa Hardera vecākais brālis, ir rakstījis draudzes skolasbērnu sarakstu (LVVA 1769: 53–54). Skolasbērnu saraksta beigās ir mācītāja komentārs, ka te nosauktie bērni no 1765. gada līdz 1769. gadam ir iemācījušies lasīt, pavisam 308 bērni, zēni – 175, meitenes – 133. Bērni ir mācījušies skolā vai arī mājās, slimības vai citu apstākļu dēļ. Saraksts apstiprināts ar paša mācītāja parakstu.

J. J. Harders Suntažu draudzē kalpojis no 1759. gada līdz 1771. gadam, bet pēc tam bijis Rīgas Sv. Jēkaba baznīcas diakons, Ķeizariskā liceja rektors (1771–1773). Pēc A. Viča pētījumiem, ir zināms, ka Suntažos ap 1756. gadu ir uzcelta skolas māja, ka arī muižā ir bijusi skola, un skola ir bijusi ierīkota dažās zemnieku mājās (Vičs 1923: 114).

Skolasbērnu sarakstā ir uzrādītas mājas, no kurām bērni ir nākuši, un viņu kristībvārdi, kas varētu lielā mērā atbilst to izrunai. Šeit analizēsim galvenokārt personvārdus.

Zēnu vārdi: *Ahdams* – 12 ×; *Andrees* – 13 ×; *Anzis* – 4 ×; *Atte* – 2 ×; *Behrtuls* – 5 ×; *Dahwis* – 2 ×; *Eeriks* – 2 ×; *Ehrmans* – 2 ×; *Gusts* – 4 ×; *Indriks*, *Indriķis* – 4 ×; *Jahnis* – 25 ×; *Jehkabs* – 11 ×; *Jurris* – 13 ×; *Kaspars* – 1 ×; *Kahrls* – 8 ×; *Klahws* – 1 ×; *Krispurs* – 7 ×; *Krische* – 2 ×; *Mahrtiņsch* – 16 ×; *Miķķels* – 18 ×; *Pahwuls* – 1 ×; *Pehteris* – 9 ×, *Tohms* – 2 ×; *Sihgmunds* – 1 ×.

Meiteņu vārdi: *Anne* – 19 ×; *Babbe* – 2 ×; *Dahrte* – 1 ×; *Edde* – 19 ×; *Gehrde* – 5 ×; *Greete* – 2 ×; *Eewe* – 4 ×; *Ilze* – 17 ×; *Katsche* – 7 ×; *Katrine* – 1 ×; *Lihse* – 8 ×; *Leene* – 1 ×; *Madde* – 3 ×; *Maija* – 13 ×; *Marie* – 9 ×; *Mariņe* – 3 ×; *Mahre* – 1 ×; *Mahrjeete* – 2 ×; *Stihne* – 1 ×; *Trihne* – 15 ×.

Suntažu draudzes personvārdu pieraksti apliecina, ka „galvenā loma latviešu valodas izpētē un veidošanā līdz 19. gs. vidum bija vācu tautības mācītājiem“ (Vanags 2013: 187). Latviešu bērnu vārdi un arī mājvārdi mācītāja

Vēstis

53

Der Nächstkündig der Königl. Hochsch. Bibliothek

1. Neue Bibliothek

1. Tome Kaffera	29 Spaineeſche Kaffera	54 Dreimanſa Ede
2. Meldera Kaffera	30 Paneeſche Kaffera	55 Kirreeſche Gehrde
3. Meemeneeſche Kaffera	31 Frecke Adams	56 Eperana Ede
4. K. Braeeſche Kaffera	32 Meldera Tome	57 Aaugwa Andree
5. Kuffche Ede	33 L. Rappſche Kaffera	58 Jaungwa Andree
6. Kuffcher Kaffera	34 Kuffche Kaffera	59 Kuffcher Andree
7. Kemper Kaffera	35 Kuffcher Kaffera	60 K. Kuffche Andree

3. att. J. J. Hardera skolāsbērnu saraksta fragments (LVVA 1769: 53)

J. J. Hardera rokrakstā ir atveidoti tuvāk izrunai, pēc pieraksta gandrīz vienmēr var saprast, kā Suntažu draudzē ir izrunāti bērnu vārdi. Kristībvārdi mācītāja rokrakstā uzrādīti ar vārdu galotnēm, patskaņu garums saknes zilbē gandrīz vienmēr ir norādīts ar grafēmu <h> aiz patskaņa, piemēram, *Adams*, *Behrtuls*, *Dahwis*, *Jahnis*, *Jehkabs*, *Kahrls*, *Klahws*, *Mahrthiſch*, *Pahwuls*, *Pehteris*, *Sihgmunds*. Tāpat arī meiteņu vārdos – *Dahrte*, *Gehrde*, *Lihze*, *Mahre*, *Stihne*, *Trihne*. Atsevišķos gadījumos patskaņu garums nav norādīts ar grafēmu <h>, bet uz tā garumu norāda viens līdzskanis aiz patskaņa, piemēram, mājvārdā *Paneeſcha*, resp., *Pānieša Ilze*. Atsevišķos gadījumos rodas šaubas, vai vārds būtu izrunājams ar garu patskani saknes zilbē, piemēram, *Kulanna*, mājvārds līdz mūsdienām saglabājies kā „Kulleni“, nevis „Kūleni“. Divskanis /uo/ vienmēr atveidots ar <oh>, piemēram, *Tohms*, *Kohrniescha Jurris*, *J. Grohtes Behrtuls*. Divskanis /ie/ atveidots ar grafēmu <ee> saknes zilbēs, piemēram, *Eewe*, *Greete*, *Leene*, tā arī gala zilbēs, piemēram, *Andrees*, *Mahrjeete* – *Andree(v)s*, *Mārjete*. Reizēm vēl 19. gs. sākumā ar roku rakstītos tekstos divi vienādi patskaņi blakus saknes zilbē apzīmē garu patskani – piemēram, *Jaen*, *Jaens Sohn* (LVVA 1816: 27. lp. v.). Ērika vārda sākumā ir rakstīti divi <ee> – *Eeriks*, sal. *Ehrmans*, vai tas būtu lasāms kā *Ieriks*?

Mācītāja rokrakstā izmantots līdzskaņu pārsvītrojums, kas lietots /s, ņ, ģ, ņ, ķ/ apzīmēšanai, piemēram, *Kirreeſcha Gehrde*, *Paneeſcha Anzis*, kur <s> pārsvītrots tāpat kā iespieddarbos, bet pārsvītrojums nav regulārs, tā trūkst sākumburtā tādos mājvārdos kā *Skuķe Marie*, *W. Sneedzes Andrees*, *Strunķe Jurris*, tas rakstīts tāpat kā /z/, piemēram, *W. Sihlneeka Anne* [Zilnieka] māju

nosaukumā. Reizēm viens un tas pats mājvārds pierakstīts atšķirīgi – *Swerpes Edde*, bez burta <s> pārsvītrojuma, bet ar pārsvītrojumu *Šwerpe Krispurs*, iespējams, gadsimtu gaitā raksta tinte ir padzisusi, jo vieglāk vilktās līnijas ir slikti saskatāmas. Regulāri ir pārsvītrots burts līdzskaņu /ŋ, ɫ/ apzīmēšanai, piemēram, *Annennes Jahnis*, *W. Aufiņa Krispurs*, *Tuntuļa Marie*, lietots arī mīkstinātais <ɾ> ar pārsvītrojumu – *Reemeņa Pehteris*, kaut arī Suntažu izloksnē mūsdienās mīkstināto /ɾ/ nelieto. Bieži ir lietots mīkstinātais <ɫ> ar pārsvītrojumu, piemēram, *Ķulanna Anne*, *Strunķe Jurris*, *Sillbalfcha Miķķels*, bet mīkstinājuma norādes trūkst atsevišķos gadījumos vārda sākumā, piemēram, *Keweļamuīschas Ilze* saknes /ɫ/ un /š/ burti ir pārsvītroti, bet nav pārsvītrojumu nosaukumā *W. Kewela Ilze*. Skaņu /ž/ apzīmē tāpat kā /š/ ar burtkopu <sch>, piemēram, *K. Breescha Eeriks*.

Mājvārdi pie kristībvārdiem šajā skolasbērnu sarakstā ir lietoti vienskaitlī. Sarakstā ir atveidota izskaņa *-iņš* vārdā *Mārtiņš* (*Mahrtiņsch*), nevis ar *-ing* kā 10 gadus iepriekš, 1759. gada Suntažu dokumentos. D. Zemzare izskaidro, ka vārdā *Mārtiņš* izskaņa *-iņš* ir bez pamazinājuma nozīmes, jo veidojusies no vācu parauga *Martin* (Zemzare 1969: 149–150 [2011: 241]), bet skaņu kopas /-ar-/ pagarinājums par /-ār-/ atbilst latviešu valodas rakstu valodas izrunai (Endzelīns 1951: 39).

Meiteņu kristībvārdu galotnes J. J. Harders gandrīz vienmēr raksta ar <-e> – *Anne*, *Babbe*, *Dahrte*, *Edde*, *Gehrde*, *Greete*, *Eewe*, *Katsche* u. c., galotne <-a> ir vienīgi vārdā *Maija*.¹ Zēnu kristībvārdos Hardera sarakstā galotne <-e> ir vārdos *Krische* un *Atte*, bet mājvārdos daudz biežāk ģenitīvs beidzas ar galotni <-e> – *Elme Katfche* (Eļma Kače), *Kihfche Edda* (Ķīša Eda), *Antenne Indriķs* (Antena Indriķis), *Leepes Anzis* (Liepas Ancis) u. tml. Iespējams, atsevišķos vārdos galotne <-e> ir „viduslejasvācu valodas ietekme, jo *-a* vārda beigās nebija sastopams“ (Blese 1929: 29). Tomēr rodas šaubas, vai vienmēr beigu <-e> būtu atveidojams par <-a>, kā rīkojies, piemēram, K. Siliņš (1990: 76) ar *Babbe*(s) vārdu, rādot tikai kā *Baba*, varbūt iedērtos arī *Babe*. *Babbe* ir gan Alberta Bauera senā Kuldīgas novada personvārdos (Bauer 1933: 187), gan J. Langes vārdnīcā (Lange 1777: 45), gan 1813. gada Vidzemes kalendārā 4. decembrī. Vārds *Marie* ir pierakstīts ar galotni <-e>, un to varētu izrunāt kā *Marije*. *Marie*(s) vārds ir bieži izmantots vācu personvārdos (Mackensen 1988: 300). Vēlākajos gadsimtos Suntažu draudzē vārds *Marie* pamazām pārtop par *Mariju*, resp., ar galotni <-a>, *Marija*. Salīdzinot I. Jansones personvārdu pētījumu Ērģemē (Jansone 2015) ar Suntažos šajā laikā lietotajiem personvārdiem, redzams, ka kopīgi ir kristībvārdi *Anne*, *Babbe*, *Dahrte*, *Edde*, *Gehrde* (Ērģemē *Gerthe*), *Eewe*, *Ilze*, *Katsche*, *Katrine* (Ērģemē – *Katrine*), *Leene*, *Lihse*, *Maija*,

¹ Raksta autore agrā bērnībā Suntažos ar galotni /-e/ runāti kristībvārdi *Anne*, *Berte*, *Liene*, *Katrine*, bet *Ieva*, *Marija* ar galotni /-a/.

Marie, Trihne, bet Suntažu draudzē ir vārdi *Mariņe, Mahre, Mahrjeete, Stihne*, kuru nav Ērģemes draudzē, vārds *Greete* Ērģemē ir reģistrēts nākamajā gadu desmitā (sal. Jansone 2015: 282–284).

Zēnu vārdos bieži galotne *-is* ir īsināta arī divzīlbīgos vārdos, kā tas ir raksturīgs Suntažu izloksnē, piemēram, *Kahrls*, galotnes īsinājums arī trīs-zīlbīgos vārdos, piemēram, *Behrtuls, Ehrmans, Indriķs, Miķķels*, bet *Pēteris, Jurris*. Zēnu vārdos, salīdzinot ar Ērģemes personvārdiem, ir lielāka atšķirība, kopīgi ir šādi vārdi: *Andrees, Dahwis* (Ērģemē – *Dawis*), *Ehrmans* (Ērģemē – *Ehrmann*), *Gusts* (Ērģemē – *Gust*), *Indriķs* (Ērģemē – *Indriks*), *Jahnis, Jehkabs, Jurris, Kahrls, Kaspars* (Ērģemē – *Caspars*), *Mahrtnsch* (Ērģemē – *Martins*), *Pahwuls* (Ērģemē – *Pahwels, Pahwils*), *Pehteris, Tohms*. Bet šajā gadu desmitā Ērģemē nav reģistrēts *Ahdams, Anzis, Atte, Behrtuls, Eeriks, Klahws, Krispurs, Krische, Miķķels* un *Sihgmunds*, toties 18. gs. citos gadu desmitos Ērģemē ir reģistrēti gandrīz visi šie vārdi, izņemot *Atte* (ir *Otto*), *Klahws, Krispurs, Krishe* un *Sihgmunds*.

5. Nobeigums

18. gs. vīriešu kristībvārdu izvēle ir mainījusies valodiskās vides iespaidā, skat. tabulu. Tā kā par sieviešu (meiteņu) vārdiem ziņas tikai no 1759. gada, tie tabulā nav ievietoti.

1. tabula

Analizētajos avotos atrodamo Suntažu draudzes personvārdu formu salīdzinājums

1638. gada arklu revīzija	1759. gada arklu revīzija	1769. gada J. J. Hardera skolasbērnu saraksts
	<i>Adam</i>	<i>Ahdams</i>
	<i>Ado</i>	
<i>Andres, Andreas</i>	<i>Andres</i>	<i>Andrees</i>
	<i>Antohn, Antusch</i>	
<i>Arent</i>		
		<i>Atte</i>
<i>Baltzer</i>		
<i>Berent</i>		
<i>Bertell</i>	<i>Bertul, Bertull</i>	<i>Behrtuls</i>
	<i>B'irn</i>	
<i>Brentz</i>	<i>Brenz</i>	
	<i>Carl</i>	<i>Kahrls</i>
	<i>Casper</i>	<i>Kaspars</i>

<i>Christer</i>	<i>Christ</i>	
<i>Christoff</i>		
<i>Christoffer</i>	<i>Chrispur, Crispur</i>	<i>Krispurs</i>
<i>Claus</i>	<i>Clawe</i>	<i>Klahws</i>
	<i>Crusting, Krusting</i>	
	<i>David, D'awe</i>	<i>Dahwis</i>
	<i>Erich</i>	<i>Eeriks</i>
<i>Georg, Jörgen, Jurgen, Jürgen</i>	<i>Jurre, Jürre</i>	<i>Jurris</i>
	<i>Just</i>	
		<i>Gusts</i>
<i>Gödert</i>		
<i>Hans</i>	<i>Hans, Anss, Ansche, Antz</i>	<i>Anzis</i>
<i>Hanis</i>		
<i>Hendrich, Heinrich, Hindrich, Hindrig</i>	<i>Hinrich, Indrick, Inde</i>	<i>Indriks, Indriķs</i>
<i>Herman</i>	<i>Herman</i>	<i>Ehrmans</i>
	<i>Ignasch</i>	
<i>Jacob</i>	<i>Jacob, Jaeck, Jack</i>	<i>Jehkabs</i>
<i>Jochim</i>		
<i>Johan, Johannes</i>	<i>Jahn</i>	<i>Jahnis</i>
		<i>Krische</i>
	<i>Lawan</i>	
<i>Kiß</i>		
<i>Lüdert</i>		
<i>Marten</i>	<i>Marting, Martin</i>	<i>Mahrtiņsch</i>
<i>Matias</i>	<i>Mattis</i>	
<i>Michell, Mickell</i>	<i>Michel, Mickel</i>	<i>Miķķels</i>
<i>Paull</i>	<i>Pawul</i>	<i>Pahwuls</i>
	<i>Peddrick</i>	
	<i>Peter</i>	<i>Pehteris</i>
<i>Reinholt</i>	<i>Rein</i>	
	<i>S'imon</i>	
<i>Steffen</i>	<i>S'teppe</i>	
	<i>Thiet</i>	
<i>Thomas</i>	<i>Tohm</i>	<i>Tohms</i>
<i>Willem, Willan, Wilhelm</i>	<i>Willum</i>	
		<i>Sihgmunds</i>

Pēc kristībvārdu salīdzinājuma, sākot ar 1638. gadu un līdz 1769. gadam, redzams, kā vairāk nekā pēc gadsimta ir pilnveidojusies ortogrāfija pierakstos. 18. gs. otrajā pusē nav konstatēti vārdi *Ārents, Balcers, Bērents, Ģederts, Hanis, Jochim(s), Ķīs(i)s, Liderts; Georga (Jurģa)* vārds atveidots kā *Juris, Hans* pamazām aizstāts ar *Anci* jeb *Ansi, Paula* vietā lietots *Pāvuls, Reinholta* vietā *Reinis*. 1759. gada materiālos ir jauni vārdi: *Ādams, Antons* jeb *Antušs, Birns, Kārl(i)s* un *Kaspars, Krispurs, Dāvids* un *Dāvis, Krustiņš, Ēriks, Justs, Ignašs, Lāvans, Pēteris, Pederiks, Sīmons* un *Toms*. Jēkaba vārdam ir varianti *Jāks* un *Jēks*.

1769. gadā konstatētie īsinātie igauņu personvārdi *Ādo, Ado, Jāks* un *Tīts* nav skolasbērnu sarakstā, tāpat nav lietoti vārdi *Balcers, Bērents, Birns, Brensis, Justs, Kristis, Krustiņš, Lāvans, Matīss, Pederiks, Reinis, Sīmanis, Stepe* un *Viļums*. Bērnu vārdiem klāt ir nācis *Atte, Gusts, Kriše, Zigmunds*. Nostabilizējušies kristībvārdi *Ādams, Andrie(v)s, Ancis, Bērtul(i)s, Indriķ(i)s, Jēkabs, Juris, Jānis, Kārl(i)s, Kaspars, Krispurs, Mārtiņš, Miķel(i)s, Pāvuls, Pēteris* un *Toms*. Salīdzinot Suntažu draudzes kristībvārdus ar Ērgemes draudzē reģistrētajiem vārdiem, redzams, ka viena daļa vārdu ir kopīga abām draudzēm kā latviešu iedzīvotājiem, tomēr atšķirīgu vārdu izvēle liecina par ģeogrāfisko attālumu starp tām un citu valodisko vidi.

17. un 18. gs. Suntažu draudzes Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāli glabā senākos latviešu kristībvārdus, starp tiem ir daži latviešu personvārdi, kas varētu nebūt kristībvārdi, piemēram, *Ķīs(i)s* un *Bulle*. Kristībvārdu lietojums raksturo kultūrvēsturisko situāciju un tās pārveidošanos. Vidzemes kristībvārdi ienākuši ar vācu valodas starpniecību un latviešu valodā pakāpeniski pielāgojušies, atbilstoši valodas situācijai.

Publicēti avoti

Dunsdorfs 1941 = Vidzemes 1638. gada arklu revīzija. IV sējuma III burtnīca. Izdevis Edgars Dunsdorfs. Latvijas Vēstures avoti. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgādiens; mājvārdi CDLXXXVI, CDLXXXVII lpp. Pielikums „ACTA REVISIONIS”; 1229–1348.

Nepublicēti avoti

LVVA 1759 = Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 7172. fonds, 4. apraksts, 190. un 191. lieta. Suntažu draudze.

LVVA 1769 = Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 233. fonds, 1. apraksts, 476. lieta. Acta des Consistorie Sunzel.

LVVA 1816₁ = Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 199. fonds, 1. apraksts, 494. lieta. Suntažu draudzes Vatrānes muiža.

LVVA 1816₂ = Latvijas Valsts Vēstures arhīvs, 199. fonds, 1. apraksts, 465. lieta. Suntažu draudzes Suntažu muiža.

Literatūra

- Adamovičs, Ludvigs. 1933. *Vidzemes baznīca un latviešu zemnieks 1710–1749*. Rīga: Ģenerālkomisija Latvijas Vidusskolu Skolotāju Kooperatīvā.
- Apinis, Aleksejs. 1977. *Latviešu grāmatniecība no pirmsākumiem līdz 19. gs. beigām*. Rīga: Liesma.
- Auns, Muntis. 2009. Turaidas un Krimuldas novada apdzīvotība un iedzīvotāju etniskā piederība Livonijas laikā. *Pa somugru pēdām Baltijas jūras krastā*. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli, 2009. gada 23. aprīlis, Turaida. Rīga: Zinātne, 53–58.
- Bauer, Albert. 1933. Die Wartgutsteuerliste der Komturei Goldingen. *Mitteilungen aus der livländischen Geschichte*. Herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde zu Riga. 25. Band, 1. Heft. Rīga: Kommissionsverlag von E. Bruhns, Buchhandlung.
- Bergmane, Anna, Aina Blinkena. 1986. *Latviešu rakstības attīstība*. Latviešu literārās valodas vēstures pētījumi. Rīga: Zinātne.
- Bērziņš, Jānis. 1935. *Mēra postījumi Vidzemē 1710. gadā*. Valsts arhīva raksti. Pētījumi. 1. Valsts arhīva izdevums. Rīga: Valters un Rapa, 167–223.
- Blese, Ernests. 1929. *Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas*. I. Vecākie personu vārdi un uzvārdi (XIII–XVI g.s.). Ar īsu satura un svarīgāko slēdzieni kopsavilkumu vācu valodā. Izdots ar kultūras fonda pabalstu. Rīga: A. Gulbis.
- Bruining, Herman. 1902. *Der Einfluss der Heiligenverehrung auf die Wahl der Taufnamen in Riga im Mittelalter*. Von H. v. Bruiningk. Sonderabdruck aus den Sitzungsberichten der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands für das Jahr 1902. Druck von W. F. Häcker in Riga, S. 77–83.
- Dunsdorfs, Edgars. 1938. Vidzemes arklū revīzijas 1601–1638. *Latvijas Universitātes raksti*. Tautsaimniecības un zinātņu fakultātes IV sējums. 1. Rīga: LU, 1–288.
- Endzelīns, Jānis. 1951. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Endzelīns, Jānis. 1932a [1980]. La. č. *dž < tj, dj? Filologu biedrības raksti*, XII. 170–171. [= Endzelīns, Jānis. *Darbu izlase*. III₂. Rīga: Zinātne, 76–77.]
- Endzelīns, Jānis. 1932b [1980]. E. Blese. Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas. I. Vecākie personu vārdi un uzvārdi (Studien zu den lettischen Personen und Familiennamen). I. Die ältern Personen- und Familiennamen. Rīga, 1929. *Zeitschrift für slavische Philologie*, IX, 245–262. [= Endzelīns, Jānis. *Darbu izlase*. III₂. Rīga: Zinātne, 498–517.]
- Endzelīns, Jānis. 1935 [1980]. Prūšu tekstu grafika, *Filologu biedrības raksti*, XV. 86–103. [= Endzelīns, Jānis. *Darbu izlase*. III₂. Rīga: Zinātne, 211–233].
- Endzelīns, Jānis. 1940 [1980]. Die Kurenfrage von V. Kiparsky (Annales Academiae Scientiarum Fennicae, B XLII). Helsinki, 1939. 474. *Filologu biedrības raksti*, XX. 248–258. [= Endzelīns, Jānis. *Darbu izlase*. III₂. Rīga: Zinātne, 553–565].
- EHI = Endzelīns, Jānis, Edīte Hauzenberga. *Papildinājumi un labojumi K. Mūlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai*. I. sējums. Rīga: Kultūras fonda izdevums, 1934–1938.
- Harders, Kristofs. 1781. *Vidzemes kalendārs. Uz to 1781. gadu tā Kunga Kristus piedzimšanas*. Šinī gadā ir 385 dienas. Ķieģeļi, Ķieģeļmuiža.

- Gutzeit, Woldemar. 1864. *Wörterchatz der Deutschen Sprache Livlands*. Von W. von Gutzeit. Erster/zweiter Teil. Riga: In Commission bei R. Rimmel.
- Jansone, Ilga. 2015. Priekšvārdu dinamika Ērgemes evaņģēliski luteriskajā draudzē 18. gadsimtā. *Onomastica Lettica*. 4. laidieni. Atbildīgais redaktors: Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 252–288.
- Karulis, Konstantīns. 1992. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca divos sējumos*. I. A–O. Rīga: Avots.
- Lange, Jacob. 1777. *Vollständiges deutsch-lettisches und lettisch-deutsches Lexicon, nach den hauptdialeceten in Lief- und Curland ausgefertigt*. Mitau: Steffenhagen.
- Liepiņa, Dzidra. 1983. *Vidzemes zemnieki un muiža 18. gs. pirmajā pusē*. Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūts. Rīga: Zinātne.
- Mackensen, Lutz. 1988. *Das große Buch der Vornamen. Herkunft, Abteilungen un Verbreitung, Koseformen, berühmte Namenträger, Gedenk- und Namenstage, verklungene Vornamen*. Frankfurt/M., Berlin: Ullstein.
- ME = K. Mülenbacha *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. I sējums. Rīga: Izglītības ministrija, 1923–1925; II sējums. Rīga: Kultūras fonds, 1925–1927; III sējums. Rīga: Kultūras fonds, 1927–1929; IV sējums. Rīga: Kultūras fonds, 1929–1932.
- Siliņa-Piņķe, Renāte. 2014. Personvārdi 1638. gada zviedru arklu revīzijā: analīzes problēmas un risinājumi. *Onomastikas pētījumi*. Valijas Dambes 100. dzimšanas dienai veltītās konferences materiāli. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 198–212.
- Siliņš, Klāvs. 1990. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. Rīga: Zinātne.
- Šmits, Pēteris. 1913. Par mūsu senču vārdiem. *Druva*. Daiļrakstniecības, zinātnes un mākslas mēnešraksts. 2. gads. Pirmais pusgads. Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļa. Atbildīgais redaktors: T. Zeiferts. Rīga: Latvija, 123–125.
- Vanags, Pēteris. 2013. Latviešu literārās valodas attīstība. *Latvieši un Latvija*. I sējums. *Latvieši*. Atbildīgie redaktori: Ilga Jansone, Andrejs Vasks. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 177–203.
- Vanags, Pēteris. 2015. Valoda „Stāstos”. F. B. Blaufuss. *Vidzemes Stāsti*. Stāsti no tās vecas un jaunas būšanas to Vidzemes ļaužu, uzrakstīti 1753. Rīga: Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība, 43–74.
- Vičs, Andrejs. 1923. *Iz latviešu skolu vēstures*. (Vidzeme no 1700.–1800. gadam). 1. sēj. Rīga: RLB Derīgu grāmatu nodaļa.
- VK 1813 = *Vidzemes Kalenders us to 1813^m Gaddu kurram 365 Deenas irr*. Ar Tehrpatas Grahmatu teesas Ziņņu Rīgas pilsātā, driķķehts pee N.F. Häcker.
- Zemzare, Daina. 1969 [2011]. Par personvārdiem J. Raiņa lugā „Pūt, vējiņi!” (Atbilde uz jautājumiem). *Karogs*, 8, 149–150. [= Zemzare, Daina. *Darbu izlase*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 240–242.]
- Zemzare, Daina. 1971 [2011]. Piezīmes par mūsdienu latviešu personu vārdiem. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 7. laidieni. Rīga: Liesma, 123–142. [= Zemzare, Daina. *Darbu izlase*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 253–266.]

Dzintra Paegle
Baltu valodniecības katedra
Humanitāro zinātņu fakultāte
Latvijas Universitāte
Visvalža iela 4a, Rīga, Latvija
dzintrap@latnet.lv

SUMMARY

Baptismal Names in the Parish of Suntaži in the 17th and 18th Centuries

Dzintra PAEGLE

The paper analyses 17th and 18th century baptismal name records of Suntaži parish in Vidzeme, as mentioned in E. Dunsdorfs' publications of documents pertaining to the 1638 audit of ploughs as well as in materials dated 1759 and 1769 from the Archive of Latvian National History, written in German but with interpolated Latvian proper names. A number of peculiarities were discovered in the record of Latvian peasant baptismal names, not only in the German text but also in the choice of the baptismal names themselves. Of significant import in the record of baptismal name forms were the spoken German of Vidzeme at the time of the Reformation and the prevailing political climate of the period. The archival material reveals the progressive broadening of the corpus of these names along with their ongoing Latvianisation. We also find a few non-baptismal names in the parish of Suntaži – *Ķis(i)s* un *Bulle*. The article thus provides interesting material for further research into Latvian language and cultural history.

HRONIKA – CHRONICLE

Seminārs *Latviešu raksti un raksti Latvijā 16.–19. gadsimtā – pētniecības aktualitātes un problēmas, 2016. gada 14. janvārī*

Šī gada 14. janvārī Latvijas Universitātē notika kārtējais starptautiskais seminārs „Latviešu raksti un raksti Latvijā 16.–19. gadsimtā – pētniecības aktualitātes un problēmas“. Semināra sarīkošanu finansiāli atbalstīja LZP projekts Nr. 212/2012 „Korpusā balstīta elektroniska latviešu valodas vēsturiskā vārdnīca (LVVV)“ (vad. Anta Trumpa). Starpdisciplinārajā seminārā piedalījās valodnieki un literatūrzinātnieki, kas stāstīja par pēdējo gada pētījumiem un to rezultātiem. Dalībnieku vidū bija LU Humanitāro zinātņu fakultātes, LU Latviešu valodas institūta, kā arī Austrālijas, Lietuvas un Zviedrijas augstskolu un zinātnisko iestāžu pārstāvji. Vairāk uzmanības tika veltīts divām tematiskām grupām – Georgam Elgeram (1585–1672) un viņa rakstiem, kā arī Bībeles tulkojuma (1685–1694) vēsturei. Par aktuāliem jautājumiem runāja arī Latviešu valodas vēsturiskās vārdnīcas projekta darba grupas dalībnieki.

Semināra dalībniekus sveica LU Humanitāro zinātņu fakultātes dekāne prof. Ilze Rūmniece. Pirmo referātu „*Arājiņi, ecētāji, sasēduši baznīcāi*: par dziedāšanu, dziesmām un to pierakstiem“ nolasīja **Jānis Krēsliņš** (Zviedrijas Karaliskā bibliotēka, Stokholma). Viņš runāja par garīgo dzeju un tās nozīmi saziņas kultūrā, izvirzot vairākus problēmu lokus: Kur iederas garīgā dzeja sava laika patiesības meklējumos? Kāda ir garīgās dzejas saziņas dimensija? Kādas ir līdzības un atšķirības starp garīgo dziesmu kultūrām abos Baltijas jūras krastos.

Nākamie referāti bija veltīti Georgam Elgeram un viņa darbu vietai latviešu valodas un kultūras vēsturē. **Māra Grudule** (LU) pievērsās pirmajiem atdzejojumiem no poļu valodas latviešu valodā 17. gadsimtā. Priekšlasījuma centrā bija Braunsbergā publicētā Elgera sagatavotā latviešu katoļu dziesmu grāmata „Geistliche Catholische Gesänge“ (1621), kurā starp tulkojumiem no vācu un latīņu valodas iekļautas arī sešas no poļu valodas tulkotas garīgas dziesmas. Grāmatas otrajā izdevumā (1673) ievietoti vēl četrus poļu dziesmu tulkojumi. Šīs desmit katoļu garīgo dziesmu korpus veido poļu tulkotās dziesmas sākotnēji latviešu valodā. Tematiski tas atklāj kopš viduslaikiem saglabāto tradīciju – tauta savā valodā visvairāk dzied baznīcas lielajos svētkos – Lieldienās un Ziemassvētkos. Arī no šīm desmit dziesmām sešas pieder Ciešanu un Lieldienu ciklam, divas Ziemassvētkiem, viena – katoliskajā kultā izplatītajām Marijas dziesmām un viena paredzēta dziedāšanai Kristus miesas un asiņu svētkos. Latviešu valodā tulkota kā pati vecākā zināmā poļu Lieldienu dziesma, kuras cilme saistāma jau ar 14. gadsimtu (*Przez Twoje święte / Caur tavu svētu augšamcelšanos*), tā arī viena no senākajām adventes dziesmām (*Po upadku czlowieka / Par to nabaga cilvēka grūtu noziegumu*). Nevienai no

abām ne oriģinālā, ne arī tulkojumā nav nedz iekšēja ritma, nedz atskaņu, acīmredzot tās izpildītas pēc gregoriskajiem dziedāšanas principiem, kas pieļauj arī prozas teksta izdziedāšanu. Ciešanu dziesmas tulkojums valodas ziņā salīdzinājumā ar citiem tulkojumiem šķiet vājāks, sintaksē un ortogrāfijā tuvāks vācu latviešu hibrīdvalodai. Piecu citu dziesmu cilme saistāma ar 15. un 16. gadsimtu, savukārt trīs varētu būt Elgera laikabiedru rakstītas. Tieši atdzejoto poļu dziesmu poētika ļauj šo katoļu dziesmu grāmatu attiecināt uz vēlās renesanses un agrīnā baroka Eiropas dzejas tradīciju, turklāt daži tulkojumi ir noslīpētāki, pilnīgāki un interesantāki par poļu oriģināliem – tiem ir regulāra atskaņu sistēma, ekspresīvāka izteiksme, vairāk deminutīvu, atsevišķas dziesmas papildinātas ar jauniem pantiem.

Jurgis Pakeris (*Jurgis Pakerys*, Viļņas Universitātē) savā referātā sniedza vairākas interesantas ziņas par Georgu Elgeru. Vispirms viņš aplūkoja Viļņas Universitātes bibliotēkā esošo Tomasa Klages (*Thomas Clagius, Tomasz Klage*, ~1598–1664) grāmatu „Disquisitiones ubiquesticae [...]“ (1644), ko autors pats parakstījis un dāvinājis Elgeram. Grāmata glabājusies Daugavpils jezuītu rezidencē. Pēc tam referents pievērsās grāmatā „Liber extraordinarius provincialis“¹ sniegtajām ziņām par Elgera terciātu Nesvižas jezuītu kolēģijā (1619–1620). Cita starpā te norādīts, ka Elgers neesot pratis ne poļu, ne lietuviešu valodu.

Elgera tēmu turpināja arī **Gintare Judžentīte** (*Gintarė Judžentytė*) un **Vilma Zubaitiene** (*Vilma Zubaitienė*) no Viļņas Universitātes. Viņas savā referātā stāstīja par saviem tālākajiem pētījumiem par saistību starp Elgera vārdnīcu „Dictionarium Polono-Latino-Lottaucum“ (1683) un divām Konstantīna Sirvīda vārdnīcām: „Dictionarium Polonolatinum“ (1641) un „Dictionarium trium linguarvm“ (1642). Pētnieces secinājušas, ka iespējamās divas Elgera vārdnīcas rakstīšanas shēmas. Pirmā iespēja: Elgers izmantojis Sirvīda 1642. gada izdevumu un papildinājis savu vārdnīcu ar šķirkļiem no Georga Knapska „Thesaurus“ (1643) vai „Synonyma“ (kas līdzīgs 1669 izdevumam). Vārdnīcas redaktori papildinājuši tās vārdu krājumu saskaņā ar Sirvīda 1677. gada izdevumu. Otrā iespēja: Elgers pats izmantojis tikai Sirvīda 1642. gada izdevumu. Savukārt redaktori uzlabojuši vārdnīcu, balstoties uz Sirvīda 1677. gada izdevumu un Knapska „Thesaurus“ (1643) vai „Synonyma“ (kas līdzīgs 1669 izdevumam).

Adelaides Flindersa universitātes profesors **Trevors Fennels** (*Trevor G. Fennell*) pievērsās citai 17.–18. gs. mijas vārdnīcai – Liborija Depkina „Let-tisches Wörterbuch“. Vārdnīcā diezgan bieži var atrast piemērus, kur Depkins tīši vai netīši ir modificējis kāda oriģināla avota valodu. Referātā tuvāk tika analizēts trešās personas piederības adjektīva formu *viņa, viņas, viņu* lietojums. Šai vārdu grupā var reizēm atrast gadījumus, kur Depkins ir mainījis sava avota formu diezgan savādā veidā, kas jāuzskata par semantiski neizprotamu vai neloģisku. Vairākos gadījumos lietotas arī formas, kam ir citu locījumu

¹ Parengē ir vertē Irena Katilienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, 94 p.

galotnes, piemēram, *wiŋŋai Mahte*, *winnâ Muttê*. Kombinējot lokāmo piederības adjektīvu *müss/jüss* jautājumu ar diskusiju par trešās personas formām, iegūstams daudz plašāks redzes lauks, kurā pavisam loģiski un attaisnojami var saredzēt nevis divas atsevišķas parādības, bet drīzāk tikai vienu un to pašu analogisko pārveidi. Atzīstot šo līdzību, vairs nav iemesla atturēties no uzskata, ka lokāmās formas *müss* un *jüss* nav mantotas no baltu pirmvalodas, bet drīzāk ir analogiski motivēta atkāpšanās no šī mantojuma.

Par lietvārdu salikteņiem ar verbālu pirmo daļu 17. gadsimta latviešu tekstos runāja **Kristina Bukelskīte-Čepele** (*Kristina Bukelskītē-Čepelē*, Stokholmas Universitāte). Referente analizēja salikteņus, kuru pirmais elements ir tagadnes ciešamās kārtas divdabīšs. Šis līdz šim praktiski neaplūkots salikteņu tips tika strukturāli analizēts, uzmanību īpaši pievēršot savienotājpatkaņa <a> lietojumam un cilmei. Izteikts viedoklis, ka nedaudzie šī tipa piemēri bez savienotājpatkaņa, kas atrodami Johana Langija latviešu-vācu vārdnīcas manuskriptā (1685), varēja rasties latviešu valodas Kurzemes rietumu izlokšņu ietekmē. Tāpat referente uzsvēra, ka aplūkots salikteņu tips senajos latviešu tekstos ir daudz izplatītāks, nekā līdz šim uzskatīts.

Vēsturiskās vārdnīcas projekta vadītāja **Anta Trumpa** (LU LVI) referātā „Senās nozīmes 16. un 17. gadsimta latviešu tekstos“, balstoties uz pieredzi, kas gūta darbā pie „Latviešu valodas vēsturiskās vārdnīcas“, pievērsās senajos tekstos sastopamo, no mūsdienām semantiski atšķirīgo vārdu nozīmju skaidrošanas tematikai. Referātā šādi semantiski atšķirīgi vārdi tika iedalīti vairākās grupās, bet īpaši tika analizēti semantiskie arhaismi. Referente secināja, ka vārdu nozīmes no 16., 17. gs. līdz mūsdienām ir mainījušās vairāk, nekā šķiet pirmajā acumirkļī. Saprast senās vārdu nozīmes palīdz ne tikai 17., 18. gs. un vēlākas latviešu un vācu vārdnīcas, bet arī tā laika reliģisko tekstu tulkojumu salīdzinājums ar oriģināliem un mūsdienu tulkojumiem. Lai gan ir ne mazums gadījumu, kad 17. gs. vārdnīcās vārdu tulkojumi ir kļūdaini vai neprecīzi, tomēr lielākoties, ja vien reliģiskajos tekstos vārds vispār ir ietverts, tad tā lietojums apstiprina arī tā laikposma vārdnīcu datus, turklāt daļā aplūkoto gadījumu atšķirībā no literārās valodas senās nozīmes līdz pat mūsdienām ir saglabājušās izloksnēs.

Par dažām Georga Manceļa personvārdu rakstības dilemmām un to varbūtējām sekām runāja **Renāte Silīņa-Piņķe** (LU LVI). No faktu materiāla redzams, ka reizēm īpašvārdu rakstības atšķirības vai dažādas adaptācijas senajos latviešu tekstos ir saistītas ar konkrētiem autoriem, reizēm tas var būt arī viena autora vairāku gadu meklējumu atspulgs. Tomēr reti šie meklējumi un pārdomas parādās viena teikuma ietvaros: *Tad pazehle JĒfus Šawus Atzis / vnd redŋeya / ka dauds ũaudis py to nahze / vnd šatziya vs Wilippu / (Letti pronunciant L i p ft.) kur pirrkam mehš Mais / ka ŋchee ähd?* (Manc1631_LVM, 72₁₆). Bez vārdu pāra *Vilips* un *Lipsts* viena teikuma ietvaros sastatīti arī vārdi *Elizabete* un *Ilze*; kopumā seši piemēri – „Lettisch Vade mecum“ (1631) un

„Lettische Postill“ (1654). Skatot šo jautājumu visu Manceļa darbu kontekstā, var konstatēt, ka vārds *Ilze* neizkonkurē vārdu *Elizabete* un plašāk nav ieviesies. Savukārt *Vilpa* (Mancelis pirmais lieto adaptēto formu) un *Lipsta* gadījums ir atšķirīgs: līdzās astoņiem piemēriem ar vārdu *Vilips* ir 12 piemēri ar vārdu *Lipsts*. Turklāt vēlākajā avotā formas *Lipsts* lietojums pieaug. Varētu teikt, ka Mancelis nespēj izšķirties, kā latviski atveidot apustuļa Filipa vārdu, bet pamazām nosliecas uz latviskās formas *Lipsts* pusi. Pēc Manceļa *Ilzes* vārds pilnībā pazūd no garīgās literatūras lappusēm. Savukārt *Lipsta* vārds saglabāts tikai baznīcas svinamo dienu nosaukumos, piemēram, *Š: Lipsta Deenā / jeb: Lappa Deenā. 1. Maji*. (VLH1685 103₂₄). Arī 1638. gada zviedru arklu revīzijā Vidzemē ir pierakstītas divas personas ar vārdu *Lips*. Gan *Lipsts*, gan *Ilze* ir minēti arī G. F. Stendera vārdnīcā (1789). Tomēr, šo vārdu pieraksta laiks Manceļa darbos liek domāt, ka tie 17. gadsimta sākumā ir bijuši jau pietiekami adaptēti un izplatīti.

Interesantai un maz pieminētai tēmai – „Latviešu valodas dati 17.–18. gs. lietuviešu gramatikās“ pievērsās **Mindaugs Šinkūns** (*Mindaugas Šinkūnas*, Lietuviešu valodas institūts, Viļņa). Referenta aplūkotais materiāls rāda, ka jau pirmajā lietuviešu gramatikā – Daniela Kleina „Grammatica Litvanica“ (1654) atrodami arī latviešu valodas fakti. Tādi sastopami arī turpmākajās, īpaši vairākās 18. gs. gramatikās. Īpaši pieminama Paula Frīdriha Ruiģa (*Paul Friedrich Ruhig; Povilas Ruiģys*) „Anfangsgründe einer Littauischen Grammatick“ (1747), kur samērā sīki ir klasificētas Mazās Lietuvas izloknes, to starpā pieminot arī Kuršu kāpu latviešu valodu, ko autors uzskatījis par latviešu un leišu valodu sajaukumu. Te minēti arī daži kursenieku valodas vārdi un izteicieni.

Sekoja vairāki referāti, kas veltīti Bībeles tulkojuma problemātikai. **Ernesta Kazakēnaite** (*Ernesta Kazakēnaite*, Viļņas Universitāte) runāja par tēmu „Skatiens uz „Vermehretes Lettisches Handbuch“ (1685) perikopju evaņģēliju daļu un to atbilstīgo Ernsta Glika Jaunajā Derībā“. Referentes izejas punkts bija Luža Bērziņa izteiktā doma, ka, salīdzinot Kristofora Fīrekera perikopju tulkojumu ar Ernsta Glika Bībeles tulkojumu, lielākas atšķirības redzamas apustuļu rakstos, bet evaņģēliju perikopes saskan vietām burts burtā. Referentes pētījums apstiprina, ka evaņģēliji abos darbos vairāk vai mazāk sakrīt, izņemot divus izvilkumus no Mateja evaņģēlija (Mt 25,1–13 un Mt 24,37–51). Visvairāk pantu sakrīt izvilkumos no Lūkas evaņģēlija, bet vismazāk – no Mateja. Tomēr, nav nevienas perikopes, kurā visi panti pilnībā sakristu (kaut arī ir tik īsas perikopes, kas sastāv tikai no viena vai 4 pantiem). Pētniece pamanījusi arī tendenci, ka VLH teksts izdevuma sākumā ir tuvāks JD nekā grāmatas beigās.

Sinoptiskajiem evaņģēlijiem un to identisko tekstu tulkojumam Glika Bībelē īsumā pievērsās **Pēteris Vanags** (LU, Stokholmas Universitāte). Referāta pamatā doma, ka viena no iespējām tulkojumu izpētei ir izmantot Bībelē atkārtoto teksta vietu salīdzināšanu savstarpēji un ar iespējamiem citvalodu

avotiem. Šī metodika īpaši var derēt Jaunās Derības teksta izpētei, jo gan trijos sinoptiskajos evaņģēlijos (Mateja, Marka, Lūkas), gan arī Jāņa evaņģēlijā ir visai daudz šādu vietu. Piemēram, gr. φωνῆ βοῶντος ἐν τῇ ἐρημῷ ‘saucōša jeb saucēja balss tukšnesī’ atrodama Mt 3,3, Mk 1,3, Lk 3,4, Jn 1,23. M. Luterā 1545 tulkojumā lietots vc. *Es ist eine stimme eines Predigers in der wüsten* Mt 3,3, Mk 1,3, Lk 3,4 un *Jch bin eine stimme eines Predigers in der Wüsten* Jn 1,23. Taču Glikā Bībelē paveras cita aina. Tajā nav divu vienādu tulkojumu. Sal., *Tur irr Balšs weena Šluddinataja Tukšnesī* Mt 3,3; *Kahda Šluddinataja Balšs irr Tukšnesī* Mk 1,3; *Weena Šluddinataja Balkšne irr Tukšnesī* Lk 3,4; *Es ēsmu šauzama Bals weena Mahzītaja Tukšnesī* Jn 1,23. Starp tekstiem ir gan leksiskas, gan fonētiskas, gan gramatiskas atšķirības. Rodas pamatots jautājums – kā šāda dažādība radusies? Vai tā ir nejausa vai izveidojusies tulkojuma tapšanas gaitā?

Dažas likumības Glikā Bībeles verbu formu lietojumā aplūkoja **Jolanta Višņoha** (*Jolanta Wišņoch*, LU), iztīrājot tag. daudzskaitļa 2. pers. galotņu *-at*, resp. *-aht* lietojumu 17. gs. tekstos. Analizējot Glikā Jaunās Derības četrus evaņģēliju tekstus, konstatētas atšķirības īstenības izteiksmes tagadnes daudzskaitļa 2. pers. galotņu lietojumā. Galotne parādās divos rakstības variantos *-at* un *-aht*. Uz šādu atšķirību galotnes rakstībā savulaik norādīja arī Pēteris Šmits (1908), minēdams, ka Glikā tulkojumā sastopamas šādas tag. 2. pers. daudzskaitļa galotnes: *-ajt*, *-eet*, *-at*, retāk arī *-aht*, īpaši Jaunajā Derībā. Līdzīgi izteicies arī Arturs Ozols (1965). Referente salīdzinājusi tagadnes daudzskaitļa 2. pers. galotņu rakstību ar tekstā lietotām pagātnes daudzskaitļa 2. pers. formām un nenoteiksmē izmantotu rakstību un pētījumā noskaidrojusi, ka to lietojumam konkrētajās formās trūkst konsekvences, un tas nav izskaidrojams, pamatojoties tikai uz Bībeles teksta iekšējo analīzi. Ņemot vērā minēto galotņu lietojumu citos 17. gs. rakstos, mēģināts atrast ārējus faktorus, kas varēja ietekmēt radušās atšķirības starp atsevišķām Bībeles grāmatām. Starp tiem minami iepriekšējo autoru izstrādātie un tradīcijā balstītie rakstības principi un 17. gs. rakstības reformatoru – Fīrekerā un Ādolfija – ieviestās izmaiņas.

Semināru noslēdza **Ilga Jansone** (LU LVI) ar referātu par leksēmām *igaunis* un *musts* 1826. gada Vidzemes dvēseļu revīziju materiālos.

Daži no seminārā prezentētajiem materiāliem jau publicēti dažādos izdevumos, bet citas problēmas vēl pētāmas dziļāk. Seno rakstu pētnieku tikšanās noteikti sniedza iedvesmu turpmākajiem darbiem, gaidot atkal jaunās konferences un seminārus.

Pēteris Vanags
Latvijas Universitātes
Humanitāro zinātņu fakultāte
Baltu valodniecības katedra
Visvalža iela 4a, LV-1050 Rīga, Latvija
pvanags@latnet.lv

IN MEMORIAM – OBITUARIES

**Algirdas Sabaliauskas
(1929–2016)**

2016. g. 17. aprīlī Viļņā 87 gadu vecumā mūžībā aizgājis izcilais lietuvišu valodnieks, pedagogs, tulkotājs, Lietuvišu valodas institūta vadošais pētnieks, Viļņas Pedagoģiskās universitātes (tagad – Lietuvas Izglītības zinātņu universitāte) profesors, habilitētais filoloģijas doktors Aļģirds Sabaļausks (*Algirdas Sabaliauskas*). Ar apbrīnu un pateicību šo cilvēku atcerēsies baltu valodu pētnieki visā pasaulē, tostarp arī Latvijā, ar kuru viņš bija cieši saistīts visā sava radošā mūža garumā. Viņa vārds vienmēr asociēsies ar Lietuvā piedzīvoto baltu valodniecības zelta laikmetu, ar paaudzi, kas sāka savu darbību 20. gs. sešdesmitajos gados un ir likusi pamatus mūsdienu pētniecības virzieniem un tradīcijām.

Patieso zinātnieku darbu mērogu un vērtību atklāj gadi, taču jau savas dzīves laikā Aļģirds Sabaļausks kļuva par neapšaubāmu baltu lingvistikas klasiķi un autoritāti vairākās jomās – valodas vēsturē, leksikoloģijā, etimoloģijā, valodniecības vēsturē un valodniecības popularizēšanā. Jāpiebilst, ka pēdējās divās no tām tuvākajā laikā diez vai radīsies kāds pētnieks, kas spētu iemīt tik dziļu un plašu taku. Turklāt profesors bija arī harismātisks pedagogs ar oratora spējām, kurš pievilka ne tikai studentus, bet arī plašāku sabiedrību. Tajā pašā laikā vienkāršs, draudzīgs un krietns cilvēks.

Aļģirds Sabaļausks dzimis 1929. g. 26. jūlijā Marijampolē – Lietuvas dienvidrietumu reģiona pilsētā. 1948. g. beidzis Marijampoles ģimnāziju, kurā viņa skolotājs bija slavenais lietuvišu letonists Jons Kabelka, kurš ne tikai radīja interesi par valodniecību, bet arī lika iemīlēt latviešu kultūru un valodu. Zīmīgi ir tas, ka Jons Kabelka bijušajam ģimnāzistam bija pasniedzējs

arī turpmākajos studiju gados Viļņas Valsts universitātē (1948–1953). Šajā laikā Aļģirds Sabaļausks vadījis Lietuviešu valodas pulciņu un kā tā pārstāvis pēdējā kursā kopā ar studiju biedru Jonu Kazlausku piedalījies studentu konferencē Rīgā – šeit Marta Rudzīte viņus iepazīstinājusi ar Jāni Endzelīnu. Pārbraucot mājās, topošie zinātnieki varēja lepoties ne tikai ar visdārgākajām šīs vizītes relikvijām – „Latviešu valodas gramatikas“ eksemplāriem ar profesora autogrāfu –, bet arī ar valodniecības diplomātu spējām – pirmoreiz pēc kara tika atjaunoti kontakti starp vairākām latviešu un lietuviešu valodnieku paaudzēm. Kopš šī laika Aļģirds Sabaļausks kļuva par vienu no aktīvākajiem latviešu valodas un literatūras darbu popularizētājiem Lietuvā. Universitāti Aļģirds Sabaļausks beidzis izcili – diplomdarbs par lietuviešu valodas atematisķiem darbības vārdiem vēlāk (1957) pārtapis publikācijā.

Gandrīz četrdesmit gadu (1953–2001) Aļģirds Sabaļausks strādājis Lietuviešu valodas un literatūras institūtā (kopš 1990. g. – Lietuviešu valodas institūtā), ar cītīgu darbu gūdam zinātniskus panākumus un kolēģu cieņu – no aspiranta un jaunākā zinātniskā līdzstrādnieka līdz vadošā pētnieka un institūta direktora (1997–2000) amatam. Viņš bija neparasti ražīgs autors – kopējais publikāciju skaits, ieskaitot enciklopēdiju šķirkļus, recenzijas, pārsniedz 1700 pozīciju (lielākā daļa publikāciju minētas izdevumā „Algirdas Sabaliauskas. Bibliografija“ (2004)).

Pirmie, kā arī daudzi vēlākie zinātnieka darbi bija veltīti baltu valodu leksikas izpētei, vārdu etimoloģijai. 1958. gadā aizstāvēta zinātņu kandidāta disertācija „Baltu valodu lauksaimniecības augu nosaukumu cilme“ [„Baltu kalbų žemės ūkiu augalų pavadinimų kilmė“] – tajā un vairākos ar tēmu saistītajos rakstos tiek analizēta augu nosaukumu izcelsme baltu valodās. 1975. gadā aizstāvēts zinātņu (habilitētā) doktora darbs „Baltu valodu leksikas pētījumi“ [„Baltų kalbų leksikos tyrinėjimai“], ko veido trīs daļas: „Lietuviešu valodas leksikas attīstība“ [„Lietuvių kalbos leksikos raida“], „Baltu valodu mājlopu nosaukumi“ [„Baltų kalbų naminių gyvulių pavadinimai“] un „No baltu valodu lopkopības terminoloģijas vēstures“ [„Iš baltų kalbų gyvulininkystės terminologijos istorijos“]. Šie darbi tika apkopoti 1990. gadā iznākušajā monogrāfijā „Lietuvių kalbos leksika“, kurā piedāvāts sistematizēts skatījums uz lietuviešu, latviešu un prūšu leksikas slāņiem, sašķirojot vārdu grupas pēc to ģenētiskās izcelsmes – no indoeiropiešu pirmvalodas kopīgajai leksikai līdz tikai baltu valodām raksturīgai leksikai.

Aļģirds Sabaļausks ir informatīvāko un aptverošāko baltu valodniecības vēstures grāmatu un rakstu autors. Trijos „Lietuviešu valodniecības vēstures“ sējumos – „Lietuvių kalbotyros istorija: iki 1940 m.“ (1979), „Lietuvių kalbotyros istorija: 1940–1980 m.“ (1982) un apjomīgajā „Lietuvių kalbotyros istorija: 1980–2010 m.“ (2012) – ir aprakstītas Lietuvas un ārzemju lingvistu biogrāfijas un darbi, kas veltīti lituānistikai, baltistikai un ar to saistītai

indoeuropeistikai. Šeit atrodami daudzu latviešu valodas pētnieku dzīves faktu un darbības pārskati, kas ļauj labāk izprast latviešu valodniecības procesu, tajā darbojušos personību ieguldījumu baltistikas attīstībā. Ar latviešu valodas pētniecības gaitu Latvijā un citās zemēs, kā arī ar atsevišķām personālīdēm vai izdevumiem var iepazīties arī autora grāmatās „Baltu valodu pētījumi“ [„Baltu kalbu tyrinėjimai“] (1986), „Austrumslāvu valodnieki lituānistikas jomā“ [„Rytų slavų kalbininkai lituanistikos baruose“] (kopā ar Jonu Paļoni, 1990), rakstos (piemēram, „Baltu filoloģija“ (1, 46–50)) un dažādu enciklopēdiju šķirklis (piemēram, „Lietuviešu valodas enciklopēdijā“ [„Lietuvių kalbos enciklopedija“] (1999; otrs izdevums 2008) – šim darbam uzrakstīti 563 šķirklī). Aļģirds Sabaļausks pats bija dzīva enciklopēdija, šķiet, viņš pārzināja vissīkākos faktus par baltu valodu pētniekiem, viņu darbiem, attiecībām un ieguldījumu zinātnē vairākos gadsimtos, valstīs un kontinentos, sākot ar 19. gadsimta jaungramātiķiem, beidzot ar mūsdienu jaunajiem doktorantiem.

Aļģirds Sabaļausks iedibinājis vēl vienu pirms viņa baltu valodniecībā neredzētu tradīciju. Leksikologa, etimologa un valodniecības vēsturnieka kompetence bija apvienota ar spēju personību biogrāfijas, grāmatu likteņus un sausus faktus parādīt neticamās paralēlēs, pārvērst tos par aizraujošu sižetu. Vairākas profesora publikācijas ir uzskatāmas par baltu valodniecības popularizēšanas klasiku, piemēram, „Vārdi ceļo“ [„Žodžiai keliauja“] (pirmizdevums 1962), „Vārdi stāsta“ [„Žodžiai pasakoja“] (1965), „Vārdi atdzīvojas“ [„Žodžiai atgyja“] (1967), „100 valodas mīklū“ [„100 kalbos mįslių“] (1970), „No kurienes tie?“ [„Iš kur jie?“] (1994), „Mēs – balti“ [„Mes baltai“] (1986, 2. papildināts izdevums 2002) – šī grāmata ir tulkota angļu, zviedru, itāļu, ungāru valodā, kā arī nesen – latviešu valodā. Šajos darbos ir daudz oriģinālu, ar letonistikas vēsturi saistītu notikumu interpretāciju. LU lituānistikas moduļa studentiem un pasniedzējiem bija tas gods un prieks grāmatu „Mes baltai“ pārtulkot latviešu valodā un, sadarbojoties Latvijas Universitātei, Latviešu valodas aģentūrai un Viļņas Universitātei, 2014. gada 28. martā prezentēt VU Kristijona Donelaiša auditorijā. Vēl nesen latviešu studenti ar lepmumu spieda profesoram roku un kopā fotografējās... Viņš vienmēr bijis jauniešu draugs, gaidīts ciemiņš daudzās lietuviešu skolās un akadēmiskos pasākumos. Gan rakstnieka talants, gan arī Dieva dotā stāstītāja dāvana viņam vienmēr bijusi: arī pirms daudziem gadiem, kad ir nācies piedalīties Viļņas Verķu muižā rīkotajā publiskajā lekcijā – zāle bijusi pārpildīta, dažādu paaudžu cilvēki viņa lingvistiskos stāstus klausījušies, aizturot elpu! Šo rindu autors arī kļuva par valodnieku, tikai pateicoties vismīļākajai bērnībā izlasītajai grāmatai „Vārdi ceļo“.

Aļģirds Sabaļausks lietuviešu valodā ir tulkojis latviešu daiļliteratūru (B. Sauliņa „Jaunības gadi“ [„Jaunystės metai“] (1958), Ē. Vilka „Rudens dienas“ [„Rudens dienomis“] (1959), M. Birzes „Visiem rozes dārzā ziedi...“

[„Ir pražydo sode rožēs...”] (1960), rediģējis vairāku grāmatu tulkojumus, tostarp Jāņa Jaunsudrabiņa „Baltās grāmatas” tulkojumu (tulkotājs A. Žirgulis (*Žirgulyšs*)) u. c.). A. Sabaļausks ir bijis vairāku latviešu valodnieku aizstāvamo disertāciju oficiālais oponents – S. Kļaviņai (1977), I. Druvieteī (1985), I. Ēdelmaneī (1986), A. Veisbergam (1991), B. Laumaneī (1993), A. Reķēnai (1993), Dz. Šulceī (1993), P. Vanagam (1998). Viņš bijis žurnāla „Baltistica” redkolēģijas loceklis.

1997. gadā Viļņas Pedagoģiskā universitāte (tag. Lietuvas Izglītības zinātņu universitāte) Aļģirdam Sabaļauskam piešķīrusi profesora akadēmisko titulu. Par ieguldījumu Lietuvas un Latvijas akadēmisko sakaru veicināšanā Latvijas Zinātņu akadēmija 1992. gadā viņu ievēlēja par ārzemju locekli, bet 1998. gadā Lietuvas Zinātņu akadēmija – par korespondētājlocekli. 1984. gadā viņš ir saņēmis Lietuvas valsts prēmiju, bet 1997. un 2002. gadā – Lietuvas Lielkunigaiša Ģedimina ordeni.

Mēs arī sakām, atvadoties no Jums, mīlais mūsu kolēģi Aļģird, – paldies Jums! Atvadāmie, bet nekad neaizmirsīsim, ar pateicību un mīlestību Jūs atcerēsīmie!

*Edmundas Trumpa
Latvijas Universitātes
Humanitāro zinātņu fakultāte
Baltu valodniecības katedra
Visvalža iela 4a, LV-1050 Rīga, Latvija
etrumpa@latnet.lv*

IZDOŠANAS PRINCIPI

1. Izdevuma tematika

Baltu filoloģija (BF) publicē pētnieciskus darbus visās baltu valodniecības jomās. Tiek pieņemti arī raksti par citu tematiku, kas var interesēt baltistus. Gaidīti tiek arī pārskata raksti, kas aplūko pētniecības stāvokli noteiktās baltistikas nozarēs, recenzijas, apskati.

2. Vērtēšana

Visus rakstus, kas iesniegti publicēšanai, izvērtē anonīmi, un tiem jābūt sagatavotiem tā, lai autora identitāte nav atklāta ne tekstā, ne bibliogrāfiskajās norādēs. Manuskriptu lasa vismaz divi vērtētāji, kas iesaka to pieņemt vai noraidīt, savu lēmumu pamatojot.

3. Valoda

BF publicē rakstus latviešu, lietuviešu, angļu un vācu valodā. Autoriem, kuriem raksta valoda nav dzimtā, jārūpējas, lai viņu manuskripti valodas ziņā būtu sakārtoti jau pirms to iesniegšanas. Pētnieciskajiem rakstiem jāpievieno kopsavilkums angļu valodā (līdz 250 vārdiem), kas atspoguļo saturu būtību.

4. Manuskripta forma

Autori ir aicināti iesūtīt redakcijai manuskriptu elektroniski *Word* un *Pdf* formātā, izmantojot *Palemonas* šriftu. Titullapā jānorāda raksta nosaukums, autora pilns vārds un akadēmiskā piederība. Manuskripti ir jāraksta ar divu intervālu lielu atstarpi. Pēc iespējas jāvairās no norādēm parindēs. Tabulas, diagrammas un kartes iesūtāmas atsevišķos failos, tās numurējot un nosaucot. Pielikumi pievienojami manuskripta beigās. Atsaucēm uz pielikumiem jābūt tekstā, norādot to vēlamo izvietojumumu. Valodu piemēri rakstāmi kursīviem burtiem, nepieciešamais tulkojums vai skaidrojums – vienpēdiņās (starp apvērstiem komatiem).

5. Atsauces

Atsaucēs tekstā minams autora/redaktora uzvārds, izdošanas gads un vajadzīgās lappuses numurs, piemēram, (Rudzīte 1964: 15). Ja ir atsauces uz vairāk nekā vienu tā paša autora publikāciju vienā gadā, aiz gada skaitļa jāpievieno burti *a*, *b* utt. Iekavās jābūt vai nu pilnai atsaucēi, vai, ņemot vērā

kontekstu, tikai gadam un lappusei. Literatūras sarakstā norādāmi tie darbi, uz kuriem autors ir atsaucies tekstā. Literatūras saraksts kārtojams alfabētā pēc autoru/redaktoru uzvārdiem, norādot pilnu bibliogrāfisko informāciju. Piemēri:

Monogrāfija vai rakstu krājums:

- Rudzīte, Marta. 1964. *Latviešu dialektoloģija*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Stang, Christian S. 1966. *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*. Oslo, etc.: Universitetsforlaget.
- Bergmane, Anna, Aina Blinkena. 1986. *Latviešu rakstības attīstība. Latviešu literārās valodas vēstures pētījumi*. Rīga: Zinātne.
- Ambrazas, Vytautas (ed.). 1997. *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos.
- Blinkena, Aina (red.). 1997. *Savai valodai. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Goda loceklim Rūdolffam Grabim veltīts piemiņas krājums*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis.

Sējums sērijā:

- Schmalstieg, William R. 2000. *The Historical Morphology of the Baltic Verb*. Washington: Institute for the Study of Man. (Journal of Indo-European Studies. Monograph No. 37)

Raksti žurnālos un rakstu krājumos:

- Lagzdīņa, Sarmīte. 1998. Adverbien, Präpositionen oder Halbpräpositionen? *Linguistica Baltica* 7, 151–166.
- Rudzīte, Marta. 1997. Izloksne vietvārdos. Aina Blinkena (red.). *Savai valodai. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Goda loceklim Rūdolffam Grabim veltīts piemiņas krājums*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 247–259.

PUBLICATION POLICY

1. Subject matter

Baltu filoloģija (BF) publishes research studies in all areas of Baltic linguistics. Papers on non-Baltic subjects of interest to Balticists may also be considered. Review articles (longer analytical essays or broad surveys of research in specific areas), book reviews and informative notes are also welcome.

2. Evaluation

All articles submitted for publication are reviewed anonymously and should be presented in such a way that the author's identity is not revealed either in the body of the manuscript nor in bibliographic references. Manuscripts are read by at least two evaluators, who recommend acceptance or rejection, giving specific reasons for their decision.

3. Language

BF publishes contributions in Latvian, Lithuanian, English and German. Authors whose language of contribution is non-native are encouraged to have their manuscript reviewed for language before submission. Each manuscript should be accompanied by an English abstract (max. 250 words), summarizing the conceptual content of the article.

4. Manuscript format

Contributors are requested to send the manuscript in *Word* and *PDF* versions using *Palemonas* font. The title page must contain the title and the author's name and affiliation. Manuscript texts should be double-spaced. Footnotes should be avoided unless absolutely necessary. Tables, diagrams and charts should appear in separate files at the end of the manuscript, numbered consecutively and titled. Reference must be made in the text and approximate position indicated. Language examples in the body of the text should be italicized and when necessary followed by the gloss, which is to be enclosed between single inverted commas.

5. References

References are cited in the text by giving the name of the author/editor, year of publication, and the page reference, e.g. (Rudzīte 1964: 15). If more than one article by the same author from the same year is quoted, *a*, *b*, etc.

should follow the year. The context determines whether all of the above information, or all minus the author's name, should be in parentheses. The reference section should include all works referred to in the text and these works only. They are to be listed in alphabetical order by author/editor, with complete bibliographical details. Examples:

Monograph or edited collection:

- Rudzīte, Marta. 1964. *Latviešu dialektoloģija*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Stang, Christian S. 1966. *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*. Oslo, etc.: Universitetsforlaget.
- Bergmane, Anna, Aina Blinkena. 1986. *Latviešu rakstības attīstība. Latviešu literārās valodas vēstures pētījumi*. Rīga: Zinātne.
- Ambrazas, Vytautas (ed.). 1997. *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos.
- Blinkena, Aina (red.). 1997. *Savai valodai. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Goda loceklim Rūdolffam Grabim veltīts piemiņas krājums*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis.

Volume in a series:

- Schmalstieg, William R. 2000. *The Historical Morphology of the Baltic Verb*. Washington: Institute for the Study of Man. (Journal of Indo-European Studies. Monograph No. 37)

Articles in journals and collections:

- Lagzdīņa, Sarmīte. 1998. Adverbien, Präpositionen oder Halbpräpositionen? *Linguistica Baltica* 7, 151–166.
- Rudzīte, Marta. 1997. Izloksne vietvārdos. Aina Blinkena (red.). *Savai valodai. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Goda loceklim Rūdolffam Grabim veltīts piemiņas krājums*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 247–259.

BALTU FILOLOĢIJA
XXV (1) 2016
Baltu valodniecības žurnāls
Redaktors Pēteris Vanags

LU Akadēmiskais apgāds
Tālr. 67034535
<http://www.lu.lv/apgads>

Iespiests SIA "Latgales druka"